Fahrüddin El-Râzî

PEYGAMBERLERİN MASUMİYETİ

İLİM YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

PEYGAMBERLERİN MASÛMİYETİ

İLİM YAYINLARI : 9

İsteme Adresi : P. K. 125 Fatih/İSTANBUL

Dizgi : Tuğra Matbaacılık
Baskı : Gümüş Basımevi
1986

FAHRUDDİN EL - RAZİ

PEYGAMBERLERİN MASÛMİYETİ

Çeviren :
Hasan Fehmi Ulus

İLİM YAYINLARI

Çatalçeşme Sk. Üretmen Han No : 29/305
Cağaloğlu — İSTANBUL
Tel : 512 00 30/305

TAKDİM

Hamd olsun Allah'a. O ki, insanlar arasından peygamberler seçti ve yine insanlara gönderdi. (Müjdeciler ve uyarıcılar olarak. Peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı hüccetlerinin olmaması için. Allah azîz ve hakîmdir.)[1]

Salât ve selâm olsun onlara. Din ve dünya işleri için ihtiyaç duydukları şeyleri insanlara onlar açıkladı, öğretti. Her türlü kusur ve eksiklikten münezzeh olan Yüce Allah doğruluklarını ispat eden olağanüstü mucizelerle teyid etti onları.

Ve peygamberlerin ilki efendimiz Âdem aleyhisselâm'dır. Sonuncusu da Efendimiz Muhammed aleyhisselâm'dır.

Bazı rivayetlerde sayıları hakkında açıklamalar yer alır. Ancak, adlandırmada belli bir sayı üzerinde karar kılmamak en doğrusudur. Âyet-i kerîmede: «Bazı peygamberler ki, daha önce onları sana anlatmıştık, bazılarını ise anlatmadık.»[2]

Belli bir sayı üzerinde karar kılınması halinde, bu sayıya peygamber olmayanların da girmesi ihtimali bulunduğu gibi, gerçekten pey-

---

(1) Nisâ sûresi, 165

(2) Nisâ sûresi, 164

gamber olduğu halde belirlenen sayı kapsamı dışında kalanlar da olabilir.

Salât ve selâm olsun onlara. Hepsi de Hakk'tan haber getiren, yüce emirlerini tebliğ eden hakîkat elçileridir. Doğrudurlar, doğrucudurlar. İnsanlara doğru yolu gösterirler. O sebepledir ki, Hakk katından getirdikleri herşeyde bize onları onaylamak düşer. Zaten onlar hakkında yalan diye bir şey aklen imkânsız olduğu gibi, günaha sapmaları da şer'an mümkün değildir. Her hâlükârda onlara uymakla yükümlüyüz. İşte, âyet-i kerîme: «Kendilerine kitap, hüküm ve peygamberlik verdiklerimiz işte bunlardır. Kâfirler onları inkâr ederlerse, inkâr etmeyecek bir kavmi onlara vekil kılarız. İşte bunlar, Allah'ın doğru yola eriştirdikleridir, o halde onların yoluna uy...»[1]

Şayet onlar hakkında günah câiz olsaydı, bu durumda da onlara uymamız gerekirdi. Cenab-ı Hak: «... de ki: Allah fenalığı emretmez. Bilmediğiniz şeyi Allah'a karşı mı söylüyorsunuz?»[2] buyuruyor. Böylece, onlardan herhangi bir şekilde günahın vukû bulmayacağı ortaya çıkmış oluyor. Hakk olan görüş odur ki, o rahmet elçilerinin iş ve hareketleri vücûb, nedb ve ibâha noktalarında toplanır. Hatta onlardan mubâhın vukûu diğer insanların vukûuna benzemez. Çünkü, mubah diğer insanlardan bir şehvet gereği vukû bulurken, peygamberlerden sadece ilâhî marifetin azameti gereği ve Allah kor-

(1) En'âm sûresi, 89 - 90
(2) A'râf sûresi, 28

kusu dolayısiyle vukû bulur. Hem, hiç kimse onların vâkıf olduğu esrâra vâkıf olamaz. O yüzden onlardan vukû bulan mubah, haklarında ibadet ve hakka yakınlık sayılmak gerekir. Öte yandan bu fiillerini ilâhî bir esas olarak koymayı hedefleyebilecekleri gibi, bununla Allah'a ibadet gücü kazanmayı da düşünmüş olabilirler. Yüce makamlarına lâyık benzeri maksadlarının bulunabileceğini de hesaba katmak gerekir.

Muhakkıklardan bazıları şöyle demiştir: Peygamberimiz Efendimiz aleyhisselâm'ın tüm söz, iş ve hareketlerine doğrudan ve kayıtsız şartsız uymakla yükümlüyüz. Araştırmadan ve asla düşünmeden. Sözkonusu iş, söz ve hareketlerin Peygamberimiz aleyhisselâm'dan sâdır olduğunu bilmek veya sanmak yeterlidir. Bu konuda sahâbe-i kirâmın icmâı vardır. İşte, sahâbenin bu konudaki icmâı O'nun masûmiyetine, gerek dışı ve gerekse içi itibarı ile kendisinden umulmayacak bir hareketin vukûundan münezzeh bulunduğuna dâir aynı zamanda bir icmâ ve kesin delil demektir. Tabii, bunlardan herhangi birinin yalnız Peygambere özgü bir şey olduğuna dâir ortada bir delil yoksa. Bu açıklamalardan sonra hemen kaydedelim ki, peygamberlerin hiç birinden yalan veya günah şeklinde birşey nakledilmiş değildir. Şayet, âhâd yolu ile nakledilmiş ise bu asla kabûl görmemiştir. Böyle bir şey şayet tevâtür yolu ile nakledilmiş ise, olay dış yüzü ile ele alınıp değerlendirilmemiştir.

Sayılamayacak derecede pek çok güvenilir değerli âlim Kur'an-ı Kerîmden konu ile ilgili âyetleri büyük bir titizlikle çıkarmış ve te'vîl

ustalarının görüş, rivayet ve nakillerini bir araya getirmişlerdir. İşte, Taberistan asıllı Râz doğumlu, şâfiî mezhebinden olan büyük İmam Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn b. el-Hasen b. Ali el-Temîmî el-Kuraşî el-Bekrî Fahruddin bunlardan biridir. İbn Hatîb lakabı ile meşhûr olan bu büyük âlim yazdığı eserlerde Hazreti Ömer efendimizin neslinden olduğunu kaydeder.

Büyük İmam fazilet deryası dalgalarından bir demet olan ve kaynaklara dayanan Peygamberlerin Masûmiyeti adlı kitabını yazmakla ilim ve fazilet dünyasına ne büyük bir katkıda bulunmuştur!

Öte yandan İmam Fahruddîn el-Râzî'nin Herât ve benzeri yerlerde mücessime ve Haşeviyye'nin köklerinin kazınmasında büyük payı vardır[1]. Araştırmaları ve çeşitli eserleri ile tenzîh konusunda çok şeyler kazandırmıştır. Ya, altın suyu ile yazılacak değerde olan (Esâs el-Takdîs) adlı eseri! Büyük bir himmet mahsûlü olan bu eser Müşebbihe ve rezaletlerinin yaygın olduğu diyarlarda sürekli okunan, okutu-

---

(1) Bu akımın bu adla anılmasının sebebi şöyle anlatılır: Bunlardan bir grup Basra'daki Hasen el-Basrî'nin meclisine gelir. Üstadın yanında uluorta konuşurlar. Bunun üzerine üstad: sunları halkanın yan tarafına çekin, emrini verir. Bu sözün oradakiler tarafından uyulması Onların bu adı almasına sebep oldu. Böylece, Haşaviyye adı ile anılır oldular. Ya da tecsîm görüşünde olmalarıdır sebep. Çünkü, cismin içi doludur. Bazıları ise, sahîh hadîsleri batıl haberlerle doldurdukları için bu adı aldıklarını söylerler. Haşaviyye, genel hatlarıyla tenzîh esasından sapan ve Yüce Allah hakkında çarpık idrâkleri ve sakat evhâmları ile ileri geri konuşan bir gruptur.

lan kitaplar arasında yer almış; almayı hakketmiş ve bu sapık grubun kökünün kazınmasına yetmiştir. Şüphesiz, Allah bunun mükâfatını verecektir. Tesîr el-Kebîr adlı eseri ise, Haşaviyye'ye cevap veren kitapların en önemlisidir.

Herhalde bu tür çalışmaları, işlediği bazı hatâlara, Ebu Hanîfe rahmetullâhi aleyh'e hemen adımında karşı çıkarak cevap yetiştirme gayretkeşliğine keffaret olur. Bu vesile ile belirtelim ki, Alûsî rahimehullâh da tefsirinin her merhalesinde onu izliyor ve cevabını veriyordu.

İmam Kevserî rahimehullâh onun hakkında şunları söyler: Fahruddîn el-Râzî Mücessime'ye karşı Allah'ın çekilmiş kılıcıdır. İlim ehlinin en sevilmeyeni odur onlarca. Çünkü, açık beyanları ve beyinlere işleyen delilleri ile Doğu ülkelerinden Mücessime fitnelerini temizleyen odur. Nitekim, Esâs el-Takdîs adlı kitabı ile Şam'a sığınan Mücessime'nin işini de o bitirmiştir. Fahruddîn el-Râzî kitabını Şam'da bulunan ünlü kral el-Eyyûbî'ye göndermişti. Bu eser kralın elinde Mücessime'yi durdurarak hadlerini bildiren bir fonksiyonu yerine getirmişti.

Tevhîd ilmi sahasında ve itikadda Eş'arî mezhebini destekleyen pek çok kalıcı eser vermiştir. Bunun yanısıra başkalarınca tutarlı bulunmayan münferit çıkışları da olmuştur. Gerçi son dönem Eş'arî âlimlerinden bazıları bu tür çalışmalarda onu izlemişlerdir.

Kerrâmiyye'nin hakkındaki çirkin propagandası yüzünden, o kasıtlı yaygaralara aldanan İbn Kesîr, Râzî'ye çok dil uzatmıştır[1]. Ne ki,

---

(1) Kerrâmiyye akımının lideri Mücessime'den Muhammed

hakkında söylediği kötü sözleri haklı gösteren bir dayanak da yok ortada.

Onun Havârizm kralları, Gavriyye devletinin kralları ve Bamyânîler yanındaki yeri büyüktür.

Pek çok sahada faydalı pek çok eser yazmıştır. Bunlardan bazılarını aşağıya alıyoruz:

1 — el-Âyet'el-Beyyinât.
2 — İbtâl'ul-Kıyâs.
3 — Ecvibet'ül-Mesâil.
4 — el-Ahkâm'ül-Alâiyyeh.
5 — Ahkâm'ul-Ahkâm.
6 — el-İhtiyârâtu'l-Semâviyyeh.
7 — Ahlâk'u Fahruddîn.
8 — el-Erbaîn'u fî usûliddîn.
9 — İrşâd'un-Nazzâr ilâ letâif'il-Esrâr.
10 — Esrâr'ut-Tenzîl vet-Te'vîl.
11 — Esâs'ut-Takdîs.
12 — el-İnârât fî şerhi'l-İşârât li ibn'i Sînâ.
13 — Bahr'ul-Ensâb.
14 — el-Berâhîn'ul-Bahâiyyeh
15 — el-Burhân fî kırâati'l-Kur'ân.
16 — el-Beyân'u vel-Burhân'u fir-Reddi alâ ehl'iz-Ziyeği vet-Tuğyân.
17 — Tahsîl'ul-Hakkı fil-Kelâm.
18 — et-Tahyîr'u fî ilm'it-Ta'bîr.

---

b. Kerrâm'dır. Horasan'da sayıları yirmibini aşan peşpâye kılıklı bağlıları vardı. Yine kendisine bağlı benzeri bir topluluk da Filistin topraklarında bulunuyordu. Sicistan ve Filistin'de pek çok insanın sapmasına sebebiyet vermişti. İkiyüzellibeş yılında öldü. İbn Asâkir hal tercümesini oldukça uzun tutmuştur.

19 — Ta'cîz'ul-Felâsifeh.
20 — Tefsîr'u sûret'ul-Ihlâs.
21 — Tehzîb'ud-Delâil ve uyûn'ul-Mesâil.
22 — Câmi'ul-Ulûm.
23 — Cumelun fi'l-Kelâm.
24 — Hadâik'ul-Envâr fî hakîk'il-Esrâr.
25 — Hamsîn fî Usûliddîn.
26 — Dirâyet'ul-İcâz.
27 — Durret'ut-Tenzîl ve Gurret'ut-Te'vîl fi'l-Âyât'il-Müteşâbihât.
28 — ed-Delâilu fî Uyûn'il-Mesâil.
29 — Zemm'ud-Dunyâ.
30 — Risâlet'ul-Cevâhir.
31 — Risâlet'ul-Hudûs.
32 — er-Risâlet'ul-Kemâliyye fi'l-Hakâik'il İlâhiyye.
33 — Risâlet'ul-Muhammediyye.
34 — Risâlet'un-Nubuvvât.
35 — er-Riyâd'ul-Mûnikal.
36 — Sudâsiyyât fi'l-Hadîs.
37 — Şerh'ul-İşârât vet-Tenbîhât li'bni Sinâ.
38 — Şerh'u sakt'uz-Zend li Ebî'l-Alâi'l-Maarrî.
39 — Şerhu uyûni'l-Hikmeh, li'bni Sînâ.
40 — Şerh'ul-Kânûn li'bni Sînâ.
41 — Şerh'ul-Mufassel li'z-Zemahşarî
42 — Şerh'ul-Vecîz li'l-Ğazâlî.
43 — Şifâ'ul-Ayy vel-Hilâf.
44 — et-Tarîka'tul-Alâiyyeh.
45 — Ismat'ul-Enbiyâ.
46 — Umdet'un-Nazzâr ve Zînet'ul-Efkâr.
47 — Fadail'ul-Ashâb.
48 — Kitâbu'l-Eşribeh

49 — Kitâbu't-Teşrîh.
50 — Kitâb'ul-Hakkı vel-Ba'si.
51 — Kitâb'ur-Riâyeh.
52 — Kitâb'ur-Remel.
53 — Kitâb'uz-Zubdeh.
54 — Kitâb'ul-Firâseh.
55 — Kitâb'ul-Kazaî vel-Kader.
56 — Kitâb'ul-Milel ve'n-Nihal.
57 — Kitâb'un-Nabz.
58 — Kitâb'un-Nefsi ve'r-Rûh.
59 — Lubâb'ul-İşârât fî telhîsi şerh'il-İşârât.
60 — Latâif'ul-Ğıyâsiyyeh.
61 — Levâmiu'l-Beyyinât fî şerhi Esmâillâhi Teâlâ ve's-Sıfât.
62 — Mebâhis'ul-Hudûs.
63 — el-Mebâhis'ul - Müşrifiyyeh fi'l-İlmil ilâhî.
64 — el-Mebâhis'ul-Imâdiyye fi'l-Matâlibilâdiyyeh.
65 — el-Muhassıl fî usul'il-Fıkh.
66 — Muhassıl efkâr'il-Mutekaddimîn.
67 — el-Mahsûl fî ılmil usûl.
68 — el-Misk'ul-Abîk fî kıssati Yûsûf'is-Sıddîk (Aleyhisselâm).
69 — Masâdır'u Iklîdes.
70 — Mefâtîh'ul-Ulûm fî tefsîr'il-Fâtihah.
71 — el-Matâlib'ul-Âliyeh fî'l-Kelâm Mucelledât.
72 — Mefâtîh'ul-Ğayb fî Tefsîr'il-Kur'an.[1]

---

(1) Bu eser on cilt olup basılmıştır. Muhtevası her ilim yolcusunu coşturacak garîp ve acîp belgilerden oluşur.

73 — Maâlim fi'l-Usûl.
74 — el-Mulahhas fi'l-Mantık vel-Hikmeh.
75 — Menâkıb'ul-İmâm'uşşâfiî.
76 — Muntahab'ul-Mahsûl.
77 — el-Mantık'ul-Kebîr.
78 — Nefset'ul-Masdûr.
79 — Nakd'ut-Tenzîl.
80 — Şerhu Nehc'il-Belâğâh.
81 — Nihâyet'ul-Icâz fî Dirâyet'il-İ'câz. (fî ilm'il-Beyân)
82 — Nihâyet'ul-Ukûl fi'l-Kelâm fî dirâyet'il-Usûl.

Daha bunlar gibi nîce eser! Herbiri faydalı ve yayınlandığı ülkelerde büyük ilgiye mazhar olan telîfler!

Hicrî 602 yılında vefat eden âlim emîr ve Bamyânî hükümdarı Bahâeddîn adına farsça olarak et-Tarîkat'ul-Bahâiyyeh isimli eseri yazdı. Bu eserde Hanefîlerin Şâfiîlere karşı çıktığı yetmiş dolayındaki fer'î mesele üzerinde durur. Râzî bu meselelerde kendi mezhebini tutmuş ve ortaya koyduğu delil ve görüşlerle mezhebinin mensûplarına yardım etmiştir. Ona göre, sözkonusu delillerle çeliştikleri için uyulmaya en lâyık mezhep Ebu Hanîfe'nin mezhebi değil İmam Şâfiî'nin mezhebidir. Peki, bazı meselelerde yanılmış olmak öteki meselelerde de yanılmayı mı gerektirir? İşte, Râzî bunu gözden kaçırıyordu. Çünkü, parçadan yola çıkarak tümü de aynı şekilde değerlendirmek makûl mantık ölçüsüyle bağdaşmaz. Kaldı ki, sözkonusu meselelerde Hanefîlerin hatâ ettiği de doğru değildir.

Râzî'nin üzerinde titrediği mezhep, sonunda hizipleşme, taassup ve galibiyet yöntemleri araştırma kurumu haline geldi. Öte yandan nesli bu mezhebe sahip çıkmadı, aksine hanefîleştiler. Bunların arasından Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde büyük ün yapmış değerli âlimler çıktı. Bu âlimler kendi mezhebleri ile ilgili pek çok ünlü eser yazmışlardır.

Fahruddîn rahimehullâh vaaz ve nasîhatte çok etkili bir üslûba sahipti. Arapça ve farsça dillerinde vaazlar verirdi. Halka konuşurken vecde kapılır ve çokca ağlardı. Herât'daki meclisine çeşitli mezheb ve ilim erbabı katılırdı. Ona soru yöneltirler, o da en güzel şekilde her sorunun cevabını verirdi. Meclisine büyükler, krallar katılırdı. Kendisine duyulan ilgi büyüktü. Bir yere gitmek için bir bineğe mi bindi? Üçyüz kişi de ardından sürüklenirdi. Onun çalışmaları sebebiyle pek çok kişi Kerrâmiyye ve benzeri akımlardan döndü. Herât'daki lakabı şeyh'ul-İslâm idi. İlk çalışması babası ile ilgiliydi. Sonra da İmam Gazzalî'nin talebesi Muhammed b. Yahya arkadaşı el-Mecd el-Ciylî ile. Onun üzerine uzun süre okudu. Daha sonra Havârizm'e gitti. Burada ilimlerde derinlik kazandı. Havârizm âlimleri ile arasında itikada ilişkin konularda tartışmalar geçmiştir. Oradan Mâverâünnehr'e geçti. Buradaki ilmî çevrelerle de aynı tartışmaları yaşadı.

Rey'e döndü. İbn Hallikan'ın tarihinde de yer aldığı üzere, iki oğlunu bir doktorun iki kızı ile evlendirmesi sebebiyle korkunç bir servete sahip oldu.

Daha sonra Horasan'a gitti. Havârizmşâh ile görüştü, onun yanında mertebelerin en yücesine erdi. Oradan Herât'a geldi. Devletten büyük bir ilgi gördü. Bu muhteşem ilgi Kerrâmiyye'nin zoruna gitmişti. Hatta kendisini Kerrâmiyye'nin zehirlediği bile söylenir 63 yaşında iken 606 hicrî yılının pazartesiye rastlayan bir Ramazan bayramı gününde vefat etti. Bir Ramazan ayında doğmuştu.

Allah ondan râzı olsun ve onu da râzı etsin. Kazandırdığı faydalı eserler dolayısiyle ona bol mükâfatlar ihsan buyursun. Bu kitabın yayını için koşanlara da iyi kullara has mümafatla mükâfatlandırsın. Onları daha nice faydalı kitapların seçim ve yayınına muvaffak kılsın. Tüm işlerinde bereketler lutfetsin. Şüphesiz, O hakkıyla duyandır ve icabet edendir.

Abdulâziz Uyûnussud

Yazarın Önsözü

Hamd olsun Allah'a. O ki, ahadiyyet celâli ile her türlü şüphe ve evham ikliminden yücedir. Samadiyyet kemâli ile göz ve idrâklerin uzanabildiği her noktadan mukaddestir. Hüviyeti gereği madde ve cisimlere benzemekten münezzehtir. Ulûhiyyetinin azameti ile beşerî tasarruflardan ve eşya tesirinden berîdir. O ki, ayların, yılların ve asırların geçmesi ile değişmez. Umûmî ve husûsi planda yaptığı ihsanlar, verdiği nimetler O'na yük olmaz.

Tüm insanlığa peygamber olarak gönderilen Muhammed'e, O'nun âilesine ve İslâm'ın imamları makamındaki ashâbına selâm olsun.

İmdi; İşbu risaleyi Allah'ın resûllerini, peygamberlerini savunmak, mahlûkatının, takva sahibi kullarının Özü yanında yer almak ve haşaviyyenin onlara isnad ettiği günah, suç ve her türlü çirkin olayı kesin bir biçimde reddetmek için ortaya koyduk.

Şüphesiz, söyledikleri tamamen yalandır, iftiradır. Hiç bir delil ve hüccete dayanmayan boş zanlardır. Onlar yalana, iftiraya doymayan oburlardır. Fâsid heveslerinin sonu gelmez. Ne ki, ileri sürdükleri şüpheler bu güçlü bileği büke-

mez, sağlam ve kusursuz metoda karşı üstünlük sağlayamaz. (...ağızlarından çıkan söz ne büyük iftiradır. Onlar yalnız ve yalnız yalan söylerler /Kehif/5)

Allah ki, tevfîkini cömertçe lutfedendir ve hamde lâyık olan O'dur. Esirgemediği tahkik nimeti dolayısiyle şükür borçlusu olduğumuz da O'dur.

O bize yeter.

O, ne güzel vekildir.

G İ R İ Ş

MEZHEPLERİN KONULARA YAKLAŞIMI VE İLGİLİ GÖRÜŞLERE DAİR AÇIKLAMALAR

Herkes tarafından bilinmesini istediğimiz husus şudur ki, üzerinde durduğumuz konu hakkındaki ihtilaflar dört ana grupta toplanır:

1 — İtikada ilişkin ihtilaflar. Hâricîlerin Fudayliyye grubu dışında bütün bir ümmet topluluğu peygamberlerin küfür ve bid'atten masum oldukları hususunda tam bir ittifak halindedirler. Fudayliyye Peygamberlerin (salât ve selâm olsun onlara) küfre düşebilecekleri görüşündedir. Çünkü, onlara göre peygamberler günah işleyebilirler, günahın her çeşidi küfür olduğuna göre (onlarca) bu demektir ki, peygamberler de küfre düşebilirler. İşte Fudayliyye'nin konuyu ele alış tarz bu. Râfıdîler ise biraz daha takva yolunu seçerek peygamberlerin küfür kelimesini ızhâr edebilecekleri görüşünü savunmuşlardır[1].

---

(1) Ebû Muhammed b. Huzm (R.A.) el-Milel Ve'l-Nihal adlı eserde şöyle der: Bir grup var ki, bunlar işi o dereceye vardırmışlardır ki, iddialarına göre Peygamberler (salât ve selâm olsun onlara) sadece tebliğde yalan söylemezler, ama bunun dışında büyük küçük bütün günahları ka-

2 — Konunun Allah tarafından gelen şerîatler ve hükümlere ilişkin yanı. Bu konuda peygamberlerin kasıtlı veya kasıtsız herhangi bir şekilde tahrif ve ihanette bulunmalarının mümkün olamayacağı noktasında ittifak halindedirler. Aksi halde hiçbir şeriate ve hiçbir şerîatin hükmüne güven duyulamazdı.

3 — Konunun fetvaya ilişkin yanı. Kasıtlı hatanın olamayacağı hususunda da ittifak halindedirler. Ancak bir dalgınlık, unutkanlık sonucu hataya düşülebileceği noktasında farklı görüşlere sahiptirler.

4 — Peygamberlerin (salât ve selâm olsun onlara) fiil ve hareketleri ile ilgili görüşler. Bu konuda beş mezhebin birbirinden farklı görüşlere sahip olduğunu görüyoruz :

1) Haşeviyye'ye göre onlar büyük küçük günahları işlemeye teşebbüs edebilirler.

2) Mu'tezile'nin büyük çoğunluğuna göre onlar büyük günahlara kasden kesinlikle yönelemezler, bu mümkün değildir. Ancak, ileri derecede olmamak (ürkütücü) şartıyle küçük gü-

---

sıtlı işleyerek Allah'a isyan ederler. Mürcie'nin Kerrâmiye kolu, Eş'arî'den Bin Tayyib el-Bâkillânî ve ardından gidenlerin görüşü de budur. Yahudî ve hıristiyanların görüşü de budur. Öyle ki, Kerrâmiye'den bazılarının Peygamberlerin tebliğde de yalan söyleyebilecekleri görüşünde oldukları yolunda sözler duymuşumdur. El-Bukillânî'ye gelince, onun Musul Kadısı olan arkadaşı Ebû Ca'fer el-Simnânî'nin kitabında şu satırları okuyoruz, diyor ki : Peygamberler, büyük küçük her günahı işleyebilirler. Onlar yalnızca tebliğde yalan söylemezler. Ve ilave ediyor : Küfre düşmeleri de mümkündür.

nahlara kasıtlı olarak teşebbüs edebilirler. İleri derecede (ürkütücü) günaha örnek olarak Habbe'nin[1] altında eksik tartmayı göstermektedirler.

3 — Ebu Ali el-Cübbâi ise onların sadece te'vilde hataya düşme şeklinde günah işleyebileceklerini, büyük küçük hiçbir günaha teşebbüs etmelerinin mümkün olamayacağı görüşünü savunur.

4) Ebu İshak İbrahim b. Seyyar el-Nizâm'a göre onlar büyük küçük hiçbir günah işleyemezler. Ne kasıtlı, ne te'vil yolu ile ve ne de hata sonucu! Ancak dalgınlık ve unutkanlık mümkün görülmüştür haklarında. Dalgınlık ve unutkanlık yüzünden bilgilerinin mükemmel olması dolayısıyle sert bir üslupla ikaza uğrarlar. İşte o nedenle son derecede uyanık ve dikkatli olmaları gerekir.

5) Ve Şîa mezhebi. Şîa Mezhebi onların büyük küçük hiçbir günahı ve kasıtla ne de te'vil, dalgınlık ve unutkanlıkla işlemelerinin mümkün olamayacağı görüşündedir.

Peki, Peygamberler hakkındaki zorunlu masûmiyet ne zaman başlar? İşte, bu hususta da ihtilafa düşmüşlerdir. Bazıları; doğumla başlar ve ömrünün sonuna kadar devam eder, der. Çoğunluk ise; bu masumiyet peygamberlik zamanına özgürdür, peygamberlik süresinden önceki dönem için zorunlu değildir, der. Bu, Al-

---

(1) Yüz hardal danesini tartan ve altmış miskalin bir parçası olan, ayrıca da sanca diye tabir edilen bir ölçü birimidir.

lah cümlesine rahmet eylesin, çoğu arkadaşlarımızın görüşüdür.

Bizim görüşümüz şudur : Peygamberler (salât ve selâm olsun onlara) Peygamberlik dönemlerinde büyük küçük hiçbir günaha kasıtlı olarak düşmezler, bundan masumdurlar. Ancak dalgınlık sonucu düşmeleri mümkündür. Masûmiyetlerinin vücubunu gösteren onbeş delili aşağıya alıyoruz :

Birinci delil : Şayet günaha düşmüş olsalardı, bu, ümmetin günahkârlarından daha farklı bir durumun ortaya çıkmasını zorunlu kılardı. Yani, diğer günahkârlardan daha sert bir şekilde peşin kınanmayı ve gelecekte de azabı hakketmiş olurlardı. Böyle bir sonuç mümkün olmadığına göre günah işlemeleri de imkânsızdır. Bu hususu şöyle açabiliriz : Allah'ın kullar üzerindeki nimetlerinin en büyüğü hiç şüphesiz peygamberliktir. Böyle bir nimete mazhar olmuş kişinin günah işlemesi ise çirkinin çirkini bir durumu sergiler. Aklın gösterdiği yol bu. Naklin de üç açıdan bunu vurguladığını görüyoruz. Birincisi, şu âyetler : «Ey peygamberin hanımları, sizler herhangi bir kadın gibi değilsiniz.»[1], «Ey peygamberin hanımları, sizlerden biri açık bir hayasızlık yapacak olursa, onun azabı iki kat olur..»[2] İkincisi; zina olayında evli recmedilirken bekâr olan sadece sopa cezasına çarptırılır. Üçüncüsü; köleye verilen şer'î ceza hür şahsa verilenin yarısı kadar olur. Bütün bu kaydet-

(1) Ahzâb sûresi, 32
(2) Ahzâb sûresi, 30

tiklerimizden çıkan kesin sonuç şudur ki, peygamberler şayet günah işlemiş olsalardı, ümmetin diğer günahkârlarına oranla durumları çok çok farklı olurdu. Hepsinin üstünde peşin bir kınanmayı ve gelmesi kesin bir azabı hakketmiş olurlardı. Oysa bu icmâ ile imkânsız görülen bir durumdur. Hem, hiç kimse çıkıp da; peygamber hal bakımından Allah yanında en güzel olandır, ama mertebece herkesten daha aşağı durumdadır, diyemez. Bu da gösteriyor ki, peygamberler asla günah işlemezler.

İkinci delil · Peygamberler (salât ve selâm olsun onlara) günah işlemiş olsalardı şehadetleri aslâ kabûl edilmezdi. İşte, âyet-i kerîme: «Ey iman edenler, eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun içyüzünü araştırın..»[1] Ayetin getirdiği emir açık: Fâsık kişinin şehadetini kabûl hususunda durup bir iyice emîn olmak gerekiyor. Böyle bir durumun peygamberler hakkında düşünülmesi ise imkânsızdır. Şu sebeple ki, bu dünya hakkındaki şahitliği kabûl edilmeyen bir kişinin kıyamete kadar gelmiş geçmiş dinler hakkındaki şahitliği hiç mi hiç kabûl edilmez. Burada, ayrıca Yüce Allah'ın Peygamberimiz Efendimiz hakkındaki şehadetini görelim, şöyle buyuruyor: «Böylece sizi insanlara şahit olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık; Peygamber de size şahittir...»[2] Tüm peygamberlere kıyamet gününde şahitlik eden bir kişinin Cennette şehadetinin kabûl edilmemesi diye birşey düşünülebilir mi?

---

(1) Hucurât sûresi, 6
(2) Bakara sûresi, 143

Üçüncü delil: Onlar şayet günah işlemiş olsalardı bu hareketlerine engel olmak gerekirdi. Çünkü, mevcut deliller iyiliği emretmenin ve kötülüklerden vazgeçirmeye çalışmanın farz olduğunu göstermektedir. Peygamberlere engel olmak ise câiz değildir. İşte, âyet-i kerîme: «Allah'ı ve peygamberini incitenleri, Allah, dünyada da âhirette de lanet eder..»[1] Bu demektir ki, Onların günah işlemesi imkânsızdır.

Dördüncü delil: Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm'ı düşünelim. Şayet günah işlemiş olsaydı, bu durumda, ya ona uymamız gerekirdi ki, bu câiz olmazdı, ya da uymakla yükümlü olmazdık ve yine bu da câiz değildir. İşte, Allah'ın kesin buyruğu: «De ki; Allah'ı seviyorsanız bana uyun, Allah da sizi sevsin..»[2] Ayrıca, Cenab-ı Hak: «O'na uyunuz..» buyuruyor. Madem ki, O'nun günah işlemesi olayı bu iki batıl sonucu doğuruyor, o halde O'ndan böyle bir günah olayının beklenmesi mümkün değildir.

Beşinci delil: Şayet peygamberler (salât ve selâm olsun onlara) günah işlemiş olsalardı, bu durumda cehennem azabı ile korkutulmaları gerekirdi. Çünkü, bu konudaki âyet hükmü açık: «Kim Allah'a ve peygamberine başkaldırır ve yasalarını aşarsa, onu, temelli kalacağı cehenneme sokar. Ve onun için alçaltıcı bir azab vardır.»[3] Öte yandan: «Allah'ın laneti haksızlık ya-

---

(1) Ahzâb sûresi, 57
(2) Âli İmrân, 31
(3) Nisâ, 14

panlaradır.»[1] hükmü gereğince ilâhî laneti de hakketmiş olurlardı. Bu ise ümmetin icmâı ile bâtıldır. O halde günah işlemeleri de mümkün değildir.

Altıncı delil: Onlar ki, Allah'a ibadeti ve günahlardan uzak durmayı emrederler. Şayet ibadeti bırakıp günaha sapmış olsalardı Yüce Allah'ın: «Ey inananlar, yapmadığınız bir şeyi niçin söylüyorsunuz. Yapmadığınız bir şeyi söylemeniz, Allah katında büyük gazaba sebep olur.»[2] hitabı ile «İnsanlara iyiliği emreder de kendinizi unutur musunuz!»[3] şeklindeki sert ikâzına muhatap olurlardı. Bu ise anlaşıldığı üzere son derecede çirkin bir şeydir. Yine Yüce Allah peygamberi Hazreti Şuayb'ın böyle bir durumdan kendisini uzak tuttuğunu belirten sözünü haber verir: «...Size yasak ettiğim şeylerde aykırı hareket etmek istemem...»[4]

Yüce Allah, Hazreti İbrahim, Hazreti İshak ve Hazreti Yakub peygamberlerin sıfatlarını beyan buyururken: «Şüphesiz onlar iyi işlerde yarışıyorlardı...»[5] buyurmuştur. Ayet-i kerîmede yer alan «el-Hayrât» kelimesi çoğul olup gereksiz olan herşeyden uzak durma anlamını ifade eder. Bu da gösteriyor ki, onlar bütün ibadetleri eksizsiz yerine getiriyor ve buna karşılık bütün günahlardan uzak duruyorlardı.

---

(1) Hûd sûresi, 18
(2) Saff sûresi, 2, 3
(3) Bakare sûresi, 44
(4) Hûd sûresi, 88
(5) Enbiyâ sûresi, 90

Sekizinci delil: «Doğrusu onlar katımızda seçkin, hayırlı kimselerdendirler.»[1] âyet-i kerîmesi. Bu âyet-i kerîmede yer alan «el-Mustafeyn» ve «el-Ahyâr» kelimeleri tüm fiil ve terkleri kapsamaktadır. Öte yandan burada câiz olduğu halde herhangi bir şekilde istisnaya yer verilmemiştir. Sözgelimi; filanca şu hususun dışında seçkin, iyi bir kişidir, denir. Bir istisna da olmadığı takdirde sözün içeriğinde bulunabilecek bir şeyi o sözün kapsamı dışında tutar. Ancak bu âyette böyle bir istisna sözkonusu olmamıştır. Böylece, bu âyet, onların günah işleme ihtimalini ortadan kaldırıyor. Ve benzeri şu âyet-i kerîmeler: «Allah, meleklerden ve insanlardan peygamberler seçer..»[2] «Şüphesiz Allah; Adem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini âlemlere tercih etti.»[3] Hazreti İbrahim hakkında da: «Andolsun ki, dünyada onu seçtik, şüphesiz o âhirette de iyilerdendir.»[4] buyurur. Hazreti Musa hakkında ise: «Şüphesiz ben mesajlarımla ve konuşmamla insanlar arasından seni seçtim.»[5] Yine buyurmuştur: «Güçlü ve anlayışlı olan kullarımız İbrahim, İshak ve Yakub'u da an. Biz onları âhiret yurdunu düşünen, içten bağlı kimseler kıldık.»[6]

«Sonra bu Kitab'ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere mîras bırakmışızdır. Onlardan kimi

(1) Sâd sûresi, 47
(2) Hacc sûresi, 75
(3) Âli İmrân sûresi, 33
(4) Bakara sûresi, 130
(5) A'râf sûresi, 144
(6) Sâd sûresi, 45 - 46

kendine yazık eder, kimi orta davranır, kimi de Allah'ın izniyle iyiliklerde öne geçer..»[1] âyet-i kerîmesiyle «seçilmişler» zâlim, mu'tedil ve iyiliklerde öne geçen şeklinde bölümlere ayrılıyor, o nedenle de seçilmiş olmak günah işlemeye engel değildir, denemez. Çünkü, âyette geçen «onlardan» zamiri «seçtiğimiz kimselere» cümlesine değil «kullarımızdan» lafzına âittir. Buna gerekçemiz, zamirin anılanlardan en yakın olana âit olma zorunluluğudur.

Dokuzuncu delil: Şeytandan bahsederken Yüce Allah onun: «Senin kudretine and olsun ki, onlardan, sana içten bağlı olan kulların bir yana, hepsini azdıracağım.»[2] sözünü nakleder. Böylece içtenlikli, ihlaslı kişiler şeytanın azdırmasından, saptırmasından istisna edilmiştir. «Biz onları içten bağlı kimseler kıldık.»[3] buyuran Yüce Allah, Hazreti İbrahim, Hazreti İshak ve Hazreti Yakub peygamberlerin içten bağlı, ihlaslı kimseler olduklarına şahitlik etmektedir. Hazreti Yusuf hakkında da: «Şüphesiz o bizim içten bağlı kullarımızdandır.»[4] buyurmaktadır. Mademki şeytan içtenlikli, ihlaslı kimseleri saptıramayacağını ikrar etmekte ve Cenab-ı Hak da bunların içtenlikli, ihlaslı kişiler olduğuna şehadet etmekte, o halde, şeytanın saptırma ve vesvese girişimleri onlara ulaşamamıştır. Bu da gösteriyor ki, onlar asla günah işlememişlerdir.

---

(1) Fâtır sûresi, 32
(2) Sâd sûresi, 82 - 83
(3) Sâd sûresi, 46
(4) Yusuf sûresi, 24

Onuncu delil: Cenab-ı Hak buyuruyor: «And olsun ki, İblis, onlar hakkındaki görüşünü doğru çıkartmış, inananlardan bir topluluk dışında hepsi ona uymuşlardır.»[1] Burada İblis'e uymadıkları kesin bir üslûpla ifade edilen kimseler ya doğrudan peygamberlerdir, ya da onlardan başkaları. Şayet başkaları ise bu duruma göre peygamberlerden üstün olmaları gerekir. Çünkü, Kur'an-ı kerîmde: «Şüphesiz Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.»[2] buyurulmakta. Ancak, şu var ki, peygamber olmayanın peygamber'den üstün görülmesi icmâ ile bâtıldır. Buna göre ortaya çıkan kesin sonuç şu: İblis'e uymayan bu kişiler peygamberlerdir. Günah işleyen bir kişi İblis'e uymuş sayılacağına göre bu demektir ki, peygamberler (salât ve selâm olsun onlara) hiçbir suretle ve hiçbir zaman günah işlememişlerdir.

Onbirinci delil: Cenab-ı Hak kullukla mükellef kişileri iki bölüme ayırmıştır: Şeytanın grubu. Haklarındaki âyet hükmünü görelim: «İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki, şeytanın taraftarları elbette zarardadırlar.»[3] Ve Allah'ın grubu. Onlar hakkındaki hüküm de şöyle: «İşte bunlar Allah'tan yana olanlardır. İyi bilin ki, kurtulacak olanlar Allah'tan yana olanlardır.»[4] Hiç şüphesiz şeytandan yana olanlar onun emir ve isteklerini yerine getirenlerdir. Şayet peygamberler günah işlemiş olsalardı, on-

(1) Sebe' sûresi, 20
(2) Hucurât sûresi, 13
(3) Mücadele sûresi, 19
(4) Mücadele sûresi, 22

ları, şeytanın grubundan, taraftarlarından kabûl etmek gerekirdi. Ayrıca, «...İyi bilin ki, şeytanın taraftarları elbette zarardadırlar.»[1] âyeti onları muhatap almış olurdu. Öte yandan «...İyi bilin ki, kurtulacak olanlar Allah'tan yana olanlardır.»[2] âyeti de ümmetin ender derecedeki takva sahibi kişilerini muhatap almış olurdu ki, bu durumda da böylesi kişilerin peygamberlerden çok daha üstün olmaları gerekirdi. Oysa böyle bir değerlendirmenin yapılamayacağı açıktır.

Onikinci delil: Allah cümlesine rahmet eylesin dostlarımız, âlimler, peygamberlerin meleklerden daha üstün olduklarını beyan etmişlerdir. Meleklerin herhangi bir şekilde günaha yönelmeyecekleri gerçeği ise delillerle sâbittir. Hakikat bu olunca şayet peygamberler günah işlemiş olsalardı fazilet itibariyle meleklerden daha üstün olamazlardı. Çünkü, âyet hükmü açık: «Yoksa inanıp yararlı işler yapanları yeryüzünde bozguncular gibi mi tutarız? Yoksa Allah'a karşı gelmekten sakınanları yoldan çıkanlar gibi mi tutarız?»[3]

Onüçüncü delil: Cenab-ı Hak Hazreti İbrahim hakkında: «Seni insanlara önder kılacağım...»[4] buyurmuştur. Önder (imam) kendisine uyulan kişidir. Bu durumda Hazreti İbrahim günah işlemiş olsaydı işlediği bu günahda da kendisine uyulması gerekirdi, ki, bu ise bâtıldır.

---

(1) Mücadele sûresi, 19
(2) Mücadele sûresi, 22
(3) Sâd sûresi, 28
(4) Bakara sûresi, 124

Ondördüncü delil: «Zalimler ahdime erişemezler»[1] âyeti. «Onlardan kimi kendine yazık eder.»[2] âyeti kerîmesi hükmünce günah işleyen bir kimse kendine zulmetmiş demektir.

Bu husus yeterince anlaşıldı sanıyoruz. Ve hemen diyoruz ki: Yüce Allah'ın zâlimlere ulaşamayacağına hükmettiği işbu ahd, ya peygamberlik ahdidir, ya da imamlık, yani önderlik ahdi. Eğer sözkonusu olan birinci şık ise bununla kasdedilen bellidir, şayet ikinci şık ise kasdedilen anlam daha da açıktır. Çünkü, imamlık (önderlik) ahdi peygamberlik ahdinden derece bakımından daha aşağıdır. Varılan sonuç şu: İmamlık (önderlik) ahdi günahkâra ulaşamadığına göre peygamberlik ahdi ona hiç mi hiç ulaşamaz.

Onbeşinci delil: Huzeyme b. Sâbit el-Ensârî (Allah ondan razı olsun)'nin şahitlik olayı. Hazreti Huzeyme bilmediği bir olay hakkındaki Allah Resûlünün iddiasının doğruluğuna şehadet eder ve der ki: «Biz senin göklere dair verdiğin haberlerin doğruluğunu kabûl ediyor ve inanıyoruz. Böyle bir kader konusunda mı inanmayacağız sana?» Duruma vâkıf olan Allah'ın Resûlü onu bu şehadetinde doğruladı ve ona iki şehadet sahibi lakabını verdi[3] Şayet peygamberlerin günah işlemeleri mümkün olsaydı Huzeyme'nin şehadeti de câiz görülmezdi.

---

(1) Bakara sûresi, 124

(2) Fâtır sûresi, 32

(3) Kuzeyme b. Sâbit Ensâr'ın Evs kabilesine mensuptur ve ilklerdendir. Oğlu Amâra anlatıyor: Peygamberimiz Efendimiz Sevâ' b. Kays el-Muharibî'den bir at satın aldı.

Buraya kadar peygamberlerin masûmiyetini ispat eden delilleri serdik ortaya. Şimdi de meleklerin masûmiyetini gösteren delilleri zikredeceğiz. Bu delilleri dört ana madde halinde kaydediyoruz :

1 — «Fevklerinde olan Rablerinden korkarlar ve emrolundukları şeyleri yaparlar.»[1] âyet-i kerîmesi. Bu âyet tüm melekleri kapsamı içine aldığı gibi, onların emredilen herşeyi yerine getirdiklerini ve günah olan herşeyden de uzak durduklarını kesin bir üslûpla vurgulamaktadır. Çünkü, bir şeyin yasaklanması demek aynı zamanda yapılmaması hususunun emredilmiş olması demektir.

2 — Yüce Allah'ın meleklerini anlatan şu âyeti : «Allah'tan önce söz söyleyemezler, ancak O'nun emriyle iş yaparlar.»[2]

3 — Şu âyet-i kerîme : «Gece gündüz bıkmadan tesbîh ederler.» Madem ki, meleklerin sıfatı budur, o halde günah işlemeleri de düşünülemez.

Sevâ' bu satınalma işini inkar etti. Bunun üzerine Huzeyme Allah'ın Resûlünün lehine şehadet edince, Allah'ın Resûlü : «Yanımızda olmadığın halde neden bu şehadette bulundun?» diye sordu kendisine. O da : «Getirdiğin (din) e inandım, doğruladım ve biliyorum ki sen ancak hakkı söylersin.» dedi. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü buyurdu : «Huzeyme bir kişinin lehine de şehadet etse aleyhine de şehadet etse bu ona yeter. Bu Hadisi Ebu Davud ve başkaları rivayet etmiştir. Buhârî'nin rivayetine göre; Onun şehadetini iki şehadet saymıştır.

(1) Nahl sûresi, 50

(2) Enbiyâ sûresi, 27

4 — Cenab-ı Hak onların şanının büyüklüğü hakkında: «Allah peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir...»[1] Bu âyette gösteriyor ki, melekler Allah'ın elçileridirler.

Ortaya koyduğumuz bütün bu deliller peygamberlerin ve meleklerin masûmiyetlerini açık bir şekilde ispat etmektedirler. Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun.

Şimdi gelelim muhaliflerin bu konudaki şüphelerine. Onlar pek çok şüphe sürmüşlerdir ileriye. Biz burada bunlara kısa cevaplar vermekle yetineceğiz.

---

(1) Enbiya sûresi, 20

ÂDEM ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Muhâlifler, Âdem aleyhisselâm'ın hikayesine altı noktada takılıyorlar. Bunları kendi üslûp ve ifadeleriyle şöylece sıralayabiliriz:

1 — O bir âsî (günahkâr) idi. Âsî ise kesinlikle büyük günah sahibi kişidir. Çünkü, âyet-i kerîmede: «Âdem Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı.»[1] buyuruluyor. Âsî büyük günah sahibi kişidir, dedik. Bunun iki sebebi var: a) «Kim Allah'a ve peygamberine isyan ve yasalarını aşarsa, onu temelli kalacağı cehenneme sokar..»[2] nassı âsînin azâba çarptırılacağı esasını öngörüyor. Büyük günah sahibi olmak demek de azâbı kaçınılmaz kılacak bir işi işlemektir. b) İsyân bir kınama ismi olup ancak büyük günah sahibine yakıştırılır.

2 — Tevbekârdı o. Ve ancak günahkâr olan tevbe eder. Tevbekârdı dedik. İşte ilgili âyetler: «Sonra Rabbi onu seçti ve tevbesini kabûl etti, onu doğru yola iletti.»[3] Bir başka âyet: «Âdem rabbinden emirler aldı, onları yerine getirdi, Rabbi de bunun üzerine tevbesini kabûl etti..»[4]

(1) Taha sûresi, 121
(2) Nisâ' sûresi, 14
(3) Taha sûresi, 122
(4) Bakara sûresi, 37

Tevbekâr, günahkâr kişidir, dedik, çünkü, tevbe eden kişi günah işlediği için pişmanlık duyandır. İşlediği günah sebebiyle pişmanlık duyan kimse bu hali ile günahkârlığını ihbar etmiş olur. Yalan ihbârda bulunuyorsa yalancılığından dolayı günahkârdır, şayet doğru ihbârda bulunuyorsa zaten diyecek birşey yok, çünkü, istenen bu.

3 — O bir yasağı çiğnemiştir. «Ben size o ağacı yasaklamamış mıydım?»[1] ve «Şu ağaca yaklaşmayın..»[2] âyetleri bunun ispatıdır. Bir yasağı çiğnemekse günahın kendisidir.

4 — Cenab-ı Hak: «Yoksa zâlimlerden olursunuz.»[3] buyurmakla onu zâlim olarak vasıflandırmıştır. «Rabbimiz; kendimize zulmettik..»[4] âyetinde ifade buyurulduğu üzere o dahî kendini zâlim olarak isimlendirmekte. Zâlim ise lanetlenmiştir. İşte, âyet-i kerime: «Bilin ki, Allah'ın laneti zâlimleredir.»[5] Bu duruma düşen bir kimse şüphesiz büyük günah sahibidir.

5 — Bizzat kendi itirafı. Şayet, Allah'ın affı olmasaydı mutlak bir hüsrana uğramış olacağını itiraf etmiştir. İşte, bu hususu ispat eden âyet-i kerîme: «..Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz muhakkak kaybedenlerden olacağız.»[6] Bu durum ise onun büyük sahibi olduğunu gösterir.

---

(1) A'râf sûresi, 22
(2) A'râf sûresi, 19
(3) A'râf sûresi, 19
(4) A'râf sûresi, 23
(5) Hûd sûresi, 18
(6) A'râf sûresi, 23

6 — Onun cennette çıkarılmasına sebep şeytanın vesvese ve çirkin telkinine kapılması, şeytanın buyruğuna uyup bir yasağı çiğnemesidir. Bu da gösteriyor ki, o, büyük günah sahibidir.

Muhâlifler devam ederek şunları söylüyorlar : Bütün bu noktalar bir bir ele alındığında onun büyük günah işlediğini ispata yetmeyebilir. Ancak bir bütün halinde ele alındığında kesin bir ispatı gösterir. Bunlardan her biri olabilir ve hiçbir şeye de delalet etmez diyelim. Ama bir araya geldiğinde daha önce de dediğimiz gibi büyük günah işlendiği sonucuna götürür.

Bütün bunlara cevabımız şudur : Dile getirilen bütün bu hususlar peygamberlik öncesi döneme âit şeylerdir. O yüzden de hiç biri aleyhimize delil teşkil etmez.

Peygamberlik öncesi dönemlerde de peygamberlerin günahlardan masûmiyetini savunanlar yukarda sıraladığımız muhâliflere âit iddiaları yine sırasıyla şöyle cevaplandırıyorlar :

1) İsyan; emre muhalefet demektir. Emir ise bazen vâcip için, bazen de nedb içindir. Onlar şu örneklerden yola çıkıp diyorlardı ki : «Filancaya oğlu için şu konuda şöyle bir işarette bulundum, ama bana isyan etti.» Ya da; «ona ilâç içmesini emrettim, ama bana isyan etti.» Durum eğer böyleyse Hazreti Âdem'e de isyan isminin yakıştırılması imkânsız değildir. Yoksa bir vâcibi terkettiğinden değil, aksine bir mendûbu terkettiğinden.

Biri çıkıp şöyle de diyebilir : Biz açıklamıştık, Kur'an'ın dış ifadesi âsînin azâbı hakkettiğini gösteriyor. Bu da âsî adının yalnızca vâcibi terkedene verilmesini zorunlu kılıyor. Ayrıca, isyanın bir kınama ismi olduğunu belirtmiştik. O halde bu ismin kapsamına yalnızca vâcibi terkeden girer. Hem, mendûbu terkeden âsî ismini hakketmiş olsaydı bu takdirde peygamberleri her hâlükârda âsîler olarak nitelemek gerekirdi. Çünkü, mendûbun terkinden neredeyse hâlî olamazlar. «Mendûbu terk eden âsîdir» sözü mecazîdir, mecâz ise reddedilmez, denemez. Çünkü, biz de deriz ki : Bunun mecâz olduğu kabûl edilirse o takdirde aslolan böyle birşeyin olmadığıdır. Böylece muhâliflerin delil getirme çabaları boşa çıkmış olur.

«Filancaya oğlu için şu konuda şöyle bir işarette bulundum, ama bana isyan etti,» sözüyle ilgili olarak da demek isteriz ki; Arapların böyle bir cümle kullandığına dair herhangi bir rivayet mevcut değildir. Şayet böyle bir cümlenin kullanıldığını kabûl ettiğimiz takdirde hemen belirtmemiz gerekir ki, onlar bunu karşı tarafın o işi mutlaka yapmasını istedikleri zaman söylerlerdi. Öyle bir iş ki, karşı taraf mutlaka yapacak ve aslâ ihmâl veya ihlâl edemeyecek. Bu durumda vücûb hasıl olmasa bile icâb anlamı ortaya çıkmış olacaktır. Bu da gösterir ki, isyan lafzı ancak icâb tahakkuk ettiğinde kullanılabilir. Ve bizim üzerinde ittifak ettiğimiz esas şu : Allah tarafından vukû bulan icâb vücûbu gerektirir. Buna göre Hazreti Âdem'e isyan lafzının isnadı gerekir, tabiî ki vâcibi terkettiğinden.

2) Doğru, o tevbe etmiştir. Buna, küçük günahları câiz görenlerin cevabı şöyle : Büyük günahlardan tevbe nasıl gerekli ise küçük günahlardan da aynen öyle gereklidir. Çünkü, küçük günah sahibi tevbe etmedi mi bunda ısrar etmiş olur. Bu israr sonunda ise küçük günahlar büyük günahlara dönüşür.

Peygamberler hakkında küçük günahları câiz görmeyenlerin cevabı da şöyle : Hiç günah işlemeyenler de tevbe edebilir. Bu, güzel bir şeydir. Kendini tamamiyle Allah'a vermek anlamını taşır. Bu davranışın en güzel yanı da daha çok sevap hakketmiş olmaktır. Biz de : Allah'ım, bizi tevbekârlardan kıl» diye dua etmez miyiz? Bu güzel davranıştan önce işlenmiş bir günah varsa o takdirde günahkâr olduğumuz için böyle bir istekte bulunmuş oluruz. Tabiî, peygamberler için böyle bir durum sözkonusu değildir.

3 — Yasak çiğnenmesi konusuna cevabımız şudur : Bir kere sözkonusu yasağın yalnızca tahrîm için olduğunu kabûl etmiyoruz. Bu yasak tahrîm ile tenzîh arasında müşterek bir olaydır. Açıklaması şöyle : Yasaklama, ilgili şeyin yapılmasından yapılmaması yanının daha ağır bastığını ifade eder. Pekî, yapılması halinde azâbı gerektirir mi, gerektirmez mi? İşte bu husus lafzın mefhûmu dışındadır. Böyle olunca da delillendirme olayı düşüyor. Öte yandan yasaklamanın tahrîm için olduğunu kabûl etsek bile Hazreti Âdem bunu unutarak işlemiştir. İşte, ispatı : «Fakat unuttu, onu azimli bulmadık.»[1]

(1) Taha sûresi, 115

Bu durumda işlenen fiil günah olamaz. Çünkü, unutandan mükelleflik kalkar.

Ancak, biri; biz onun unutarak günah işlediğini kabûl etmeyiz, derse. bu onun hakkıdır. «Rabbinizin size bu ağacı yasaklaması melek olmanızı önlemek içindir...»[1], «Doğrusu ben size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti.»[2] âyetleri bu görüşünün delilini teşkil eder. Ve bütün bunlar gösteriyor ki, o bu işi yapma girişiminde bulunduğunda yasaklama olayını unutmamıştı. Unutmuş olsaydı bu fili işlediği için bu türlü sert bir karşılık görmezdi, hele âsî adını hiç almazdı. Bütün bunların olması onun unutmadığını gösterir. Cenab-ı Hakkın: «Unuttu»[3] ifadesi onun unuttuğunun ispatıdır, çünkü, unutmadı buyurmuyor. Diyelim ki, unutmadı, pekî ictihadında hatâ etmiş olamaz mı? Çünkü, «Şu ağaca yaklaşmayın..»[4] âyetinde yer alan «şu» işaret ismi ile doğrudan şahsa işaret kasd edilebileceği gibi, bazen onunla nev'e de işaret murad edilmiş olabilir. Peygamberimiz Efendimiz aleyhisselâm'ın bir hadislerinde buyurduğu gibi: «İşte, abdest. Allah, namazı ancak onunla kabûl eder.» Âdem aleyhisselâm'a göre konu karışık bir hal almıştı. O, murad edilenin şahıs olduğunu sanıp, o şahıstan başka bir şahsa dönmüş oldu. Burada hemen belirtelim ki, teferrüatda yanılan müctehid büyük günah sahibi olmaz

(1) A'râf sûresi, 20
(2) A'râf sûresi, 21
(3) Taha sûresi, 115
(4) A'râf sûresi, 19

Şöyle de denemez: Mademki, «şu» işaret ismi iki ihtimal taşımaktadır, o halde işin içyüzü tam o vakit âşikar oluvermiştir. Çünkü, beyanin ihtiyaç anından sonraya kalması diye birşey olamaz. Beyan hasıl olduğuna göre de Hazreti Âdem'in bu hatada mazûr görülmesi mümkün değildir. Evet, böyle bir iddiada bulunulamaz. Böyle diyenlere cevabımız şudur: Beyan hasıl olabilir. Ama nasıl? Gayet grift ve gizli bir şekilde. Dolayısiyle bu durumda hatâya düşen de mazûrdur.

4) Yüce Allah'ın onu zâlim olarak isimlendirdiği hususuna gelince, küçük günahları caiz görenler, büyük ya da küçük günah işleyen her mükellefin kendi nefsinin zâlimi olduğu şeklinde cevap vermekteler. Küçük günahları câiz görmeyenler ise diyorlar ki: daha iyiyi terketmek zulümdür. Madem ki, daha iyiyi yapma ve daha büyük sevabı elde etme imkânı vardır, o halde mûcip bir sebep yokken böyle bir şansı kaçırmamalıdır. Aksi halde kendi kendinin zâlimi olur. Çünkü, zulmün gerçek tanımı bir şeyi âit olduğu yere koymamaktır. İşte, ortadaki olayın şekli de budur.

5) Bu gruptaki cevab şöyledir: Hazreti Âdem'e isnad edilen günah olsa olsa küçük günah, ya da daha iyinin terki şeklinde bir olaydır. Bunun değerlendirmesi de yukarıda geçmiştir.

6) Âyet-i kerîmede Hazreti Âdem'in sadece sözkonusu fiili işlemeye yöneldiğinde ya da yöneldiği için cennetten çıkarıldığı hususu yer almaktadır .Bu durum sözkonusu çıkarma ola-

yının bir ibret, dışlama ve tahkîr anlamına geldiğini göstermez. Hazreti Âdem ki, Allah'ın yeryüzündeki halîfesi olarak yaratılmıştır. Hakkında bu hikmete ters düşecek nasıl bir değerlendirme yapılabilir? Hem yaratılışının gerçek sebebi, gayesi bu olacak hem de içine düştüğü durum bir ceza ve tahkîrin sonucudur denilecek? Bu, mümkün değildir. Öte yandan bu noktada daha önce kaydettiğimiz izah şekillerini zorunlu olarak hatırlamamız gerekiyor. Şöyle ki; şayet Âdem aleyhisselâm gerçek anlamda bir âsî, zâlim olsaydı, «Kim Allah'a ve peygamberine başkaldırırsa ona içinde sonsuz ve temelli kalınacak cehennem ateşi vardır.»[1] ve «..İyi bilin ki, Allah'ın lâneti zâlimleredir»[2] âyetlerinin hükmü gereğince cehennem azabını hakkettiğine ve lânetlenmiş olduğuna dair hüküm vermek şart olurdu. Madem ki, bu konuda kesin bilgimizin olmadığına dâir ümmetin ittifakı vardır, o halde tevil yoluna gitmemiz kaçınılmaz bir zarûrettir.

Şüphesiz muvaffak kılacak olan sadece Allah'tır.

---

(1) Cin sûresi, 23
(2) Hûd sûresi, 18

İKİNCİ ŞÜPHE

«Sizi bir nefisten yaratan ve gönlünün huzura kavuşacağı eşini de ondan vareden Allah'tır. Eşine yaklaşınca, eşi hafif bir yük yüklendi ve bu halde bir müddet taşıdı. Hâmileliği ağırlaşınca, karı koca, Rabbleri olan Allah'a : Bize kusursuz bir çocuk verirsen, and olsun ki, şükredenlerden oluruz, diye yalvardılar. Allah onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği şey hakkında Allah'a ortaklar koştular. Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir.»[1] âyetlerinden yola çıkarak ve bu âyetleri delil diye öne sürerek dediler ki : âyette sözü edilen o 'bir nefis' hiç kuşku yok Hazreti Âdem'dir. Ondan yaratılan eşi de Hazreti Havva. Dolayısiyle sözkonusu kinâyeler de onları hedef almaktadır. «...Kendilerine verdiği şey hakkında Allah'a ortaklar koştular. Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir.»[2] âyeti onların şirke düştüklerini ortaya koymaktadır.

Sözlerine devamla şunları söylediler : Hazreti Havva'nın hâmileliği sırasında şeytan ona erkek çocuk arzederek; eğer çocuğunun yaşamasını istersen Abdulhâris adını ver kendisine, dedi. Şeytanın adı da Abdulhâris idi. Hazreti

(1) A'râf sûresi, 189 - 190
(2) A'râf sûresi, 190

Havva bu telkîne uyarak doğan çocuğuna bu adı verdi. O yüzden Cenâb-ı Hak: «...Kendilerine verdiği şey hakkında Allah'a ortaklar koştular.»[1] buyurdu.

Bu iddialara cevabımız şudur: Âyet-i kerîmede geçen o 'bir nefis' Âdem aleyhisselâm değildir. Âyette bunu gösteren hiç bir delil de yoktur. Aksine diyoruz ki: Âyetteki hitap Kureyş'edir. Kureyş'in de Kusayy koluna. Ve çıkan anlam şu: Allah sizi Kusayyın kendinden yarattı. Onun cinsinden de yine Kureyşli Arap eşini onda huzur bulsun diye yâretti. İstedikleri sâlih evladı da Allah kendilerine vermişti. Ama onlar bu dört çocuğa Abdumenâf, Abdul'uzzâ, Abdukusayy ve Abduddâr adlarını verdiler. «onların ortak koştukları..» cümlesinde yer alan zamir ise bu iki kabileye ve onlardan sonra gelenlere gitmektedir. Buna göre âyetten çıkan anlam şu oluyor: Âdem ile Havva'ya Yüce Allah istedikeri iyi evlâdı verince, bu kez, evlatlarından gelen kâfir nesil bunu Allah'tan başkasına mâlettiler. Âyette bunların tesniye (ikil) olarak anılmasının sebebi erkek ve dişi şeklinde iki cins oluşlarıdır. «Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir.»[2] bu tevili güçlendirmektedir. Ayrıca, tesniye (ikil) ile kasdedilenin yukarıda andığımız iki cins olduğuna delalet etmektedir. İkincisi, «bir nefisten» buyruğu ile kasdedilen de Hazreti Âdem'dir. İşte, bu nefisten Cenab-ı Hak onun eşini, yani Haz-

---

(1) A'râf sûresi, 190
(2) A'râf sûresi, 190

reti Havva'yı yaratmıştır. Hazreti Âdem ile Hazreti Havva hakkındaki izah böyle.

Yüce Allah daha sonra Hazreti Âdem'in bir çok istekte bulunan ve yüce zâtına ortaklar koşan müşrik evladından özel bir şekilde söz ediyor. Tabiî ki, genel bir ifadeden sonra adı geçenlerin bir bölümü özel bir ifade ile yeniden anılabilir. Konuşma usûlünde bunun örneklerine çokca rastlanır. «Sizi karada ve denizde yürüten Allah'tır. Bulunduğunuz gemi, içindekileri güzel bir rüzgarla götürürken...» âyetinde de başlangıçta bütün yaradılmışlar genel bir üslûpla ifade edilirken âyetin sonunda bazıları özel bir şekilde zikredilmiştir. İşte, yukarıda da aynı usûl sözkonusudur.

Bilinmesini isteriz ki, yukarıda kaydettiğimiz bu iki şık zikredilen bir şeyin hemen ardından gelen zincirleme kinayelerin bir bölümünün o zikredilene bir bölümünün de başka bir şeye bölünmesini gerektirir. Bu durum ise nazmı parçalayan bir faktör olarak karşımıza çıkar.

3 — «O'na ortaklar koştular âyetindeki (hû) zamiri Allah Teâlâ'ya değil de çocuğa gider. Buna göre: onlar Allah'tan sadece bir oğul istediler, yoksa sâlih bir çocuk değil, anlamı anlaşılır. Bu ise: sen benden bir dirhem istedin, verince de ona bir başkasını karıştırdın, yani ona ilaveten başka bir şey daha istedin, sözüne benzer. Bu ise iki sebepten dolayı zayıf bir görüştür. Birincisi, âyette geçen (lehû) daki zamirin çocuğa âit olduğu kabûl edilirse; İkincisi;

«Allah, onların ortak koştuklarından yücedir.» ilâhî kelâmı öncesinden kopuk düşer. Bu da hiç şüphesiz âyetin ahengini bozar. Âyet üzerinde söyleyeceklerimiz şimdilik bu kadar.

Zikrettikleri rivayet de zayıftır. Bunun için üç sebep sayabiliriz :

1 — Bu rivayet nâdir türden bir rivayettir. Dolayısiyle ilmî planda kabûl edilebilir bir nitelik taşımaktan uzaktır.

2 — Burada iki şey söylenebilir; Âdem ile Havva'ya çocuğu İblis'in yarattığına inanıyorlardı, ya da böyle bir inanca kapılmış değillerdi. Ama buna rağmen ve İblis'in Hâris adını taşıdığını bildikleri halde çocuklarının adını Abdulhâris koydular. Birinci şıkka göre Âdem ile Havva'nın İblis'in tanrılığına inanmış olmaları gerekir ki, hiç bir akıl sahibi insan buna ihtimal vermez. İkinci şıkka göre ise küfür ve şirk sonucu çıkarılamaz. Çünkü, sözkonusu olan sadece bir ad verme olayıdır. Çocuğa Abdulhâris adının verilmesi onun Hâris'in kulu olduğu anlamına gelmez. Öte yandan isimler sadece işaret işlevini görürler. Dolayisiyle bunlardan kesinlikle küfür ve fısk sonucu çıkarılamaz.

3 — Daha işin başında başlayan ve hâmilelik vaktine kadar uzanan süre içinde geçen Âdem ile İblîs arasındaki şiddetli düşmanlık Hazreti Âdem'in ona aldanmasına engeldir. Olacak şey değil ya, farzet ki, Hazreti Âdem peygamber değildi, müslüman da değildi; pekî, akıllı bir insan olmadığı söylenebilir mi? O hal-

de bu iğrenç rivayeti bırakın müslümanı, aklı başında herhangi bir kişi bile kabûl edemez.[1]

---

(1) İmam Hâfız Ebû Muhammed b. Hazm «el - Mîlel vel - Nihal adlı kitabında şunları kaydeder: Âdem aleyhisselâm'a oğluna Abdulhâris adını verdiği yolundaki rivayet dinî, hayâsı olmayan kişilerin uydurduğu asılsız bir yalandır. Âyet, zâhirinden de anlaşıldığı gibi müşrikler hakkında inmiştir.

Daha şaşırtıcı olanı şu ki, İbn Cerîr bu konuda icmâ olduğunu iddia etmektedir. Bu saçma iddiasını sözde ispât için de yine bir yığın saçma ve olmayacak yol aramakta. Bu hurafe yüzünden işledikleri günahlar için Allah onu ve peşinden gidenleri affetsin.

NUH ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Muhâliflerin Nuh aleyhisselâm'la ilgili olarak ileri sürdükleri şüpheleri şöylece sıralayabiliriz :

A — «Nuh Rabbine seslendi: Rabbim, şüphesiz oğlum benim âilemdendir. Şüphesiz senin vaadin de haktır. Sen hükmedenlerin en iyi hükmedinisin, dedi. Allah; ey Nuh, o senin âilenden değildir. Çünkü, kötü bir iş işlemiştir. Öyleyse bilmediğin şeyi benden isteme, câhillerden olmaman için ben sana öğüt veriyorum, dedi.[1] âyetlerine dayanan muhâlifler, yine bu âyetlerden yola çıkarak şu görüşleri ileri sürdüler:

1 — Cenab-ı Hakkın: «..o senin âilenden değildir, çünkü, o kötü bir iş işlemiştir..»[2] buyurması onun bir iyi oğul olmadığını göstermektedir. Durum bu olunca da Hazreti Nuh'un: «..şüphesiz oğlum benim âilemdendir..»[3] sözü yalan demektir. Yalansa şüphesiz günahtır.

2 — Nuh aleyhisselâm'ın isteği günah bir istekti. Buna dâir üç âyet şöyle :

a) «...bilmediğin şeyi benden isteme, câ-

(1) Hûd sûresi, 45 - 46
(2) Hûd sûresi, 46
(3) Hûd sûresi, 45

hillerden olmaman için ben sana öğüt veriyorum.»[1] âyeti.

b) Nuh'un sözlerini nakleden: «Rabbim, bilmediğim şeyi senden istemekten sana sığınırım. Beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen kaybedenlerden olurum, dedi.»[2]

c) «...çünkü o, kötü bir iş işlemiştir..»[3] İlâhî kelâmı. Üyetin bu ilgili kısmı iki türlü okunmuştur. Kisâî: amile ğayre sâlihin şeklinde okumuştur. Buna göre: senin oğlun iyi olmayan bir iş işlemiştr, anlamına gelir. Diğerleriyse tenvîn ve ötre ile okunmuşlardır. Tercih edilen birinci okunuş şeklidir. Çünkü, bu okunuşa göre mevsûfun gizlenmesi gerekmektedir.[4] Ancak, bu da

---

(1) Hûd sûresi, 46
Ebû Muhammed Bin Hazm diyor ki: Bu âyette aslında onlar için bir delil yoktur. Çünkü, Nuh aleyhisselâm kendini ve âilesini kurtaracağına dâir Allah'tan vaad almıştı. Dolayısiyle aradaki yakınlığa dayanarak oğlunun da âilesinden olduğunu düşünmüştü. Ayrıca, böyle bir hareketı kim yapsa sevaba hak kazanır. Nuh aleyhisselâm ise, âilesinden olmadığını kesin bir bilgiyle bildiği bir kişinin kurtarılması isteğinde bulunmamıştır. İşte, bunun üzerine câhillerden olmaması yolunda uyarılmıştır. Tabiî, o da bu hareketine pişman olarak, bağışlanmasını dilemiştir. Görüldüğü gibi, burada, kesinlikle kasıtlı günah işleme olayı yoktur.

(2) Hûd sûresi, 47

(3) Hûd sûresi, 45

(4) «Ğayr» lafzının mevsûfu. Yani, iyi olmayan bir iş islemiştir, demek. Şerîf Raddî; Böyle okunmakla birlikte sözün anlamının Nuh'un isteğine değil de oğula gittiği hususunda şüphe yoktur, der. Şerîf Raddî, bu okunuşu haklı gösteren görüşünü güçlendirmiş ve doğruluğunun ispatına yarayan pek çok Arap sözünü şahit olarak zikretmiştir.

asıla aykırı düştüğünden ikinci okunuş şekli kararlaştırılmış oluyor. «...innehû..» daki he bir zamir olup her zamir gibi o da öncesinde geçen bir anılana âit olmak durumundadır. Buradaki anılan ise, ya istektir, ya da oğul. Oğula âit olamaz, çünkü oğul kötü iş değil, aksine kötü iş sahibidir. Dolayısiyle gizlemeyi gerektirir. Ama bu, asıla aykırı düşer. Böylece, zamirin isteğe âit olduğu ortaya çıkar. Bundan çıkan sonuç; sözkonusu isteğin kötü bir iş olduğudur.

Birinci şıkta yer alan şüpheye cevabımız: Müfessirler sözkonusu oğul hakkında üç ayrı görüşü paylaşırlar. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1 — Çoğunluk onun gerçek anlamda bir oğul olduğu görüşündedir. En güçlü görüş de budur. Çünkü, Cenab-ı Hak: «..Nuh, oğluna seslendi..»[1] buyurur. Müfessirler bu noktada da farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimileri; seninle birlikte kurtaracağımı vaad ettiğim âile ferdlerinden değildir, şeklinde yorumlarken, kimileri de; senin âilenden, yani dininden değil, biçiminde almışlardır âyet. Bu sonuncu görüş İbn Abbâs, Saîd Bin Cubeyr, Dahhâk, İkrime ve Meymûn Bin Mihrân'a âittir.

2 — O, karısının oğlu idi. Ne var ki, kendi öz oğulları ve âile ferdleri ile bir arada bulunmasından dolayı onun için de oğul lafzını kullandı. Tıpkı, İblîs'e de meleklerle bir arada oluşundan dolayı melek adının yakıştırılması gibi, «..şüphesiz oğlum benim âilemdendir..»[2] sözü de

(1) Hûd sûresi, 42
(2) Hûd sûresi, 45

bunu gösterir. Çünkü, burada benden demiyor, âilemdendir, diyor. İşbu husus başkalarından da rivayet ediliyor.

3 — O, Hazreti Nuh'un yatağında gayrı meşrû bir şekilde doğmuştur. Hasen, Mucâhid, İbn Cureyc ve Ubeyd Bin Umeyr'in rivayeti bu. Ancak, «..Nuh, oğluna seslendi..»[1] ilâhî kelâmına göre bu iki görüş zayıftır. Üçüncü görüş ise, daha zayıftır. Çünkü, peygamberlerin makamını böylesi pisliklerden tenzîh etmek gerekir.

İkinci şıkta yer alan şüpheye cevabımız: Nuh aleyhisselâm, oğlu için mutlak anlamda değil, ancak iman şartı ile dua etmiştir. Aksine iddiayı kabûl etmiyoruz. Bu noktada şöyle bir itiraz yöneltilebilir: O halde neden Yüce Allah «..bilmediğin şeyi benden isteme, câhillerden olmaman için sana öğüt veriyorum.»[2] buyuruyor ve Nuh da: «..Rabbim, bilmediğim şeyi senden istemekten sana sığınırım..»[3] diyor? Bu itiraz yersizdir. Çünkü, biz diyoruz ki, Peygamberimiz aleyhisselâm da şirkten men'edilmişti. İşte, ilgili âyet-i kerîme: «..eğer ortak koşarsan, elbette amelin boşa gider..»[4] Bu, böyle bir şeyin ondan vukû bulacağı anlamına mı gelir? İşte, Nuh aleyhisselâm'ın da sözkonusu istekten men'edilmesi böyledir.

«..câhillerden olmaman için sana öğüt veriyorum.»[5] ilâhî kelâmının anlamı açıktır. Yani,

---

(1) Hûd sûresi, 42
(2) Hûd sûresi, 46
(3) Hûd sûresi, 47
(4) Zumer sûresi, 65
(5) Hûd sûresi, 46

onlardan olmaman için, demek. Şüphesiz, Yüce Allah'ın öğüdü, Nuh aleyhisselâm'ı cehâlete düşmekten korumuştur. Hazreti Nuh'un: «..bilmediğim şeyi senden istemekten sana sığınırım..»[1] sözünde böyle bir şeyi işlediğine dâir herhangi bir delalet yoktur. Diyelim ki, oğlu için mutlak anlamda dua etti. Bunu, tabiî şefkatinden ötürü yapmış olamaz mı? Hem, akıl kâfir için duayı inkâr etmez, ancak şer'i şerîf men'eder bunu. Herhalde o da tabiî şefkati gereği dua etmiştir, ilgili şer'î yasaklamaya kadar.

Pekî, neden izinsiz istekte bulundu? denilemez. Çünkü, ortada bundan men'eden açık bir nass yoktu. Dolayısiyle Hazreti Nuh, mubahlık asıldır ilkesine dayanarak bu istekte bulundu. Şöyle de diyebiliriz: oğlu dış görünüşü itibariyle müslümandı. Bütün müslümanlar için duaya izinli olunca zâhire göre hüküm vererek onun için de etti. Peygamberimiz aleyhisselâm'ın: «Biz zâhire göre hüküm veririz.»[2] hadîsine göre bu câizdir. Veya diyelim ki, bu hususta gerçek-

---

(1) Hûd sûresi, 47

(2) Hadis, müellifin aldığı lafızda bilinmemektedir. Meşhûr olan lafzı şöyle: Zâhire göre hüküm vermem emredildi bana. Gizli halleri bilen Allah'tır. Hadisi, Keşf el-Hafâ adlı eserinde zikreden el-Aclûnî devamla: el-Leâlî'de hadîsin bu lafızla sâbit olmadığı söylenmektedir, diyor. Herhalde bu hadîs, ez-Zeheb el-Ebrîz'in hükümlerle ilgili bölümünde zikredilen sahih hadislerden mânâ olarak rivayet edilmiştir. el-Maksıd da ise, şu görüşlere yer veriliyor: Usûlcüler ve fakîrler arasında, hatta Nevevî'nin Müslim şerhinde hadîsin yaygın olan metni şöyledir: «Bana, ne insanların kalblerini açmam emredildi, ne de karınlarını yarmam.» Anlamı, Peygamber aleyhisselâm'ın buyurduğu gibi; Bana zâhire göre hükmetme emri verildi,

ten hatâlı idi. Ancak, «..kötü bir iş işlemiştir..» ilâhî kelâmına dayanarak bunun büyük günahlardan olduğunu söyleyemezsiniz. Bunu kabûl etmemiz mümkün değildir. Sözün bu bölümünde asla aykırı olarak mevsûfun gizli tutulduğunu varsayarak bir değişiklik iddiası zayıf bir görüştür. Çünkü, peygamberlerin masûmiyetine delalet eden deliller, asıla aykırı olarak bir gizlemenin bulunduğuna delalet eden delilden daha kuvvetlidir.

---

gizli halleri bilen Allah'tır şeklindedir. Ve bu hadisin ne meşhûr hadis kitaplarında yeri vardır, ne de mensûr parçalarda. Hâfız el-Irâkî ve el-Mezzî; bu hadisin aslı yoktur, kesin ifadesini kullanırlar. Hâfız Bin el-Mulekkın da Beyzâvî'nin hadislerini inceleme sadedinde bu hadîsi inkâr edenlerdendir. Zerkeşî de hadîsin bu lafızla bilinmediğini söyler. el-Aclûnî, bu konuda daha çok şey söylemiştir, dilerseniz başvurabilirsiniz.

İBRAHİM ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

İbrahim aleyhisselâm'la ilgili olarak dokuz şüphe ileri sürülmüştür:

A — Yüce Allah'ın İbrahim aleyhisselâm'dan hikaye ettiği: «..İşte, bu benim Rabbim..»[1] sözünden yola çıkan muhâlifler şöyle diyorlar: Bu sözü, ya nazar ve istidlal ile ilgili olarak söylemiştir, ya da âit olduğu anlamda. Birinci şıkka göre onun böylesine kesin konuşması, hem de gerçeğin bunun zıddına olabileceğini kabûl ederek, kendisinin yalancı olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu ise, câiz değildir. İkinci şıkka göre se, bu sözü kesin yalandır, dahası kesin küfürdür.

Cevap: Hazreti İbrahim'in, bu sözü, bülûğ çağından önce söylediği rivayet edilir. Çünkü, o mükellefiyet çağına ulaşmasından az bir zaman önce Yaratıcının ispatı konusunu düşünmüştü. Düşünürken yıldızları gördü ve: «..işte, bu benim Rabbim..»[2] dedi. Yıldızların hareket ettiğini gözlemleyince de: Bunların mutlaka tanrı olması gerek, dedi. Güneş ve ay da öyle. İşte, bütün bunlar olup biterken, Allah ona, mü-

(1) En'âm sûresi, 77
(2) En'âm sûresi, 77

kellefiyet çağına girdiğini duyurdu. Bunun üzerine: «..şüphesiz ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım.»[1] dedi. Yıldızları, güneş ve ay'ı gördüğünde böyle düşünmesinin nedeni, onlarda gözlemlediği yücelik ve ışıktır.

Onlardan bazıları, Hazreti İbrahim'in bu sözü, bülûğ çağına erdikten sonra söylediğini kabûl eder. Bu noktada da ihtilafa düşmüşler ve farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre Hazreti İbrahim bu sözü nazar ve istidlal ile meşgul olduğu bir sırada söylemiştir. Hem sonra o, haber verme şeklinde değil, aksine varsayım üslûbu ile konuşmuştur. Nitekim, herhangi birimiz cisimlerin varoluşu konusunu incelerken: cisim kadîmdir? deriz. Bu sözle hedeflenen anlam cisimlerin eskiliğini bildirmek değil, aksine onları kadîm varsayıp sonradan bu varsayımla aynı düşünceyi geçersiz saymaktır. İşte, buradaki durum da öyle. Önce varsayımla yola çıktı, hemen ardından da: «..ben batanları sevmem.»[2] sözü ile aynı düşüncenin bozukluğunu ortaya koydu.

Bazıları ise, Hazreti İbrahim'in bu sözü, inceleme sonucu şüpheden götürmez bir imana sahip olduktan sonra söylediği görüşündedir.

Daha sonra bu hususta ihtilafa düşerek beş ayrı görüş beyan etmişlerdir. Bunlar sırasıyla şöyle:

1 — İbrahim aleyhisselâm aralarındaki alışılagelmiş durum gereği böyle konuşmuştur. Ni-

---

(1) En'âm sûresi, 78
(2) En'âm sûresi, 76

tekim, Allah'ı bir cisme benzetenlere, onların bu tür yaklaşımlarını inkâr kabîlinden: sizin tanrınız değişken bir cisimdir, demez miyiz? Aynı şekilde, Yüce Allah da: «..Tanrına bak..»[1] buyurur. Yani, iddia ettiğin tanrına.

2 — Bu sözden murad istifhamdır. Ancak, ihtiyaç duyulmayarak istifham edatı düşürülmüştür.

3 — Âyette kısaltma sözkonusudur. Bu benim Rabbim'dir, diyorlar, takdirinde. Bunun bir benzeri: «İbrahim ve İsmail, Ka'be'nin temellerini yükseltiyordu. Rabbimiz, yaptığımızı kabûl buyur, (dediler)...»[2] âyet-i kerîmesidir. Yani, diyorlardı.

4 — İbrahim aleyhisselâm, onların yıldızları yücelten sözlerini iptal etmek istedi. Bunun için kendisinin de ayı inanışta olduğu hissini vermeyi denedi. Ama, hemen ardından bu inanışın bâtıllığını gösteren delili zikrediverdi.

5 — Onlar, Hazreti İbrahim'i yıldızlara tapmaya çağırdılar. O da hatalarını yüzlerine vurarak; beni kendisine tapmaya çağırdığınız: «Rabbim bu mu?» dedi.

Bütün bu görüşleri aşan en doğru görüş şu ki, İbrahim aleyhisselâm'ın bu sözü bir haber verme, bildirme niteliği taşımayıp tamamiyle itibar ve istidlal şeklindedir. O sebepledir ki, Yüce Allah bu sözünden dolayı onun kınanmamış, aksine övmüş ve yüceltmiştir. Onu sözkonusu merhalelerden geçirişi de şüpheden uzak

(1) Tâhâ sûresi, 97
(2) Bakara sûresi, 124

bir imana sahip olması içindir. Âyetin en meşhur konusu işte budur.

Olay bu kadarla bitmiyor, içerdiği daha başka konular da var. Şöyle ki, bazı inkârcı kişiler : Hz. İbrahim, üzerinde durduğu hususla ilgisi olmayan delilller peşinde koşmuş ve asılsız şeyler zikretmiştir, sonuçta hücûma uğraması kaçınılmaz olmuştur, diyorlar. Şimdi bunların ileri sürdükleri tam ondört soruyu bir bir ve cevapları ile birlikte aşağıya alıyoruz :

1 — «Gece basınca bir yıldız gördü..»[1] âyeti. Bu âyet gösteriyor ki, o, önce yıldızların, sonra ay'ın ve daha sonra güneşin hallerini gözledi. Şüphesiz, o geceden önce gelen bir gündüz vardı. Ve doğmuş bir güneş vardı. Pekî, neden gündüz vakti güneşi gözlemedi? En doğrusu da buydu. Çünkü, güneş aydan da, yıldızlardan da daha büyüktür. En büyüğü tanrılığa layık olmazken, en güçsüzü nasıl olabilirdi!

Cevap : Hazreti İbrahim hakkında endişe eden annesi, onu, güvenliği için karanlık bir mağaraya koymuştu. İbrahim büyüyüp kendine geldikten sonra kapıya yaklaşmış ve yıldızları görmüştü. İşte, o sırada aklına Yaratıcıyı ispat düşüncesi geldi ve o bilinen sözü söyledi.[2]

---

(1) En'âm sûresi, 74

(2) Ebu Muhammed Bin Hazm diyor ki : İbrahim'in güneşi ve ay'ı gördüğünde söylediği : «İşte bu benim Rabbim..» sözüyle ilgili olarak bazıları, onun bunu mağaradan ilk çıkışında söylediği görüşündedir. Ancak, bu hurâfedir, uydurmadır, saçmalığı ortada bir yalandır. Bir kere hiç kimse bu şekilde, yani güneş, ay ve yıldızları görmeden bülûğ çağına ermez, imkânsız birşeydir bu. Nitekim, Allah

Bir de şöyle deniliyor : O, herhangi bir mâbûd için işaret almamıştı, derken ylıdızlara dâir bir işaret aldı. İşte, o sırada sırf itibârî bir yaklaşımla bu sözü söyledi.

2 — Yıldızın ortaya çıkışı hareketiyle bilinir. Hareketiyle de olaylardan kopamayacağı gerçeği anlaşılır. Böylece, sonradan meydana gelme olduğu ortaya çıkar. Dolayısiyle İbrahim aleyhisselâm'a düşen daha yıldız doğduğunda onun sonradan meydana gelme olduğunu hüccet yoluyla kavramaktı. Yani, batmasını beklemeden, dikkatini bu nokta üzerinde yoğunlaştırmadan.

Cevap : Batmak, kaybolmak sözüyle kasdolunan anlam; imkân dâiresindeki akışıdır. Çünkü, onun hareketi zâtı için mümkin olduğuna delalet eder, zâtı için mümkin olan ise, zâtı için yok, ama başkası için var demektir. İşte, gerçek batış, kayboluş budur. Aynı şekilde, her ne kadar gerçekte doğuşla batış arasındaki durum değişmezse de avâma göre batış olayı tanrılığın varolmadığına daha çok delâlet eder. Belki

---

bu asılsız zannı «Andolsun ki, daha önce İbrahim'e akla uygun olanı göstermiştik. Biz onu biliyorduk.» (Enbiyâ/51) âyetiyle yalanlamıştır. Bu olayın gerçek yüzü şu ki, o, bu sözü kavmini kınamak için söylemiştir. Tıpkı, benzeri sözü büyük putları için söylediği gibi. Arada fark yok. Bu sözümüzün delili şu ki, Yüce Allah onu sözünden ötürü asla kınamadığı gibi, aksine «Bu, İbrahim'e kavmine karşı verdiğimiz hüccetimizdir. Dilediğimizi derecelerle yükseltiriz.» (En'âm/83) âyetiyle onu doğruluyor. Artık sâbittir ki, bu olay Hazreti Âdem ve diğerlerinin maruz kaldıkları olaylara benzememektedir. Hatta tam zıddına Allah'ın muradına uygun bir olaydır.

de o, sırf bu maksatla batışı özellikle dikkate değer buldu.

3 — Mademki yıldızların hareketi, sonunda batışla noktalandı ve o da bunu görünce sözkonusu batışın, kayboluşun sonradan olmaya delâlet ettiğini anladı, o halde neden güneş ve ay'ı da aynı hareket içinde gördüğünde kaybolmalarını beklemeden sonradan meydana gelme oldukları kesin hükmüne varamadı? Bu sonuca varabilmek için onların kaybolmalarını beklememeliydi, hükmünü hemen verebilmeliydi.

Cevap: Eğer sözkonusu batışı, kayboluşu imkân batısında bir kayma, düşüş olarak ele alırsak ortada problem kalmaz. Şayet, avâm için belirgin olan anlamı ile ele alırsak yine problem kalmaz.

4 — Yıldızın kayboluşundan yola çıkarak nasıl olur da onun hareketine kesin hüküm verebilir Oysa, gökyüzünün durmakta olduğu, yeryüzününse hareket halinde bulunduğu ihtimalinden söz edilebilir.

Cevap: Yıldızın kayboluşu, herhangi bir cismin hareketini gerekli kılar, sonuçta o cismin sonradan meydana gelme zorunluluğu ortaya çıkar. İşte bu noktadan hareketle ve tüm cisimler birbirine benzediğinden yine tüm cisimlerin sonradan meydana gelme olasılığı gerekir.

5 — Diyelim ki, o, yıldızın hareketiyle onun sonradan meydana gelme olduğu sonucul na varmıştır, o halde ona düşen bu incelemenin hemen ardından: onun sonradan meydana gelme olduğua hükmettim, demekti. Ama, bunu

yapmadı. Aksine, onu Yaratıcının ispatı delilinin sonuna erteledi. Pekî, bu iki mesele arasındaki bağ nedir?

Cevap: Bu, âlemin bir yaratıcıya ihtiyacı olduğu gerçeğine dâir bir uyarıdır. Evet, bu bir zarûretti. İşte, bu başlangıç bir zarûret olunca dile getirilmemesi de tabiî idi. O yüzdendir ki, Hazreti İbrahim, âlemin sonradan meydana gelme olduğuna delalet eden delili Yaratıcınm ispatı konusunda kullandı. Şayet, anılan başlangıç açık seçik ortada olmasaydı, onun istidlâli kesin hata olarak ortaya çıkardı.

6 — Farzedelim ki, İbrahim aleyhisselâm, zikrettiği delil ile cisimlerin sonradan meydana geldiği ve Yaratıcının varlığı gerçeğine ulaşmıştır, pekî: «İşte, bu benim Rabbim,» sözünün yanlışlığını bu delaletten nasıl çıkardı? Çünkü, muhtemeldir ki, Allah için yaratılan, varolan yıldızlar ve gökler aynı zamanda insanlar için ve hatta herşeyi vasıtalara bağlayanlara göre âlemdek diğer varlıklar için yaratılmıştır. Şöyle diyebilirsiniz: Onun bu istidlâl yolu ile varmak istediği hedef ihtiyaçların bittiği asıl kaynağı tanımaktı, göklerin sonradan varolduğunu kavrayınca onların bu durumda olmadığını anladı. Hemen deriz ki: durum öyle değil. «..işte, bu benim Rabbim..» sözündeki ilk istidlâlinden maksadı; acaba beni yıldız mı yarattı? düşüncesi idi. İşte, asıl istediği bu idi, yoksa sizin söylediğiniz hedef değil. Diyelim ki, durum öyleydi, pekî neden: «Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana çevirdim..»[1] dedi. Çünkü, onu

(1) En'âm sûresi, 79

yaratanın gökler olduğunu kabûl edilirse ona düşen şey göklere şükürle iştiğal etmek ve kendini onlara ibadete vermektir.

Cevap: İbrahim aleyhisselâm, fiillerin yaratılışı konusunda mezhebimizin görüşünü paylaşır. O sebepledir ki, onların sonradan varolduğunu anlayınca bu kez mümkin olduklarını kavradı. Bilindiği gibi Allah'ın kudretini doğrulayan, haklı çıkaran şey imkânın kendisidir. Dolayısiyle her mümkinin Allah'ın kudretiyle varolduğu, başkasının kudretiyle vukû bulmadığı sonucuna vardı. Bunun sonunda ise her mümkinin yokluktan varlığa çıktığını ama sadece O'nun kudretiyle çıktığını anladı. Ve en sonunda vardığı nokta, ğrendiği gerçek şu oldu: Onu yaratan, büyüten ne felektir, ne de kâinat. Onu yaratan ve büyüten Tek ve Kahhâr olan Allah'tır.

7 — Gökleri O'nun yarattığı sonucuna nasıl varabiliyor? Çünkü, ortada başka bir ihtimal daha var: Cisim her ne kadar sonradan varolma ise de onun atomu kadîmdir, yani öncesiz. Buna göre onu Allah yaratmış olamaz. Hareket delili ise, cismin cisim olarak sonradan varolduğunu ifade eder, cismin mâhiyetinden bir parça olan atomun değil.

Cevap: O, cismin sonradan varolduğunu görünce, kaçınılmaz olarak atomunun da sonradan varolduğunu anladı. Çünkü, onun atomu kadîm olsaydı ezelde de şekle girme kâbiliyetinde olabilirdi. Şu sebeple ki, onun şekle girme kabiliyeti mâhiyeti için zorunludur. Eğer sözkonusu kabiliyet ezelde varolsaydı gerçek bir

varlığı da kabûl görürdü. Çünkü, kabiliyet nisbîdir, nisbetlerin olabilirlik derecesi de müntesiplerin imkânı ile orantılıdır. Ancak, kabûl edilen görüş ezeldeki, varlıklarının imkânsızlığı olunca, kabiliyet de, kabûl edecek olan da ve nihayet herşey aynı hükme tâbi oldu.

8 — «ellezî» kelimesi, önceden bilinen bir olayla ilgili bir şahsı tanıtmak için konulur. Allah'ın yerleri ve gökleri yarattığı olayı önceden bilinmiyordu, ancak o anda öğrenildi. Böyleyken, nasıl: «...gökleri yaratan..»[1] dedi?

Cevap: O, âlemin sonradan varolduğunu görmüştü. Buna hemen bir başka zorunlu ilke eklendi: her sonradan varolan şeyin bir varedicisi vardır. Bu ikisinden şu gerçek doğdu: âlemin bir yaratıcısı var. Sonunda her türlü şüpheden uzak açık bir şekilde âlemin bir yaratıcıya muhtaç olduğu bilgisine vardı. Mademki, yaratıcı var, o halde şükrüne sarılmak ve ibadetiyle meşgul olmak gerekirdi. İşte, o da daha sonra: «Doğrusu ben yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim..»[2] dedi. Anlamı şöyle: Ben yüzümü, aklımda göklerin ve yerin yaratıcısı olarak beliren şeye[3] çevirdim.

---

(1) En'âm sûresi, 79

(2) En'âm sûresi, 79

(3) Buradaki (şey) ifadesi, son derecede çirkin bir ifade. Müellif böyle diyeceğine: ....o Allah'a, ifadesini kullansaydı ne kaybederdi? Ancak onu bu tabire çeken tek etken böylesine boş, inanç ispatı değeri olmayan ve İbrahim aleyhisselâm'ı tenzih hususunda hiç gerekmeyen bir konuya dalıp gitmesidir. Böylesine zorlama konular nice düşüncelerin bozulmasına ve Allah Resûlüne, ashâbına, tâbiîne katıksız bir imanla bağlı kişilerin hidayetten sapmasına sebebiyet vermektedir.

9 — O, yıldızların sonradan varolduğuna onların hareketinden yola çıkarak karar verdi. Pekî, aynı noktadan hareketle göklerin ve yerin sonradan varolduğu ve bir varedene ihtiyaç bulunduğu hükmüne nasıl varabildi?

Cevap : Herhangi bir cismin sonradan varolduğu gerçeklik kazanınca bütün cisimlerin sonradan varolduğu gerçeklik kazanır. Çünkü, bütün cisimler birbirine benzer. Bir şey için verilen hüküm benzeri şey için de geçerlidir. Burada ayrıca, Allah'ın cisim olmadığına dâir bir uyarı yer almaktadır. Bunun iki türlü izahı var : a) Bir cismin sonradan varolması diğer bir cismin de sonradan varolduğunu gösterir. Ancak bu, bütün cisimlerin birbirine benzemesi hâlinde doğrudur. Dolayısiyle, Allah'ın cisim olması imkânsızlaşır. b) Eğer Allah cisim olsaydı, İbrahim aleyhisselâm anılan sözünde : «..lillezî..»[1] yerine : ilellezî, derdi. Bu da Allah'ın bir cisim olmadığını gösterir.

10 — İbrahim aleyhisselâm : «..ben müşriklerden değilim.»[2] diyor. Cisimlerin sonradan varolmaları ile şirkin inkârı arasında ne gibi bir ilişki var? Açık olan şu ki, ilgisi olmayan bir şeyin bir delil üzerine kurulması doğru değildir.

Cevap : Cisimlerin sonradan varolması, onları varedenin kudretli olduğu gerçeğine götürüyordu. Kudret sahibinin yaratılan üzerindeki gücü ise, yaratılanın mümkin olmasından dolayı

(1) En'âm sûresi, 79
(2) En'âm sûresi, 79

gerçeklik kazanıyordu İşte, bu imkândı ki, sözkonusu gücün de ispatı idi. Bütün bu sonuçlardan sonra o, şu gerçeği öğrendi: Eğer ortada iki tanrı olsaydı, bunlardan her biri diğerinin gücünün aynısına sahip olurdu. Tabiî, bu imkânsızdır. Şunun için ki, bir yaratma olayı tek cihetten ama iki kudret sahibinden vukû bulmuş olur ki, bu da yine imkânsızdır. Çünkü, böyle bir yaratma olayı taraflardan birinin kudretiyle ve diğerine ihtiyaç kalmadan gerçekleşir. İşte, böyle bir şey bâtıl olduğundan cisimlerin sonradan varolduğunu söylemek aynı zamanda şirkin de reddi anlamına geliyordu. İşte bunlar, mutlak Tevhîde, zâtda, sıfatlarda ve fiillerde zıtların ve eşlerin reddine delalet eden delillerdir. Bu yüce Zât ise, Yüce Allah'tır. Zâtında Tek'tir, ortağı düşünülemez. Sıfatlarında Tek'tir, eşi bulunmaz. Yaratma ve vâretmede Tek'tir, benzeri olamaz.

11 — Gece çöktüğünde ilk yıldızlardan başladı bakmaya. Ne diye işe kendine bakarak başlamadı? Önce kendinden başlardı ve sonra âlemin öbür unsurlarına geçebilirdi.

Cevap: Yıldızların sonradan varolduğunu gösteren delil unsurların sonradan varolduğuna çok daha öncelikle delalet eder. Ama öyle değildir. Bu durumda daha genel bir delil ile uğraşmak öncelik kazanmış oldu.

12 — Diyelim ki, âlemin bir yaratıcısı olduğunu anladı. Ancak, ne diye hemen O'nun ibadetine verdi kendisini? «Doğrusu ben yüzümü, gökleri ve yeri yaratana çevirdim...»[1] dedi?

---

(1) En'âm sûresi, 79

Cevap: Nimetleri verene şükretmek aklen vâciptir, görüşünde olanlara göre bir problem yok demektir. Bu görüşte olmayanlara göre ise, âyet amele değil ilme yorumlanır. Ancak, burada bir yakınlık sözkonusudur. Çünkü, ilimde bir ameldir. Tabiî bu, duymadan önce böyle. Eğer bu tür bir amel câiz olmasaydı, İbrahim için de câiz olmazdı.

13 — Neden, daha doğru olacağı halde; kalbimi çevirdim, demedi de «...yüzümü çevirdim..» dedi?

Cevap: Bu, şunu gösterir: inançla birlikte amel ile sağlanacak ruh temizliği de şarttır. Çünkü, inanç ruh, amel ise kalıptır. Olgunluk, ikisinin bir araya gelmesiyle sağlanabilir.

Muvaffak kılacak olan Allah'tır.

14 — Gökleri yeryüzünden önceye alışının sebebi?

Cevap: İstidlâle önce yıldızlardan başlamıştı. Yıldızlarla gökler arasındaki yakınlık, unsurlarla olan yakınlıktan çok daha ileridir. Yani, unsurlar göklerden sonra gelir. O nedenle gökleri öne aldı. Hem, gökler çok daha onurlu, güçlü ve görkemlidir. Şekilleri şekillerin en güzelidir. Bir kubbedir. Renkleri renklerin en güzeli. Pırıl pırıldır. Cisimleri cisimlerin en sertidir, çünkü, yedi kattan oluşmuştur. Bereketler kaynağıdır gökler. Hayırlar ondan iner. İşte, kendinden aşağı derecedeki varlıklara bütün bu sıfatlarda üstünlük sağladığı için Hazreti İbrahim adını önceye aldı.

B — Kur'anda yer aldığı üzere, kavmi İbrahim'e soruyor: «..Bunu tanrılarımıza sen mi

yaptın, ey İbrahim?»[1] O da cevap veriyor: «Belki onu şu büyükleri yapmıştır..»[2] O büyükten maksadı puttu ve bu bir yalandı. Çünkü, putları kıran İbrahim aleyhisselâm'ın kendisi idi. Bu işi başkasına yüklemesi yalandan başka bir şey olamaz.

Cevap:

1 — Yapan yapmıştır, şeklinde adı anılmayandan kinaye bir sözdür bu. «..şu büyükleri..»[3] söz başıdır. el-Kisâî de: «bel faalehû = doğrusu onu yapmıştır.»[4] durur, sonra: kebîruhum hâzâ = şu büyükleri..»[5] ile başlardı.

2 — Büyükleri yapmıştır, derken kendini kasdetmiş olabilir. Çünkü, insan putlardan büyüktür.

3 — Sözde takdîm te'hîr olabilir. Adetâ şöyle demiştir: Doğrusu, şu büyükleri. Eğer konuşuyorlarsa sorun onlara. Sözkonusu işi büyüklerine yüklüyor, ama konuşmaları şartı ile. Konuşamadıklarına göre yapmış olamazlar, bu imkânsızdır.

4 — Onları susturmak için böyle konuşmuştur. Mademki, en büyük tanrıları o puttur, öyleyse katındaki en makbûl kişilerin hizmetini ancak o kesebilir. Böyle bir işi ondan başkası yapamaz.

5 — Bazıları sözkonusu âyeti; belki şu büyükleri yapmıştır, anlamında okumuşlardır. Bu-

(1) Enbiyâ sûresi, 62
(2) Enbiyâ sûresi, 63
(3) Enbiyâ sûresi, 63
(4) Enbiyâ sûresi, 63
(5) Enbiyâ sûresi, 63

na göre söz yalan olamaz. Çünkü, şüphe harfi ile zikrediliyor.[1]

C — İbrahim'den haber veren şu âyetler: «Yıldızlara bir göz attı. Ve ben hastayım, dedi.»[2] Burada istidlâlin iki şeklini görüyoruz: a) Gereksiz yere yıldızlar ilmine başvurmuştur. b) Ben hastayım, diyor ki, bu söz de yalandır.

Cevap: Yıldızlara, ay ve güneşe bakmasının sebebi Allah'ı tanımaktı. Hastayım, sözüyle de durumu tam olarak kavrayamamış olduğunu vurguluyordu. Daha sonra onların batışı ile sonradan varoldukları gerçeğine varınca ve Allah'ı tanıyınca şüphesi silindi. Ancak, bu görüş zayıftır. Çünkü, Cenab-ı Hak buyuruyor: «İbrahim de şüphesiz O'nun yolunda olanlardandı. Nitekim, Rabbine temiz bir kalble geldi. İbrahim babasına ve kavmine: nelere kulluk ediyorsunuz? demişti.»[3] Bu âyet onun kalbinin şüpheden uzak olduğuna delalet etmektedir. Dahası, «..nelere kulluk ediyorsunuz?» diyerek kavminin putlara tapmasını kınamıştır. Putlara tap-

---

(1) İmam Ebu Muhammed bin Hazm diyor ki: Bu, onlara yöneltilmiş çok ağır bir kınamadır. Tıpkı, «Tad bakalım, hani şerefli, değerli olan yalnız sendin.» (Dühan/49) âyeti gibi. Gerçekte bu sözün muhatabı perişandır, cehennemde azap içindedir. Bu her iki söz de muhatablarının zanlarını kınıyor. Birinci grubtakiler putların hayır ve şer işleme gücünde olduklarını sanıyordu. İkinci grubtakiler ise dünyada iken kendilerini en şerefli, en değerli insanlar olarak sanıyorlardı. Öte yandan İbrahim aleyhisselâm bu sözü bir incelemeci tavrı ile söylememiştir. Ayrıca, yalan; kasıtlı olarak bir şey hakkında gerçeğe aykırı haber vermektir.

(2) Sâffât sûresi, 88 - 89

(3) Sâffât sûresi, 83 - 84 - 85

malarını iftira ve saçmalık olarak nitelemiştir. Öte yandan : «Âlemlerin Rabbi hakkındaki zannınız nedir?»[1] sorusuyla Allah'ı tanıdığını ispat etmiştir.

Evet, böyle. Ama en iyisi ileri sürülen şüphenin birinci şıkkını şöyle cevaplayalım: Öncelikle söyleyelim ki, yıldızlara bakmak haram değildir. Çünkü, Allah, aralarında özel bir bağ bulunan varlıklar yaratabileceği gibi, kâinatta çok özel varlıklar da yaratabilir. Nitekim ilâhî âdet böyle cereyan edegelmiştir. Sonuç itibariyle yarattıklarında hususî güçler meydana getirmiş ve kâinatta başka olayların vukûuna sebepler kılmıştır onları. Böyle bir inanç silsilesi karşısında yıldızlara bakmanın haram olmadığı açıktır.

Bir de şu var : Cenab-ı Hak, pekâlâ İbrahim aleyhisselâm'a filan yıldız çıktığında hastalanacaksın şeklinde bir özel bilgi vermiş olabilir. O da yıldızlara bakarken sözkonusu yıldızı görmüş ve ben hastayım demiştir. Bunun böyle olmadığını kabûl edelim, ama mümkündür ki, dönemindeki geleneğe uymuş görünerek yıldızlara bakmış ve hasta olduğuna hükmetmiştir. Bu sonuca yıldızlar vasıtasıyle vardığı hissini vermek için kavmine böyle konuşmuştur. Durum bu olmasa bile.

İkinci şıkka cevabımız: İlerki bir saate hastalık durumu olabilir. Sözgelimi, birisin ki, sen öğle vakti sıtma nöbetine tutulacaksın. Biri seni ziyafete çağırıyor ve biliyorsun ki, oradaki soh-

---

(1) Sâffât sûresi, 87

bet uzayacak, sen de öteki konuklarla birlikte öğle vaktini bulacaksın. Bu durumda sen pekâlâ; o vakitteki sıtma halini kasdederek: ben sıtmalıyım, diyebilirsin. Bir başka ihtimal de şu: Hasta olmak üzeredir, o nedenle hasta olduğunu söylemiştir. Nitekim, âyet-i kerîme de: «Muhakkak sen ölüsün ve muhakkak ki, onlar da ölüler.»[1] buyuruluyor. Aynı şekilde, hasta olduğunu söylerken de kalbinin hastalığını kasdetmiştir. Bunun anlamı ise, onların küfür ve inadı yüzünden kalbine dolan hüzün ve kederdir.

Pekî, Peygamberimiz aleyhisselâm: İbrahim ancak üç kez yalan söylemiştir; ben hastayım, derken; doğrusu ona şu büyükleri yapmıştır, derken; ve Sâre için; bu kız kardeşim, derken.»[2] buyuruyor, buna ne dersiniz? şeklinde bir soru yöneltilebilir. Hemen deriz ki; bu, âhâd haberlerdendir, dolayısiyle zikrettiğimiz kat'î delil ile muâraza edemez. Şayet sahîh ise, görünüş itibariyle yalan olduğu anlamına alınır. Sâre için kız kardeşim demesi de, dinde kız kardeşim anlamındadır. Ya da, her ikisinin de Hazreti Âdem'e veya diğer ecdâda intisabını dikkate alarak böyle demiştir.

Ç — «Allah kendisine hükümranlık verdi diye İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi? İbrahim; Rabbim dirilten ve öldürendir, demişti. (öteki) Ben de diriltir ve öldürürüm, dedi. İbrahim; şüphesiz Allah güneşi

---

(1) Zumer sûresi, 30

(2) Hadîsi, Buhârî, Muslim, İmam Ahmed, Ebû Davud ve Tirmizî Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir.

doğudan getiriyor, sen de batıdan getir, dedi. İnkârcı tutulup kaldı. Allah, zâlimleri hidayet etmez.»[1] âyetini ele alıp diyorlar ki: İbrahim bir delilden öbürüne geçmiş. Bu da onun ilk delili kullanmaktan âciz olduğunu gösterir. Aslında onun yapması gereken şey öncelikle ilk sorunun cevabını vermek ve ortadaki şüpheyi gidermekti. Bundan yüz çevirmesi büyük bir günahtı.

Cevap: Esasen delil tektir, başka bir delile geçmesi diye bir olay yok ortada. Onun yaptığı, bir örnekten ötekine geçmek oldu. Bunu da muhatabı ilk örneği anlamadığı, anlamaktan âciz olduğu için yapmıştır. İbrahim aleyhisselâm vukû bulan bir olayı delil gösterdi. Öyle bir olay ki, aklı başında herkes insanlığın bundan âciz olduğunu bilirdi. Dolayısiyle bu olay Allah'ın varlığını ispat eden bir delildi. Ayrıca bu, öldürme ve diriltme gibi parçaları olan bir kaziyye-i külliyedir. Daha sonra Nemrûd iki adam çağırıyor ve bunlardan birini öldürüyor, sonra da: işte, ben de diriltiyor ve öldürüyorum, diyor. İbrahim aleyhisselâm: ben bu şekilde bir diriltme ve öldürme kasdetmedim, diyebilirdi, ama demiyor. Nedeni de herkesin böyle bir şeyden insanoğlunun âciz olduğunu bildiğine dâir kesin kanaatıdır. Ayrıca, daha etkili bir izah düşüncesinde olduğu için güneşin doğuşu ve batışı ile ilgili başka bir örneğe geçti. Böylece anlaşılıyor ki, o, bir delilden öbürüne değil, bir örnekten ötekine geçmiştir! Burada kayda de-

(1) Bakara sûresi, 259

ğer bir konuda şu ki, bu istidlâlin iki gayesi olabilir. Ya kâinatın ilâhını ispat ve Nemrûd'un tanrılık iddiasını reddetmek, ya da Nemrûd'un Allah'ın ortağı olduğu yolundaki iddiayı tanımamak. Eğer istidlalden maksad birinci şık ise, ki, o da: «..şüphesiz Allah güneşi doğudan getiriyor..»[1] sözüdür ve işte asıl istenen budur. Ayrıca, İbrahim: güneş ya kendi kendine doğar, ya da doğmasını zorunlu kılan bir müessir tarafından. Gerçeğin bu olmadığına dâir delil gösterilebilir mi? demek hakkıdır. Çünkü, sözkonusu tartışmanın gayesi bu. Şayet maksad ikinci şık ise, ki, o da Nemrûd'un kâinatın yaratıcısı olmadığıdır ve işte bu câiz değildir. Böyle bir şeyi Nemrûd câiz görüyorsa aklından zoru var demektir. Kimdir bu adam? Ancak o günlerde ortaya çıkmış bir insan. Yedi kat gökler ise ondan milyonlarca yıl önce varolmuştur. Nasıl olur da böyle bir adam tarafından yaratıldığı kabûl edilebilirdi! Bu, kesin bir bilgiydi. Başka bir kesin bilgi de şu ki, göklerin, yıldızların, kara ve denizin tasarrufundan âciz böyle bir kişi anılan varlıkların yaratıcısı olamazdı. Bu konuda şüphesi olanın aklından zoru var demektir. Yine böyle bir insanla tartışmak saçma olduğu gibi, kendisine peygamberlerin gönderilmesi de boşunadır.

Sözkonusu istidlalin bir gayesi de, Nemrûd'un Allah'ın ortağı olduğu yolundaki iddianın reddidir. Şayet bu ortaklıktan maksad göklerin ve yerin yaratılması ile ilgili bir ortaklık-

(1) Bakara sûresi, 258

sa böyle bir şeyin olamayacağı kesin bilgisinden dolayı bunun tartışması bile boştur. Şayet ortaklıktan ibadet şeklinde, yani nasıl Allah'a ibadet etmeleri gerekiyorsa aynen öyle Nemrûd'a da ibadet etmeleri gerekir şeklinde bir anlam kasdediliyorsa bunun geçersiz sayılması için İbrahim aleyhisselâm'ın zikrettiği delile dahî ihtiyaç yoktur.

Başka bir soru: İbrahim aleyhisselâm: «..şüphesiz Allah güneşi doğudan getiriyor, sen de batıdan getir..[1] dediğinde, şayet hasmı : Güneşi doğudan getiren asıl benim. Tanrına söyle, o da batıdan getirsin, diye karşılık verseydi acaba hâli ne olurdu?

Birinci konunun cevabını verelim: Hasım maddeci idi. Yaratıcıyı inkâr ediyordu. İşte, o yüzden İbrahim Aleyhisselâm, Yaratıcının ispatı ile ilgili olarak bu delili öne sürdü. Çünkü, güneşin kaybolduktan sonra yeniden doğması bir olaydı ve bu olayı mutlaka bir vareden vardı. Bu vareden bir insan olamayacağına göre o halde tüm varlıkları yaratan bir ilâh vardı.

Bilinmesini istediğimiz bir nokta da şu: Yeryüzünde en şerefli varlık insandır, göklerde de güneş. İşte, o sebeple İbrahim aleyhisselâm, diriltme ve öldürme olayından güneşin doğuşu ve batışı olayına geçmiştir. Böylece, âfâkî deliller cümlesinden olarak güneşin hallerini, enfüsî deliller meyanında da hayat ve ölüm hallerinden örnekler zikretmiştir.

---

(1) Bakara sûresi, 258

İkinci konunun cevabı ise şöyle: İbrahim aleyhisselâm'ın hasmı şayet ondan böyle bir talepte bulunsaydı, o takdirde ilâhî hükme düşen güneşi batıdan getirmek olacaktı. Bu, İbrahim aleyhisselâm'ın delilini ispat için gerekli olurdu.

Şöyle de denilebilir: Bu, zorunlu değildir. Çünkü, İbrahim aleyhisselâm diyebilir ki: güneşin doğuşu sonradan meydana gelme bir olaydır ve mutlaka bir varedeni vardır. Bu vareden beşerden biri olamayacağına göre, kesinlikle bir ilâhın eseridir. Böylece güneşin doğuşu olayının Allah'ın kudreti ile meydana geldiği ispatlanmış oluyor. Öte yandan zorunlu bilgiler arasındadır ki, güneşi sağdan sola hareket ettirmeye kâdir olan soldan sağa da hareket ettirmeye kâdirdir. Dolayısiyle, güneşi doğudan getirmeye kâdir olan Allah, batıdan da getirmeye kâdirdir. Bütün bunların sonunda ortaya çıkan gerçek şu: Benim ilâhım herşeye kâdirdir. Eğer sen ilâh olsaydın kudretin herşeye yetişirdi. Ne ki, sen herşeyden âcizsin ve bu gösterir ki, sen ilâh değilsin. Sonuç olarak diyelim ki, bütün bu aklî delillerle hasmın tartışma gücü kırıldığına göre Allah'ın güneşi batıdan getirmemesi İbrahim aleyhisselâm'ın delilini zedelemez.

D — «Hani İbrahim : Rabbim, ölüleri nasıl diriltiğini bana göster, demişti de O: yoksa inanmıyor musun? dedi. Elbette inanıyorum, ancak kalbimin mutmain olması için, dedi (İbrahim). (Allah) buyurdu: O hade dört çeşit kuş al, onları kendine alıştır, sonra onları parçalayıp her dağın üzerine bir parça koy, daha sonra on-

ları çağır, koşarak sana gelirler...»[1] âyetini öne sürüp, İbrahim aleyhisselâm'ın, ölüleri diriltme hususunda Allah'ın kudretine tam olarak inanmadığını, âyetin bunu gösterdiğini iddia ettiler.

Bu şüpheye dâir cevabımızı şöylece sıralıyoruz :

1 — Bu olayın peygamberlik öncesi dönemde vukû bulduğu söylenebilir. Bu dönemde Allah'ı tanıma konusunda istidlal yükümlüsü olunca, aynı şekilde âhiret hususunda da kendisine istidlal vacib oldu. Şayet derseniz ki, Allah'ın tüm yaradılmışlara kâdir olduğunu bildikten sonra ancak bu dünyaya ilişkin tam bir bilgiye sahip olabilir. Böylece, O'nun tüm bilgilere sahip olduğuna dâir bilgi edinmiş olur. Bu bilgiyi elde ettikten sonra da O'nun ölüleri diriltmeye kâdir olduğunu bilir. Eğer böyle derseniz cevabım şu olur : Allah'ın her türlü bilgiye sahip olduğunu, tüm yaradılmışlara kudretinin yettiğini bilmekle, yani yalnızca bu bilgi ile, O'nun ölüleri diriltmeye kâdir olduğuna dâir kesin bilgi elde edilemez. Çünkü, bu durumda şöyle bir ihtimal sözkonusudur : Bütün bu parçalar hayvanî bir terkibi kabûl ederken, hayat ancak doğum gibi özel bir yol ile meydana gelmektedir. Bunun dışında bir yol ile tabiâtı gereği mümkün olmamaktadır. O halde bu hususta kudretin olmayışı O'nun ancak mümkinâta kâdir olduğu yolundaki sözümüzü zedelemez.

---

(1) Bakara sûresi, 260

Eğer bu cisimde hayat imkânsız olsaydı kesinlikle bulunmazdı, bulunduğuna göre ise, bu zâtı için mümkin demektir ve Allah'ın kudreti dahilinde yer alır, derseniz, biz de şunu söyleriz: Herhalde hasım; bu ancak bir yol ile mümkündür, bunun dışında imkansızdır, diyor. Diyelim ki, senin zikrettiğin delil, parçaların hayatı kabûle yatkın olduğu hususu ile ilgili beyan için geçerlidir, ancak İbrahim aleyhisselâm işbu mukaddimeyi delil ile değil müşahede ile ispatı hedef almaktadır. Çünkü, delil getiren kişi belirli bir delil ile yetinmek durumunda değildir. Hele burada müşahedeye dayanmakta sayısız yarar varken! Çünkü, bu konuda duyuya dayanan istidlalden daha güçlüdür.

2 — Bu olay İbrahim aleyhisselâm'a vahiy geldiği sırada vukû bulmuş olabilir. Çünkü, nasıl ki, toplum peygamberin peygamberliğini tanımada mucizeye ihtiyaç duyarsa, aynı şekilde peygamber de kendi peygamberliğini tanımak için mucizeye ihtiyaç duyar. «..yoksa inanmıyor musun?) sözü: yoksa, Allah'ın resûlü olduğuna inanmıyor musun? anlamındadır. «..elbette inanıyorum, ancak kalbimin mutmain olması için..»[1] Yani, şeytanın değil de senin tarafından peygamber olduğuma.

3 — Bu olayın peygamberlikten sonra vukû bulduğu, ancak başka bir şeyi tanıma gayesiyle Allah'ın meydana getirdiği de söylenebilir. Nitekim rivayete göre, Cenab'ı Hak vahyederek ona der ki: Ben kullarımdan birini ken-

(1) Bakara sûresi, 260

dime dost edindim. Onun alâmeti şu ki, şayet benden ölüyü diriltmemi istese sırf ona ikram olsun diye isteğini yerine getiririm. Bunun üzerine İbrahim aleyhisselâm bu Allah dostunu tanımak istedi. Acaba kendisi miydi? Ve bu hususu sordu. İşte, buna göre çıkan anlam şu oluyor: gerçekten dostun olduğuma, katında böylesine özel bir şerefe sahip bulunduğuma dâir kalbimin mutmain olması için.

4 — Bundan kasdedilen anlam; diriltmeyi müşahede ederek yakınlığın konusunda kalbimin mutmain olması için, şeklindedir. Çünkü, müşahede desteğindeki delil çok daha güçlü ve kapsamlıdır.

5 — İbrahim aleyhisselâm'a oğlunu kurban etmesi emredilince, kalbi gücünü yitirmişti. Sanki şöyle diyordu: Allah'ım; Bana çok güç geldiği halde bir diriyi öldürmemi emrettin. Şayet beni bir ölüyü diriltme müşahedesi ile lütuflandırırsan kalbim güç kazanır ve o zaman bu teklifi yerine getirebilirim. «..ancak, kalbimin mutmain olması için..»[1] sözünün anlamı ise şu olur: sana yakınlığım ve özel dostluğum hususunda kalbimin mutmain olması için. Böyle bir ikrama mazhar olmakla sözkonusu yükümlülüğümü de yerine getirebilirim.

6 — Hasmı, İbrahim aleyhisselâm'a: Rabbinin dirilttiğini ve öldürdüğünü iddia ediyorsun. O halde O'ndan bizim için bir ölüyü diriltmesini iste, yoksa seni öldürürüm. Bunun üzerine İbrahim aleyhisselâm: «..ölüleri nasıl di-

---

(1) Bakara sûresi, 260

rilttiğini bana göster..»[1] dedi. «..ancak, kalbimin mutmain olması için..»[2] sözünün anlamı da, korkunun gitmesi ve öldürülme endişesinden kurtulmaktır.

7 — Hasmı : «..ben diriltir ve öldürürüm..»[3] demişti. İbrahim aleyhisselâm bu sözün saçmalığını ortaya çıkarmak için bir gayret göstermedi. Başka bir konuya geçmişti. O konuyu bitirdikten sonra hasmın söylediği sözün saçmalığını izaha döndü ve: «..Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster,»[4] Demek istiyordu ki; Yaratıcının varlığına delil olarak gösterdiğim öldürme ve diriltme olaylarının nasıl olup bittiğini kâfir de görsün, bilsin. «..mutmain olması için..»[5] Yani, delilin doğruluğu ve artık bu tartışmanın sona ermesi hususunda kalbimin mutmain olması için.

8 — İşaret ehli der ki: kalbin hayatı ilâhî zikirle meşgul olmaya bağlıdır. Allah'tan başkası ile meşgul olmak ise kalbi öldürür. İşte o sebeple Hazreti İbrahim: «..Rabbim, ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster..»[6] Yani, ölü kalbleri nasıl dirilttiğini bana göster, der. Allah: «..yoksa, inanmıyor musun? deyince, o: elbette inanıyorum..»[7] Ancak, istikrar ve huzur kazanmak sûretiyle o zevki tam olarak tadabilmek için bu

(1) Bakara sûresi, 260
(2) Bakara sûresi, 260
(3) Bakara sûresi, 258
(4) Bakara sûresi, 260
(5) Bakara sûresi, 260
(6) Bakara sûresi, 260
(7) Bakara sûresi, 260

dilekte bulunduğunu vurgulamak istiyor. Bunun üzerine Allah: «..dört çeşit kuş al..»[1] buyuruyor. Yani, bu dört tabîattan teşekkül etmiş şekilden ilişkiyi kesmesini emrediyor, ayrıca tam anlamdaki rûhânî hayatın ancak bu vücûdun yaklaşmasından sonra elde edilebileceği hususunda da uyarıyor.

9 — Onun asıl isteği Allah'ı bu dünyada görmekti, söylemek istediği buydu. Musa aleyhisselâm'ın: «..bana kendini göster, sana bakayım..»[2] sözüyle istediği ne ise, onun istediği de oydu. Nitekim Peygamberimiz aleyhisselâm da: eşyayı olduğu gibi bize göster, isteğinde bulunmuştur.[3] Ancak o, edep ölçülerine daha çok riayet edip müsebbibe dâir isteğini sebeple ifadede bulunmuştur. Çünkü, kalbin hayat sebebi eksiksiz inkişaf demek olan görmektir. Böylece, eser isteği müessiri gaye alan istek olmuştur.

10 — İbrahim aleyhisselâm bu ümmetin babası idi. Şüphesiz baba evladına karşı şefkat sahibidir. Kötü düşünceli kişilere karşı şefkatli olan biraz daha harîs davranır. İşte, İbrahim aleyhisselâm da evlatlarının çoğunun âsî olduğunu görünce: eğer ben âsîler için şefaatçı isem acaba şefaatım kıyamet günü kabûl edilecek mi?

---

(1) Bakara sûresi, 260

(2) A'râf sûresi, 143

(3) Müellif bunu buraya hadîs olarak almış, öyle anlaşılıyor. Ancak, ben bu hâdis hakkında çok araştırma yaptım, hatta tanıdığım hadîs araştırmacılarına sordum, sonuçta ne zayıflar arasında bulabildik, ne de uydurmalar arasında. Doğrusunu Allah bilir ya, bana öyle geliyor ki, bu, hadîs değil. Zaten peygamberlik kelâmından bir güzellik izi de taşımıyor.

diye düşündü. O sebeple dünyada ölülerin diriltilmesi hususunu sordu. Bu husustaki kudretimize inanmıyor musun yoksa? denilince, verdiği cevap şu oldu : elbette inanıyorum. Ancak, Muhammed aleyhisselâm'ın ümmeti hakkında şefaatım kabûl edilecek mi, kalbimin bu hususta mutmain olmasını istiyorum. Eğer bu böylece tahakkuk ederse Muhammed aleyhisselâm buna daha lâyık olur. Evet, böyle. O sebepledir ki; Benim şefaatım ümmetimin büyük günah işleyenleri içindir, buyurmuştur[1] Bu, benim düşündüğüm cevaptır.

11 — İbrahim aleyhisselâm'a peygamberliğini teblîğ etmesi emredilince, herhalde: sanıyorum, hasımlar benden garip mucizeler isteyecekler, diye düşündü. Sonunda Allah'tan böylesine garip bir istekte bulundu. Allah: «..yoksa, inanmıyor musun? deyince, o: elbette inanıyorum, ancak kalbimin mutmain olması için, dedi.»[2] Yani, her isteğime cevap vereceğine dâir kalbimin mutmain olması için. Sonuç olarak söyleyelim ki, «..ancak, kalbimin mutmain olması için..»[3] sözü âyette belirli bir şeyle bağlantılı değil. Buna göre sen onu imanın dışında herşeye ircâ edebilirsin.

E — Diyorlar ki: İbrahim aleyhisselâm babası için mağfiret talebinde bulundu. Oysa babası kâfirdi ve kâfir için mağfiret talep etmek

---

(1) Bu hadisi Enes ve İbn Abbâs'tan İmam Ahmed, Ebu Davud ve Tirmizi rivayet etmiştir.

(2) Bakara sûresi, 260

(3) Bakara sûresi, 260

câiz değildir. Böylece, İbrahim aleyhisselâm câiz olmayan bir işi yapmıştır.

Biz de dedik ki : Evet, ilgili âyetler şöyle: «..sana selâm olsun. Senin için muhakkak Rabbimden mağfiret dileyeceğim..»[1] ve : «Babamı da bağışla, o şüphesiz sapıklardandır.»[2] Bu âyetler gösteriyor ki, Hazreti İbrahim babası için mağfiret dilemiştir. Babasının kâfir olduğu hususu ise, Kur'an nassı ve icmâ ile sâbittir. Ayrıca, kâfir için mağfiret dilemek iki sebepten dolayı câiz değildir :

1 — «Peygamber ve mü'minlere müşrikler için mağfiret dilemek yaraşmaz..»[3] âyeti. İşte, bu mukaddimelerle İbrahim aleyhisselâm'ın câiz olmayan bir işi yaptığı sabit görülmüştür.

2 — Mumtehıne sûresindeki şu âyet: «İbrahim ve onunla beraber olanlarda sizin için uyulacak güzel bir örnek vardır. Onlar kavimlerine şöyle demişlerdi : Biz sizden ve Allah'tan başka taptıklarınızdan uzağız, sizin dininizi inkâr ediyoruz. Bizimle sizin aranızda yalnız Allah'a inanmanıza kadar ebedî düşmanlık ve öfke başgöstermiştir. Yalnız, İbrahim'in, babasına; andolsun ki, senin için mağfiret dileyeceğim.. sözü bu örneğin dışındadır..»[4] Bu âyetle İbrahim'in sözkonusu işi dışında örnek alınması emrediliyor. İşte, bütün bunlar sözkonusu işin isyan olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

---

(1) Meryem sûresi, 47
(2) Şuarâ sûresi, 86
(3) Tevbe sûresi, 113
(4) Mumtehıne sûresi, 4

Cevap : Tartıştığımız tek nokta sizin mağfiret dileme câiz değildir sözünüz. Bu konu ile ilgili görüşlerimizi şöylece sıralıyoruz:

1 — Allah'ın, kâfiri azap edeceğine dâir kesin hüküm ancak duyarak elde edilebilecek bir bilgidir. Anlaşılan, İbrahim aleyhisselâm kendi dininde Allah'ın kâfiri azap edeceğine daîr kesin bir hüküm bulamamıştı. O nedenle babası için mağfiret dilemede bir sakınca bulamadı.

2 — Buradaki istiğfar, yani mağfiret dileme: «İman edenlere söyle, Allah'ın günlerini ummayanları şimdilik bağışlasınlar..»[1] âyetinde olduğu gibi bazan geciktirme dileğinde bulunma anlamına gelir.

3 — İbrahim aleyhisselâm babası için mağfiret dilemiştir, çünkü, onun iman edeceğini umuyordu. Bu umudunu yitirince istiğfarı bıraktı. «..Allah'ın düşmanı olduğunu anlayınca ondan uzaklaştı...»[2] âyeti bunu gösterir. «Peygamber ve iman edenlere müşrikler için mağfiret dilemek yaraşmaz..»[3] âyetine gelince, buradaki peygamber lafzında genellik yoktur. Çünkü, fıkıh usûlünde bir kâide vardır: elif lâmla gelmiş tekil isim genellik ifade etmez. Buna göre âyette geçen peygamber lafzının Peygamberimiz aleyhisselâm'a âit olduğunu kabûl

---

(1) Câsiye sûresi, 14
Pek çok lügat ve tefsir kitabına başvurdum, bu arada fahr el - Râzî tefsirini de taradım, ama hiçbirinde istiğfarın bu anlama geldiğini göremedim. İstiğfarın bütün anlamı, özellikle Câsiye sûresindeki anılan âyette örtme, affetme, bağışlama kelimeleri çevresinde dönmektedir.

(2) Tevbe sûresi, 114

(3) Tevbe sûresi, 113

edersek, aynı lafzın İbrahim aleyhisselâm'ı da kapsaması gerekmez. Mağfiret dileme konusunda Hazreti İbrahim'in örnek alınamayacağı hususu ile ilgili ikinci âyete gelince, bu âyet istiğfarın onun için câiz olmadığını göstermez. Yaptığı istiğfar ise azabı geciktirme dileği anlamına alınmalıdır. Geciktirme, ya da hafifletme dileği. Yahut da o, sözkonusu durumların keyfiyetini bilmiyordu.

Faydalı Not

«İbrahim'in, babası için mağfiret dilemesi, sadece ona verdiği bir sözden ötürü idi..»[1] âyetinde yer alan va'd konusunda müfessirler birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Baba, oğluna iman va'detmiştir, diyenler olmuştur. Bazıları da: Oğlu babasına istiğfar va'detmiştir, der. Kâfir için istiğfar câiz değildir, şeklindeki görüşümüze göre birinci yorum daha uygundur. Çünkü, oğulun babasına istiğfar va'di, babanın oğula iman va'di esasına dayanır. Bu va'din varlığını zorunlu olur da ikinci va'din varlığı zorunlu olmazsa, o takdirde sözkonusu lafzı birinci va'de yüklemek çok daha uygun düşer.

F — «Rabbimiz, ikimizi sana teslim olanlardan kıl..»[2] âyetinden yola çıkarak dediler ki: Dua istemektir. Hâsılı istemek ise «..beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut.»[3] âyetinden dolayı imkânsızdır. Eğer bu, kendisi için

(1) Tevbe sûresi, 114
(2) Bakara sûresi, 128
(3) İbrahim sûresi, 35

câiz olmasaydı Allah'tan istemezdi. Bu sözümüzün başka bir dayanağı da: «Âhiret gününde bana hatamı bağışlamasını umduğum O'dur.»[1] âyetidir. Bu âyet de gösteriyor ki, o, bağışlandığından emin değildir. Ayrıca, yine bu âyet onun bir hata işlediğini açıklamaktadır.

Cevap: Peygamberlerin peygamber olduktan sonra asla küfre düşmeyecekleri hususunda bir grup hâricî dışında ümmet arasında ihtilaf yoktur[2]. Bir grup hâricînin karşı çıkması ise dikkate alınacak bir husus değildir. Dolayısiyle bu âyetler ümmetin icmâı ile te'vil edilmiştir. Buna bağlı olarak sözkonusu âyetler nefsi sindirmek, kırmak ve Hakka yönelme göstergesi olarak alınmalıdır.

G — O, Allah'tan evlatlarını putlara tapmaktan uzak tutmasını istemiştir. Ancak, isteği kabûl görmedi. Bu da onun makamını sarsan bir olaydır.

Cevap: Müfessirlere göre bu dua, Alah'ın mü'min olacağını ve putlara tapmayacağını bildirdiği kişiye âittir. Genelin özelleştirilmesi olmayacak birşey değildir.

Ğ — «And olsun ki, elçilerimiz müjde ile İbrahim'e geldiler. Selâm sana dediler, size de selâm dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.»[3] âyetini ele alarak, şu sonuçları çıkardılar:

---

(1) Şuarâ sûresi, 82

(2) Aynı şekilde peygamberlik öncesi dönemlerinde de asla küfre düşmezler. Bu hususun iyi bilinmesi gerekir.

(3) Hûd sûresi, 69

1 — Yemiyeceklerini bile bile meleklere yemek takdim etmiştir.

2 — Masûm olduklarını bildiği halde neden onlardan korkmuştur? Bu her iki hususta da melek olduklarını bilmiyordu, o yüzden böyle davrandı diyebilirsiniz. Ancak, biz de hemen deriz ki: O halde neden hemen ve hem de delil istemeden onların meleklik iddialarını kabûl ediverdi?

3 — Allah onu: «..Lût kavmi hakkında bizimle mücadele ediyor..»[1] âyeti ile mücadeleci olarak nitelemiştir. Daha sonra Allah: «Ey İbrahim, bundan vazgeç..»[2] buyurmuştur. Bu gösteriyor ki, onun meleklerle mücadele etmesi câiz değildi.

Cevap: Eğer bu günah olsaydı, hemen ardından kınanırdı. Dolayısiyle Allah'tan mağfiret dilerdi. Ama aksine, Yüce Allah onu övmüş ve hakkında: «Şüphesiz İbrahim çok içli, yumuşak huylu ve kendini Allah'a vermiş bir kimse idi.»[3] buyurmuştur. İşte böylesine yüce sıfatlarla nitelendirilmiştir. Yücelik sözkonusu olduğunda bu sıfatların ötesinde bir mertebe düşünülebilir mi? Allah'ın büyük övgü sebebi olarak değerlendirdiği bir hususta ona nasıl hatâ yakıştırılabilir? Meleklerin iddiasını delilsiz nasıl doğruladığı hususuna gelince, deriz ki: delilsiz doğruladığı hususunda âyette herhangi bir işaret yoktur. Eğer böyleyse, İbrahim aleyhis-

---

(1) Hûd sûresi, 74
(2) Hûd sûresi, 76
(3) Hûd sûresi, 75

selâm'ın masûmiyetine delalet eden anılan delil, aynı zamanda onun melekleri bu iddiada ancak delil ile doğruladığına da delil teşkil eder.

Rivayete göre, Allah'a dua ederek kesilip kızartılan buzağıyı diriltmesini istemişlerdir. Ve buzağı dirilir. Mücadeleye gelince, bu, kavga maksadına yönelik bir şey değildir, kimi zaman sormak anlamına gelir. Âyet-i kerîmede: «Kocası hakkında seninle mücadele eden ve Allah'a şikayette bulunan kadının sözünü Allah işitti..»[1] buyurulmaktadır. Seninle mücadele eden, yani sana soran. Sanki İbrahim aleyhisselâm azabın nasıl olduğu hususunu araştırmaya başlamıştır. Bu, onlar için umûmî midir, yoksa bazılarına has bir şey mi? Bir irdeleme sözkonusu olduğu için adına mücadele denmiştir. Başka bir görüşe göre, «bizimle mücadele ediyor»un anlamı; bizden Lût kavmi hakkında istekte bulunarak iman edecekleri umudu ile azablarının ertelenmesini diliyor, demektir. Ancak, Allah; onların helâk edilmelerinin daha yararlı olacağını, haklarındaki azap hükmünün çoktan verildiğini ona bildirmiştir.

O, ya izinli idi, ya da izinsiz. Şayet izinsiz idiyse buna kalkışması günahtır, şeklinde bir yorumda bulunulamaz. Çünkü, İbrahim aleyhisselâm bu hususta belki de şer'an izinli değildi. Ancak, eşyada aslolan mubahlıktır hükmü gereğince bu mücadelenin câiz olduğuna inanmıştı. Men'edilince de bundan derhal vazgeçti.

---

(1) Mucadele sûresi, 1

YAKUP ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Hakkında ileri sürülen şüpheler :

1 — Yakub aleyhisselâm evlatları arasında ayrıcalıklı bir yol izleyerek Yusuf'u öbür kardeşlerinden daha çok sevmiş ve onu kendisine daha yakın bulmuştur. Böylesi bir tercihin kardeşler arasında hasede, büyük mefsedetlere yol açacağını bildiği halde neden yapmıştır bunu?

Buna cevabımız şudur : Hazreti Yakub evlatları arasında maddî bakımdan ayrıcalıklı bir yol izlememiştir. Dolayısiyle oğlu Yusuf'u kardeşlerine ikramla ilgili herhangi bir hususta tercih ettiği söylenemez, böyle bir iddiayı kabûl edemeyiz. O yalnızca sevgide, tabiî ilgide tercihe gitmiştir ki, bu da elde olmayan şeydir, dolayisiyle terki ile de yükümlü değildir.

Öte yandan Yakub aleyhisselâm'ın oğlu Yusuf'u kardeşlerine karşı ikrâmla ilgili bir hususta tercih ettiğini varsaysak bile onun, böyle bir tercihin mefsedete yol açacağını bildiğini kabûl edemeyiz. Anlaşılan odur ki, Yusuf'un kardeşlerinin dürüstlüğüne ve hele dış görünüşlerinin sergilediği güzel uyuma inanan Hazreti Yakub böyle bir tercihin herhangi bir şekilde bozgunculuğa yol açmayacağını düşünmüştür. Hem, hased denen şey her ne kadar insan tabia-

tının derinliklerinde saklanan gizli bir illet ise de çoğu insanlar pekâlâ bundan sakınmakta ve korunabilmektedirler.

2 — «Doğrusu babamız apaçık bir sapma içindedir.»[1] sözüyle Yusuf'un kardeşleri babalarını sapıklıkla nitelemişlerdir.

Cevap: Burada kasdedilen kesinlikle dinden sapma şeklinde bir anlam değildir. Bu hususta icmâ vardır. Asıl maksat doğrudan sapma şeklindeki bir anlamdır. Şayet denilirse ki, onlar böyle bir niteleme ile Hazreti Yakub'un masûmiyetini zedelemişler ve onun verdiği hükümlerde isabet etmediğine inanmışlardır, peygamberler hakkında böyle inanmak ise küfürdür, o halde Yusuf'un kardeşlerinin de küfre düştüklerini söylemek gerekir. Böyle düşünen ve böyle diyenlere karşı biz de deriz ki: Bir konuda İslâm veya küfür hükmü vermek tamamen şer'î bir olaydır. Dolayısiyle bu onların dininde küfrü gerektirmeyen bir durum olabilir. Onların asıl maksatlarının Hazreti Yakub'u sevgide ileri gitmekle nitelemek olduğu da söylenebilir ki, bu da elde olmayan bir şeydir. Bütün bunlar karşısında babaları hakkında böyle bir üslûpla konuşmaları onun masûmiyetini zedelemez.

3 — «Onu kurdun yemesinden korkuyorum..»[2] sözü ile Yusuf hakkındaki korkusunu açıkca belirtmişti. Böyleyken ne diye onu kardeşleri ile göndermiştir? Bu, bile bile Yusuf'u tehlikeye atma anlamına gelmez mi?

---

(1) Yusuf sûresi, 8
(2) Yusuf sûresi, 13

Cevap: Kardeşleri Yusuf'u koruyup gözeteceklerine dâir babalarına türlü sözler vermişler ve taahhütlerde bulunmuşlardı. Bunu gören Hazreti Yakub da Yusuf'un güvenliğinden emin olmuştu. Şöyle de denebilir: Onlar Yusuf hakkında bu derecede sevgi gösterisinde bulunup dururken onu kardeşleriyle göndermemiş olsaydı bu kez kardeşler babalarının kendilerini Yusuf hakkında itham ettiği inancına varacaklar ve bundan da çok daha büyük facialar kaynaklanacaktı. Hazreti Yakub böyle düşünmüş ve bütün bu nedenlerle onu kardeşleriyle göndermiş olabilir.

4 — Hazreti Yakub neden bu denli üzülmüş ve bu derecede ağlamıştır? Hem de gözlerini yitirecek kadar? Peygamberler soğukkanlı ve sabırlı olmaz mı?

Cevap: Felâketler karşısında soğukkanlı olmak, hüznü üzüntüyü belli etmemek farz değil, sadece mendûptur. Mendûbu terk etmek ise günah değildir. Üstelik Yakub aleyhisselâm içindeki üzüntünün pek azını dışa vurmuştu. Çünkü, içindeki üzüntü gerçekten çok büyüktü.

5 — Yusuf'un durumu sonunda iyi olacaktı. Dini ve dünyası güzel sonuçlarla süslenecekti. Yusuf'un rüyası sayesinde bunları bilen Yakub aleyhisselâm üzüntüsüne karşı neden bunlarla teselli bulma yolunu seçmedi?

Cevap: Bunları biliyor olması hiç şüphesiz ayrılıktan kaynaklanan üzüntüyü engellemez. Kaldı ki, Yusuf aleyhisselâm bu rüyayı gördüğünde henüz çocuktu ve Hazreti Yakub da bu olay yüzünden sağlığına kıymış değildir.

YUSUF ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Muhâliflerin Hazreti Yusuf hakkında ileri sürdükleri şüpheleri cevapları ile birlikte şöylece sıralayabiliriz :

A — Hür olduğunu belirtmeden kölelik durumuna sabretti. Bu ise isyandır.

Cevap :

1 — O durumda iken belki de peygamber değildi. Öldürülmesinden korkunca köleliğe sabretmesi câiz oldu. Bu görüşte olanları «..biz ona kardeşlerinin bu işlerini kendileri farkına varmadan haber vereceksin diye vahyettik.»[1] âyetini başka bir vakit için geçerli saydılar.

2 — Hürriyeti açıklama durumu değişen dinlere göre değişken olabilir. Ya da tıpkı atalarının Nemrûd ve kurbanla imtihan edildiği gibi ona da, yine bir imtihan olarak susması emredilmiş olabilir.

3 — Yusuf aleyhisselâm bunu haber vermiş ancak onlar dinlememiş olabilir.

B — Yüce Allah'ın Yusuf ve Aziz'in karısından naklen buyurduğu : «Evinde bulunduğu kadın onu kendine çağırdı, kapıları sıkı sıkı kapattı ve; gelsene, dedi. Yusuf; Allah'a sığını-

(1) Yusuf sûresi, 15

rım, doğrusu senin kocan benim efendimdir, bana iyi baktı. Haksızlık yapanlar şüphesiz başarıya ulaşamazlar, dedi. And olsun ki, kadın Yusuf'a karşı istekli idi; Rabbinden bir delil görmeseydi Yusuf da onu isteyecekti. İşte ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik...»[1] ilâhî kelâma şüphe unsuru olarak ileri sürmekteler.

Cevap : Kâdî Ebû Tâhir el-Tûsî rahimehullâh diyor ki: Koca, hâkim, öteki kadınlar ve kral gibi olayla ilgili herşey Hazreti Yusuf'un suçsuzluğuna tanıklık etmektedir. Yusuf aleyhisselâm da böyle iddia etmiş ve iddiasını karşısındaki hasmı iki kez doğrulamıştır, doğruluğunu itiraf etmiştir. Söz söyleyenlerin en doğrucusu olan âlemlerin Rabbi de buna tanıklık etmiştir. İblîs'in itirafı da öyle. O halde bu haşaviyye gürûhunun sözü nasıl dikkate alınabilir?

Kocanın tanıklığı mı? İşte, «..bu sizin tuzağınızdır, şüphesiz sizin tuzağınız büyüktür, Yusuf! Sen bundan kimseye bahsetme, (karısına) Sen de günahın için mağfiret iste, şüphesiz sen hatâ edenlerdensin.»[2] âyetleri. Hâkimin tanıklığı: «..kadın tarafından bir şâhid; eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiş ve erkek yalancılardandır. Şayet gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir..»[3] âyetidir. Kadınların tanıklığı ise : «..hâşâ! onun bir kötülüğünü görmedik..»[4] sözleridir. Kralın tanık-

(1) Yusuf sûresi, 23 - 24
(2) Yusuf sûresi, 28 - 29
(3) Yusuf sûresi, 26
(4) Yusuf sûresi, 51

lığı da: «..bugün senin yanımızda önemli ve güvenilir bir yerin vardır.»[1] sözüdür. Yusuf'un savunması da şu âyetlerle ifade edilmekte: «..beni kendine o çağırdı.»[2], «..Rabbim, hapis benim için, bunların istediklerini yapmaktan daha iyidir..»[3] ve «Maksadım, krala, gıyâbında ihanet etmediğimi, hâinlerin tuzaklarını Allah'ın başarıya ulaştırmadığını bilmesini sağlamaktı.»[4] Hasmın itirafı ise öteki kadınlara söylediği şu sözler: «..and olsun ki, onun olmak istedim, fakat o iffetinden dolayı çekindi..»[5] ve «..şimdi gerçek ortaya çıktı, onun olmak isteyen bendim..»[6] Âlemlerin Rabbinin tanıklığı da: «..işte, ondan kötülüğü ve fenalığı böylece engelledik..»[7] âyetidir. İblîs'in itirafı mı? Onun: «..onların tamamını muhakkak azdıracağım, ancak senin sana içten bağlı kulların müstesna.»[8] âyetleri ile ifade edilen sözleridir. Görüldüğü gibi İblîs herkesi azdırabileceğini, ancak Allah'a içten bağlılara birşey yapamayacağını belirtiyor. Yüce Allah: «..şüphesiz o bizim içten bağlı kullarımızdandır.»[9] âyeti ile Yusuf'un bu kullardan olduğunu ifade ediyor.

Yusuf'un suçsuzluğu hakkındaki bunca tanıklıktan sonra artık hangi şüpheden söz edile-

---

(1) Yusuf sûresi, 54
(2) Yusuf sûresi, 26
(3) Yusuf sûresi, 33
(4) Yusuf sûresi, 52
(5) Yusuf sûresi, 32
(6) Yusuf sûresi, 51
(7) Yusuf sûresi, 24
(8) Sâd sûresi, 82 - 83
(9) Yusuf sûresi, 24

bilir? Kâdî şöyle devam ediyor: Eğer bu suçlamacılar Allah'ın grubundan iseler O'nun sözünü kabûl etsinler, şayet şeytanın grubundan iseler, o takdirde, onun: «..onların tamamını muhakkak azdıracağım, ancak senin sana içten bağlı kulların müstesna.»[1] sözünü bir yana atmasınlar.

Şayet konu anlaşıldı ise şimdi artık âyetin anlamına geçebiliriz. Bir kere (hemm) kelimesi lügatte dört anlama gelir:

1 — Bir işi yapma kararında olmak. «..hani bir topluluk size tecavüze azmetmişti..»[2] âyetinde olduğu gibi. Yani, bu tecavüzü istemiş ve yapma kararına varmışlardı.

2 — Kalbe bir şeyin gelmesi. Yüce Allah: «Hani sizden iki grup bozguna uğrayacaklarını düşünmüşlerdi, oysa Allah onların dostu idi..»[3] buyurur. Yani, Allah'ın muradı yalnızca bozgunun kalblerine düşmesiydi. Eğer burada kasdedilen anlam azim olsaydı Allah'ın onlara dost olması imkânsızlaşırdı. Çünkü, isyana azmetmek isyandır. Ka'b Bin Züheyr'in:

Nice geniş efendiler vardır aralarında.
Ve hayır işleyenler düşünen ya da yenen onları

mısraları da bunu gösterir.

3 — Yaklaşma anlamında kullanılır. Sözgelimi, neredeyse şunu yapacaktı, denir. Zur-Rumme diyor ki:

---

(2) Mâide sûresi, 11
(3) Âl-i İmrân sûresi, 122
(1) Sâd sûresi, 82 - 83

Cer'â'da Mes'ûd'e neyin var diyorum
Göz yaşlarım ilk yerlerine girecek neredeyse

Evet, gözyaşı azmetti demek doğru olmaz, ancak akması yaklaşır.

4 — İştihâ ve tabiî eğilim. İnsan kimi zaman iştiha ettiği şey hakkındaki arzusunu belirtmek için bu kelimeyi kullanır. (hemm) kelimesinin bu anlamlara geldiği böylece gerçeklik kazanmış oluyor. Eğer bu kelimeyi azim anlamına alırsak bu kez iki cihetle karşılaşırız:

1 — Hemm kelimesi âyetin zâhirinde hem Yusuf'un zâtına, hem de kadının zâtına ta'lîk edilmiştir, ki, bu câiz değildir. Çünkü, burada zevât, yani kişiler kasdedilmiyor. O nedenle bu zâhrin kesinlikle bırakılması ve hemm'in zâttan başka birşeye ta'lîki gerekiyor. Şayet bu husus anlaşıldı ise hemen söyleyelim: Hemm'in bazı şeylere ta'lîkinin bâkiye ta'likinden daha iyi oluşu sadece delil içindir. O halde kadının hemm'i, yan düşüncesi başka şeylerle değil sadece kötülükle ilgiliydi. Bu, nass ve icmâa dayanır. İşte nassın örnekleri: «Şehirde bir grup kadın; Aziz'in karısı kölesinin olmak istiyormuş, sevgisi bağrını yakmış, doğrusu onun besbelli sapıtmış olduğunu görüyoruz, dedi.»[1], «Evinde bulunduğu kadın onun olmak istedi..»[2] ve Yüce Allah'ın ondan hikaye ettiği şu söz: «..şimdi gerçek ortaya çıktı, onun olmak isteyen bendim, şüphesiz o doğrulardandır.»[3] Başka bir yerde: «..and olsun ki, onun olmak istedim, fakat o if-

(1) Yusuf sûresi, 30
(2) Yusuf sûresi, 23
(3) Yusuf sûresi, 51

fetinden dolayı çekindi..»[1] sözü hikaye edilmektedir İcmâa gelince, müfessirler kadının günah ve kötülük istediği hususunda ittifak etmişlerdir. Yusuf'un düşüncesine gelince, açık delillerle ortaya koyduk ki, onun düşüncesi kesinlikle kötülükle ilgili değildir. Âyetin zâhirinde buna delalet eden bir şey de yoktur. O nedenle onun düşüncesini sırf savunma ile ilgili olarak değerlendirdik. Yani, o, kadını kendinden uzaklaştırma gayreti göstermiştir. Sözgelimi; filancayı kasdettim, der de biri, bundan onu bir iyice dövmek istedim, anlamını kasdeder.

«..Rabbinin delilini görmeseydi..»[2] âyetinde böyle bir tevilin ne yararı olur? Çünkü, kadını uzaklaştırması bir ibadettir, ilâhî delil bundan vazgeçirmez ki! denemez. Çünkü, biz diyoruz ki, Hazreti Yusuf kadını uzaklaştırmak ve onu dövmek isteyince mümkündür ki, bu işe kalkıştığı takdirde kadın tarafının onu öldüreceğine dâir kendisine bir delil gösterilmiş olabilir. Hele ki, kadın çirkin bir iftira ile Yusuf'un kendisine tecavüze yeltendiğini, birlikte olmaya zorladığını ve kabûl etmediği için de dövdüğünü iddia edip dururken!

İşte, Yüce Allah bu âyetle ölüm ve tecavüz demek olan kötülük ve fenalığı bir delil ile kendisinden uzaklaştırdığını haber veriyor. Buna göre «levlâ» lafzının cevabı bu lafızdan önce gelmiş olur, o takdirde anlam da; eğer Rabbinin delilini görmeseydi kadına yaklaşmak isterdi, şeklindedir denemez. Şu sebeple ki, «lev-

(1) Yusuf sûresi, 32
(2) Yusuf sûresi, 24

lâ» lafzının cevabı önceden gelmiş olamaz. Çünkü, biz diyoruz ki, «levlâ»nın cevabının önceden gelmiş olabileceğini kabûl edemeyiz, bu câiz değildir. İleride bunun izahı gelecek. Şayet kabûl etsek bile burada buna ihtiyaç yok. Çünkü, dövme azmi ve kasıt olayı vukû bulmuş, ancak gösterilen delil sebebiyle o bunları uygulamaktan vazgeçmiştir. Sözün takdiri şöyle: kadın onu istemiş, o da kadını uzaklaştırmaya çalışmıştır. Şayet Rabbinin delilini görmeseydi şüphesiz bunu yapardı. Bu takdire göre cevap ortadan kaldırılarak gizlenmiştir.

2 — Hemm kelimesinin azim anlamına alınması sözde takdim ve te'hîr olayının varlığı sonucunu çıkarır. Buna göre sözün takdiri şöyledir: kadın onu arzuladı, şayet Rabbinin delilini görmeseydi o da kadını arzulardı. Bu, şayet ona yetişmeseydim mahvolmuştum, sözüne benzer.

Zeccâc ve Ali Bin İsa iki sebepten dolayı bu cevabı doğru bulmuyor:

1 — Leylâ'nın cevabının öne geçmesi câiz değildir.

2 — Bu lafzın cevabı lâm ile gelir. Tıpkı: «Eğer Allah'ı tesbîh edenlerden olmasaydı, tekrar diriltilecekleri güne kadar balığın karnında kalacaktı.»[1] âyetinde olduğu gibi.

Cevap: Takdîmin câiz olmayacağı yolundaki görüşü kabûl etmeyiz. Delilimiz: «..Allah'ın va'dine inanması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse saraya alınan çocuğun kendi oğlu ol-

(1) Sâffât sûresi, 143 - 144

duğunu açığa vuracaktı.»[1] âyetidir. Yine eğer «levlâ»nın cevabını öne almasaydı bu lafzın cevabının cümleden çıkarılmış olması gerekirdi. Mademki durum cevabın cümleden çıkarılmış olmasıyle lafzın önüne geçmesi alternatifi arasında dönmektedir, o halde takdim durumu en uygun olanıdır.

Eğer ortada bir kasıt, istek yoksa: «..Rabbinin delilini görmeseydi o da onu isteyecekti..»[2] sözünün ne yararı olacaktı? denilebilir. Biz de deriz ki: Bu âyetle bir haber duyuruluyor. O, kadını istememiş, birlikte olma isteğini reddetmiştir. Ancak bunu kadınlara karşı iktidarsızlığından değil Allah için, sevabını kazanmak ve azabından kaçtığı için yapmıştır. İşte, bu sözün yararı verdiği bu haberdir.

Pekî, Yusuf Aleyhisselâm'ın gördüğü delil nedir diye bir soru yöneltilirse, bu sorunun cevabını sekiz madde halinde takdim ederiz:

1 — Zinanın haram kılındığına dâir ilâhî delil ve zina yapan kimseye gelecek olan azabın bilinmesi. Bu, Muhammed Bin Ka'b'ın görüşüdür.

2 — Allah'ın kendisine verdiği peygamberlere has iffet ve nefsin pisliklerden korunması ile ilgili âdâb.

3 — O, evin tavanında: «Sakın zinaya yaklaşmayın, şüphesiz o, pisliktir, kötü bir yoldur.[3] âyetini yazılı gördü.

---

(1) Kasas sûresi, 10
(2) Yusuf sûresi, 24
(3) İsrâ sûresi, 32

4 — Kötülük işlemeye engel peygamberlik mertebesi. Bu, Sâdık'ın sözüdür.

5 — Zeynel'âbidîn'in rivayetine göre o evde bir put vardı. Kadın; ben bu puttan utanıyorum, diyerek üzerini bir elbise ile örttü. Bunun üzerine Yusuf; puttan utanıyorsun, öyle mi? O halde ben Tek ve Kahhâr olan yaratıcıdan öncelikle utanma durumundayım, dedi.

6 — O, bir ses duydu : ey Yakub'un oğlu, zina ettiğinde kanatları giden kuşlar gibi olma! diyordu bu ses.

7 — Bir ses ona : sen ki, peygamberler arasında yazılısın ve böyleyken beyinsizlerin yaptığı işe kalkışıyorsun! diyordu.

8 — İbn Abbâs'a göre ise bir melek sûreti gördü. Yakub aleyhisselâm'ın sûretini hem de parmaklarını ısırmış olduğu halde gördüğü de söylenir.

Şöyle bir itiraz yöneltilebilir : eğer gördüğü delil parmaklarını ısırmış Yakub aleyhisselâm sûreti, ya da kendisini meneden bir melek sesinden ibaret ise bu bir çeşit zorlamayı ifade eder ki, böyle bir durum ilâhî teklîfe aykırıdır. Böyle bir işten yine böyle bir yolla uzak durduğu için Yusuf aleyhisselâm da övgü ve sevabı hak-ketmezdi.

Bu itiraza cevabımız : «Eğer biz onlara melekleri indirsek, ölüler onlarla konuşsa ve herşeyi karşılarına toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de inanmazlardı..»[1] âyeti hakkında mu'tezile; bu âyette zorlamayı gerektiren hiç bir un-

(1) En'âm sûresi, 111

sur yoktur, dememişler midir? Hal böyle olunca Yakub aleyhisselâm'ı görmek ve meleklerin sesini işitmek nasıl zorlamayı gerektirir?

C — «Ben nefsimi temize çıkarmıyorum, çünkü nefs, Rabbim merhamet etmedikçe muhakkak kötülüğü emreder..»[1] âyetini ileri sürüyorlar.

Muhâliflerin ileri sürdüğü bu şüpheye iki şekilde cevap veriyoruz :

1 — O, bu sözü dua ve niyaz kasdı ile söylemiştir, güha azmetmiş olduğunu belirtmek için değil. Ayrıca, insan tabiatını aşan hususlarda nefsini temize çıkarmıyor.

2 — Bu söz Yusuf aleyhisselâm'a âit olmayıp kadının sözünün devamıdır. Çünkü ilgili âyetler şöyle : «..Azîz'in karısı dedi ki : şimdi gerçek ortaya çıktı, onun olmak isteyen bendim, doğrusu o doğruculardandır. Maksadım, ona gıyabında ihanet etmediğimi, hâinlerin tuzaklarını Allah'ın başarıya erdirmediğini bilmesini sağlamaktı. Ben nefsimi temize çıkarmıyorum, çünkü nefs, Rabbim merhamet etmedikçe muhakkak kötülüğü emreder..»[2] Böylece anılan sözün kadının sözünden olduğu ortaya çıkar. «Maksadım, ona gıyabında ihanet etmediğimi bilmesini..»[3] sözü Yusuf'a âit olmayıp kadının sözünün devamıdır. «..ona ihanet etmediğimi..»[4] derken, buradaki o, Yusuf'tur. O, hapis-

---

(1) Yusuf sûresi, 53
(2) Yusuf sûresi, 51 - 52 - 53
(3) Yusuf sûresi, 52
(4) Yusuf sûresi, 52

tedir, yaşadığım olay sorulduğunda onun hakkında ancak gerçeği söylerim, demektedir.

Öte yandan bu sözün Yusuf aleyhisselâm'a âit olduğunu gösteren bir âyet Kur'anda mevcut değildir.

İsterseniz konuyu şöyle açalım: Bütün bu sözlerden sonra gelen âyet şöyle: «Kral: onu bana getirin, yanıma alayım, dedi..»[1] Bu âyete gelinceye kadar yukarıda geçen bir dizi diyalog vardır. Kral ile Yusuf arasındaki elçi, Yusuf aleyhisselâm'a geliyor ve ona kralın dediklerini haber veriyor, sonra da Hazreti Yusuf'un cevabını alıyor. Daha sonra yine krala dönüyor ve Yusuf aleyhisselâm'ın cevabını teblîğ ediyor. En sonunda kral: «..onu bana getirin, yanıma alayım..»[2] diyor. Eğer anılan sözün Yusuf aleyhisselâm'a âit olduğunu kabûl edersek, o takdirde elçinin Yusuf aleyhisselâm'a dönüşüyle ilgili çok uzun bir söz kesintisine ihtiyaç duyulacaktır. Bu da imkânsız bir şey. Böyle bir kesinti ne Kur'anda câizdir, ne de şiirde. Şayet bu sözün Yusuf aleyhisselâm'a âit olduğunu kabûl etsek bile, bu, ona kötülüğün bulaştırılmasını gerektirmez. Aksine, onun suçsuzluğunu gösteren ilk delildir. Nasıl mı? Çünkü o,: «Maksadım, ona gıyabında ihanet etmediğimi bilmesini..»[3] diyor. Karısına tecavüze kalkışmaktan ve kadının kendi kocasıymış gibi davranmaktan daha büyük ihanet olur mu?

---

(1) Yusuf sûresi, 54
(2) Yusuf sûresi, 54
(3) Yusuf sûresi, 52

Ç — Onlar Yusuf aleyhisselâm'ı hapsettiler, bu ise ittifakla günahtır. Böyleyken o, «..Rabbim, hapis benim için, bunların istediklerini yapmaktan daha iyidir..»[1] diyor. Bu söz onun böyle bir günahı sevdiğini gösterir, bu tür bir sevgi ise ayrı bir günahtır.

Buna iki madde halinde cevap vereceğiz :

1 — Burada sevgiden murad en hafif en kolay olan demektir. Bu, gerçekten hoş olmayan iki şey arasında bir seçim yapmak durumunda kalan kişinin; şu benim için daha sevimli, yani daha hafif demesi gibidir.

2 — Bu söz; Nefsimi hapisane zorluğuna alıştırmam günaha düşmemden daha sevimlidir, anlamma gelir. «..eğer tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan onlara meyleder, câhillerden olurum.»[2] sözü ise herhangi bir ibadetin ancak Allah'ın yardım ve lütfu ile gerçekleşebileceğini açıklamaktadır.

D — Yusuf aleyhisselâm, hapisten kurtulması ile ilgili olarak beraber bulunduğu kişiye : «..efendinin yanında beni an..»[3] demiş ve böylece Allah'a değil de bir kula umut bağladığını ortaya koymuştur. Yusuf ki, bir peygamberdir, bu hal onun için nasıl câiz olabilir? Hatta, Allah'tan başkasına dayandığı için hapisteki kalış süresinin uzadığı yolunda rivayetler mevcuttur.

Cevap : Dünya bir sebepler diyarıdır. O nedenle, sebeplere sarılmak tevekkül hakikatına aykırı düşmez.

---

(1) Yusuf sûresi, 33

(2) Yusuf sûresi, 33

(3) Yusuf sûresi, 42

E — Babasını üzeceğini bildiği halde neden kardeşini öteki kardeşlerinden istemiş ve sonra da babasına dönmesini engellemiştir? Hikmeti nedir bunun? Bu, babasına zarar vermek demek değil mi?

Cevap: Bunu, Allah'tan aldığı vahiy ile yapmıştır. Hikmeti de babasının içinde bulunduğu imtihanın zorluğunu arttırmaktı. «..babasını iknâ etmeye çalışacağız..»[1] sözünden murad da kandırmak ve yalan değil, aksine lütuf ve çare arama çabasıdır.

F — «..su kabını kardeşinin yüküne koydurdu..»[2] âyetinin anlamı nedir?

Cevap: Su kabını kardeşinin yüküne koymasının sebebi, onu yanında alıkoyabilmek için bir bahâne elde etmekti Bunu da Allah'ın emriyle yapmış olabilir. Ayrıca, bu durumu önceden kardeşine bildirdiği, kendisini yanında tutabilmek için bu yola başvuracağını açıkladığı rivayet edilir. Buna göre, sözkonusu uygulama, kardeşinin üzülmesine sebep olmaktan çıkar.

Bu uygulama, en azından kardeşini hırsızlık töhmeti altına itmiştir, denebilir. Ancak, böyle bir görüşü kabûl edemeyiz. Çünkü, su kabının kardeşinin yükünde bulunması pek çok ihtimali akla getirir. Evvela, bunu hırsızlık şekline sokan kişidir kusurlu olan. Birinin çıkıp ta onların hırsız olduğunu ilan etmesi ise, bu hususta üç görüş vardır:

---

(1) Yusuf sûresi, 61
(2) Yusuf sûresi, 70

1 — Bu ilan, Yusuf aleyhisselâm'ın emriyle yapılmış değildir. Bunu, su kabını kaybeden topluluktan biri yapmıştır.

2 — Farzedelim ki, onun emriyle oldu bu. Ancak, sözkonusu sözlü ilanı yapan onların su kabını çaldığını söylememiştir, sadece hırsız olduklarını duyurmuştur. Belki de maksadı, Yusuf'u babasından çaldıkları hususu idi.

3 — Bu söz dış yüzü itibariyle bir haber niteliği taşırsa da aslında soru sorma anlamınadır. Sanki o, : sizler misiniz hırsız? diye sormaktadır. Tıpkı, «..Rabbim bu mu?..» sözünde olduğu gibi, burada da soru edatı düşürülmüştür.

G — Yusuf, neden haberi babasına duyurup da üzüntüden kurtulmasını ve müsterih olmasını sağlamamıştır?

Cevap : Bunu, herhalde Yakub aleyhisselâm'ın içinde bulunduğu imtihan durumunu şiddetlendirmek için ve Allah'ın emriyle yapmamıştır.

Ğ — Âyet-i kerîmede : «Ana babasını tahtın üzerine oturttu, hepsi onun önünde secdeye kapandı...»[1] buyuruluyor. Pekî, kendisine secde etmelerine nasıl rıza gösterdi, Allah'tan başkasına secde edilemezken? Ayrıca, ana babasını istihdama nasıl râzı oldu?

Cevap : Bu, o münasebetle Allah için secdeye kapandılar, demektir.

Böyle bir te'vil : «..babacığım, işte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim

---

(1) Yusuf sûresi, 100

onu gerçekleştirdi..»[1] sözünü ifsad etmektedir, şeklinde bir itiraz yöneltilebilir. Ne var ki, bu itirazı kabûl etmemiz mümkün değil. Çünkü, rüyasının yorumu; onun, mertebelerin en yükseğine ermesidir. Buna bağlı olarak ana babasını iki dünya hallerinin en şereflisi üzerinde görmesi daha önceki rüyasının ispat ve tasdîki oldu.

H — «..şeytan, benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra..»[2] sözünün anlamı nedir?

Cevap: Şeytanî bozgunculuk Yusuf'tan onlara değil, onlardan Yusuf'a gelmiştir. Bu, : benimle filancanın arasında şer vardı, diyen kişinin sözüne benzer. Sözkonusu şerr olayı taraflardan sadece birine âit olsa bile böyle der.

1 — Yusuf aleyhisselâm'ın: «..beni yeryüzünün hazinelerine memur et..»[3] sözü ne anlama geliyor? Bir zâlimden böyle bir yetkiyi nasıl isteyebilir?

Cevap: Sözkonusu hazineler üzerinde yetki sahibi olmayı sırf o hazineleri adaletle tasarruf edebilmek için istemiştir. Gerçekte o, peygamber olması hasebiyle buna hak kazanmıştı. Hak kazanan kişi ise, hakkına herhangi bir yolla ulaşmaya da hak kazanır.

(1) Yusuf sûresi, 100
(2) Yusuf sûresi, 100
(3) Yusuf sûresi, 55

EYYUB ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Yüce Allah onun: «Şeytan bana yorgunluk ve azap verdi.»[1] dediğini hikaye ediyor. Şüphesiz, azap bir cezadır. Ve bu durum onun günahkâr olduğunu gösteriyor. Bir grup müfessirin rivayetine göre Cenab-ı Hak onu iyiliği emretme ve kötülüklerden vazgeçirme vecîbesini terkettiği için böyle bir belâ ile azap etmiştir.

Muhaliflerin yukarıdaki iddiasına cevabımız şudur: Bir kere azabın bir ceza olduğunu kabûl etmiyoruz. O nedenle zulüm eylemine geçen bir zâlim için; insanlara zulmediyor, denir. Şeytanın bu olaydaki konumuna baktığımızda şunu görürüz: Hazret-i Eyyub herhangi bir şekilde şeytana hastalık izafe etmemiştir. Sadece onun vesvesesinden duyduğu rahatsızlığı, önceden içinde bulunduğu sağlık ve nimetleri hatırlatmak sûretiyle içine düşürmeye çalıştığı şikayet ve sıkıntılardan sözetmektedir. Zira şeytan Hazreti Eyyub'un tutulduğu yaman hastalıkları fırsat bilip halkına vesvese veriyor ve ondan kaçıp uzaklaşmaları için telkinlerde bulunuyordu. Nitekim Yüce Allah âyetin sonunda onu övüyor ve: «Doğrusu biz onu sabırlı bul-

(1) Sad sûresi, 41

duk. Ne iyi kul! O, daima Allah'a yönelirdi.»[1] buyuruyor. Şayet âyetin baş tarafı onun günahkârlığına delalet etmiş olsaydı hemen onu izleyen övgüsü günahına yönelik bir övgü olması gerekirdi ki, bu olacak şey değildir.

Şüphesiz muvaffak kılan Allah'tır.

(1) Sad sûresi, 44

ŞUAYB ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Muhâlifler Şuayb aleyhisselâm hakkında üç şüphe ileri sürmekteler:

A — «Rabbinizden mağfiret dileyin. Sonra O'na tevbe edin..»[1] âyetinin anlamı nedir? Bir şey kendi kendine atfedilmez. Özellikle de uzaklık gerektiren bir edatla.

Buna üç madde halinde cevap veriyoruz:

1 — Âyetin anlamı şudur: Mağfiret ulaşmak istediğiniz asıl hedef olsun. Daha sonra ona tevbe ile ulaşın. Evet, âyetin anlamı bu olabilir. O halde mağfiret, talebin başında ve sebebin de sonunda yer alır.

2 — «Rabbinizden mağfiret dileyin..», yani mü'minler için O'ndan mağfiret isteyin ve ağırlığınızı bu noktada toplayın. Daha sonra da O'na tevbe edin. Burada bir atıf sözkonusu değil. Çünkü, başarı dileğinin tevbeden önce gelmesi gerekiyor.

3 — Günahın zararından kurtulmanın iki yolu vardır: a) Allah'ın mağfireti ve yardımı. Bu da şüphesiz günaha yaklaşıldığında sözkonusu olabilecek birşey. b) Günahı silen tevbe. Buna göre Şuayb aleyhisselâm mümkün olan tüm yollarla günahlardan kurtulma talebi için gönderilmiştir adeta.

B — Şuayb aleyhisselâm'ın Musa aleyhisselâm'a söylediği: «..bana sekiz yıl çalışmana

---

(1) Hûd sûresi, 90

karşılık bu iki kızımdan birini sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan o senden bir lütuf olur...»[1] sözünün anlamı nedir? Mehirde muhayyer kılma diye bir şey nasıl olabilir? Üstelik bu şart da sırf kendisi için ve kızın eline geçecek birşey yok bundan!

Cevap:

1 — Koyunlar kendinin olabileceği gibi kızının da olabilir. Şayet kızına âit olduğunu kabûl edersek bu takdirde baba onun mihrini de alarak ona âit bir işi üstlenmiş oluyordu. Koyunlar eğer Şuayb aleyhisselâm'ın kendisine âit ise, bu durumda, sözkonusu edilen istifade koyunları güdecek birinin bu iş için tutulmasıdır. Baba, yaptığı bu icraatla kızını bu külfetten kurtarmış ve böylece yapılan iş onun lehine yapılmıştır. Öte yandan ancak sekiz yıl sonrası için muhayyerlik sözkonusudur ve bu fazlalık ise mehirle ilgili değildir.

2 — Onun şerîatına göre belirli bir mehir olmadan da karşılıklı rızâ esası üzerine akid câiz olabilir. Buna göre: «..bana sekiz yıl çalışmana karşılık..»[2] ilâhî kelâmı mehir anlamına alınmaz.

C — «Milletinin büyüklük taslayan ileri gelenleri; ey Şuayb, ya dinimize dönersiniz, ya da andolsun ki, seni ve inananları seninle beraber kasabımızdan çıkarırız, dediler. Şuayb, onlara; istemezsek de mi? Allah bizi dininizden kurtardıktan sonra ona dönecek olursak, doğrusu Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimizin dilemesi bir yana, dininize dönmek bize yakış-

(1) Kasas sûresi, 27
(2) Kasas sûresi, 27

maz. Rabbimizin ilmi herşeyi kuşatmıştır. Biz yalnız Allah'a güvendik. Rabbimiz, bizimle milletimiz arasında hak ile sen hüküm ver, sen hükmedenlerin en hayırlısısın, dedi.»[1] âyetleri. Bu âyetlerle Şuayb aleyhisselâm onların küfür olan dinlerinden Allah'ın kendisini kurtardığını itiraf ediyor. Öte yandan bir şeye dönmek demek daha önce o şeyin içinde bulunmak demektir ve ancak belirli bir ayrılıktan sonra o şeye dönülebilir. İşte, kurtulmanın yolu da budur.

Cevap : Bir şeye dönmek deyimi bazan daha önce asla içinde bulunulmayan şey için de kullanılır. Çünkü, Yüce Allah henüz gerçekleşmediği halde, kıyâmeti, dönülen yer olarak adlandırmaktadır. İşte, kurtuluş da bazan âit olmadığı bir şey için kullanılabiliyor. Aynı şekilde başkasının uğradığı bir hastalıktan sâlim olan bir kimse kimi zaman : filancanın uğradığı hastalıktan beni kurtaran Allah'a hamd olsun, der.

Değerlendirmede dikkate alınması gerekli bir husus da şu : «...Allah bizi ondan kurtardıktan sonra..»[2] ilâhî kelâmındaki zamir anılan dine gitmektedir. Buna göre Şuayb aleyhisselâm vahiyden önce bu dinle mükellef olabilir. Sonra bu din hükümsüz kılınmıştır. Böylece, kendisini yeniden bu dine çağıran toplumuna Şuayb aleyhisselâm; hükümsüz kılınmış bir dine dönemeyeceğini belirterek olumsuz cevap vermiştir.

---

(1) A'râf sûresi, 88
(2) Kasas sûresi, 27

MUSA ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Muhâlifler Hazreti Musa hakkında altı şüphe ileri sürüyorlar. Bunlar ve bizim verdiğimiz cevaplar şöyledir:

1 — «..Musa ona bir yumruk vurdu ve ölümüne sebep oldu..»[1] Burada iki önemli nokta çıkıyor karşımıza; ölen kıptî, ya ölümü hakketmişti, ya da suçsuzdu. Eğer birinci şık doğru idiyse Hazreti Musa neden: «..bu, şeytanın işidir..»[2], «..Rabbim, şüphesiz ben kendime zulmettim, beni bağışla..»[3] ve: «..o işi kasden yaptımsa sapıklardan sayılırım.»[4] dedi. Şayet doğru olan ikinci şık ise öldürmekle zaten günahkar olmuştur.

Cevap: Bu adam küfründen ötürü ölümü hakketmişti, denilebilir. Ve yerine getirilmeyen bu işi, o sırada, Hazreti Musa kasda dayanmayan bir hareketle icra etmiş oluyordu. Musa aleyhisselâm'ın asıl maksadı kendi çevresinden olan kişiyi o kıptînin elinden kurmaktı. Ne var ki, giriştiği hareket onu, istemeden öldürme sonucuna götürmüş oldu.

---

(1) Kasas sûresi, 15
(2) Kasas sûresi, 15
(3) Kasas sûresi, 16
(4) Şuarâ sûresi, 20

Âyetlere gelince, küçük günahları câiz görenler, bunu, Hazreti Musa'ya yüklemiştir. Buna göre büyük günahlardan tevbe etmek nasıl vâcip ise, aynı şekilde küçük günahlardan da tevbe ve istiğfar etme gereği açıktır. Bir peygamber hakkında küçük günahları câiz görmeyenler ise bunu Musa aleyhisselâm'a yüklemiyorlar. Onun : «..bu, şeytanın işidir..»[1] sözü hakkında da iki yorum öne sürüyorlar :

a) Yüce Allah ona güçlü hale gelinceye kadar sözkonusu kâfirleri öldürme işini ertelemesini, en uygun yolun bu olduğunu buyurmuştu. Musa aleyhisselâm da öldürme işinde acele edince mendûbu terketmiş oldu. İşte, «..bu şeytanın işi..»[2] sözünün anlamı : mendûbu terketme teşebbüsüm şeytanın işi, demektir.

b) Âyette kasdedilen anlam : öldürülen kişinin ameli şeytanın işidir, şeklinde de olabilir. Yani o kişi Allah'a aykırı bir yol tuttuğu için öldürülmeyi hakketmişti. Buna göre âyetteki «şu» işareti öldürüleni gösterir. Yani bu kişi şeytanın grubundan ve yandaşlarındandı, demektir. Sözgelimi : filanca şeytanın işindendir, denir de bundan o kişinin şeytanın arkadaşlarından olduğu anlamı çıkar. Onun : «Rabbim, ben şüphesiz kendime zulmettim, beni mağfiret et..»[3] sözüne gelince, bu, Adem aleyhisselâm'ın «..biz kendimize zulmettik..»[4] sözüne uygun tarzda anlaşılır. Sonuç olarak diyelim ki,

---

(1) Kasas sûresi, 15
(2) Kasas sûresi, 15
(3) Kasas sûresi, 16
(4) En'âm sûresi, 13

bu âyetin anlamını iki şık halinde algılamak gerekir: ya, bütün bütüne kendini Allah'a vermek ve ortada herhangi bir şekilde işlenmiş günah olmasa bile O'nun haklarını gereği gibi yerine getirememeyi itiraf ile bundan duyulan üzüntüyü dile getirmek, ya da bir mendûbu işleme sevabından kendini mahrûm etme durumunu vurgulamak. İşte, zulümden murad budur. «...beni mağfiret et..»[1] sözünü de: benim bu ibadetimi ve bütün bütüne sana bağlanışımı kabûl et, şeklinde anlamak gerekir. Hazreti Musa'nın yine: «..o işi kasden yaptımsa sapıklardan biri sayılırım..»[2] ele alırsak, burada o; ben böylece bir sapık oldum, demiyor. Ne ki, Firavun onun öldürme anına kadar kâfir olduğunu iddia edince, bu kez o böyle bir iddiayı kesinlikle reddederek sadece ne yapması gerektiğini ve bu olayda maksadının ne olduğunu bilemeyecek kadar şaşırıp kaldığını belirtiyor.

Şüphesiz doğruyu Allah bilir.

2 — Musa aleyhisselâm kendisine seslenen ve yine kendi çevresinden bir adama nasıl olur da: «..şüphesiz sen apaçık bir azgınsın.»[3] diyebilir?

Cevap: Musa aleyhisselâm'ın kavmi kaba ve azgın kişilerden oluşuyordu. Düşünün ki, onca mucizeyi gördükten sonra bile: «..onların tanrıları gibi bizim için de bir tanrı yap..»[4] di-

(1) Kasas sûresi, 16
(2) Şuarâ sûresi, 20
(3) Kasas sûresi, 18
(4) A'râf sûresi, 138

yecek kadar işi ileri götürüyorlardı. İşte, o söz bu maksatla söylenmiştir.

3 — Yüce Allah kendisine: «..zâlim kavme git.»[1] deyince ne diye: «..doğrusu beni yalanlamalarından korkuyorum. Göğsüm daralıyor ve dilim açılmıyor. Onun için Hârun'a da elçilik ver.»[2] şeklinde cevap veriyor? Bu tutum peygamberliğe ihtiyaç duymamak anlamına gelir.

Cevap: Bu tutum peygamberliğe ihtiyaç duymamak, kendini böyle görmek değildir. Peygamberlik görevinde kardeşiyle birlikte olmayı isteme hakkına sahipti, böyle bir istekte bulunabileceği yolunda kendisine izin verilmişti. Tâhâ sûresindeki: «Musa'nın başından geçen olay sana geldi mi?» âyetinden: «Âilemden kardeşim Hârun'u bana vezir yap.»[3] âyetine kadar yer alan âyetlerde bu durum dile getirilir. Nitekim Cenab-ı Hak da: «..istediğin sana verildi ey Musa!»[4] buyurur. Evet, bu istek konusunda kendisine izin verilmişti ve o da bu hakkını kullanmış oluyordu.

4 — Nasıl olur da Musa aleyhisselâm sihirbazlara ip ve asalarını atma emrini verebilir? Bu hareket sihirdir, karıştırmaktır ve küfürdür. Böyle bir şeyi emretmek de asla câiz olmaz.

Cevap: Bu iş şartlı idi. Nasıl ki: «..O halde benzeri bir sûreyi getirin..»[5] âyetinde; şayet gü-

---

(1) Şuarâ sûresi, 10
(2) Şuarâ sûresi, 12 - 13
(3) Tâhâ sûresi, 9 - 30
(4) Tâhâ sûresi, 36
(5) Bakara sûresi, 23

cünüz yetiyorsa, takdiri sözkonusu ise burada da: atacağınızı atın ve eğer haklı iseniz gösterin, takdiri vardır. Ayrıca, bu işin mevcut şüpheyi gidermeye yarayacağı gerçeği ortaya çıkınca sözkonusu mahzur kalkmış oluyordu.

5 — «Bu yüzden Musa içinde bir korku hissetti.»[1] âyeti ile belirtilen korku, getirdiği din hakkında onun şüpheye düştüğünü göstermiyor mu?

Cevap: Evet, korkmuştu. Bazılarını şüpheye düşürecek derecede güçlü bir karşı hareket görüyordu. Ortalığı şüpheye, karışıklığa boğan güçlü bir hareket. Ama Allah onu bundan emin kıldı, «..korkma, sen hiç şüphesiz en üstünsün.»[2] âyetiyle, getirdiği delilin kavmi tarafından net bir şekilde anlaşılacağını beyan buyurdu.

6 — «...levhaları attı...»[3] âyeti bir günahın ispatını gösteriyor. Bu günahı ya Hârun aleyhisselâm işlemiştir ki, böyle bir te'dîbi hakkediyor, ya da Musa aleyhisselâm işlemiştir. Yine görüyoruz ki, Hazreti Hârun: «..sakalımdan tutma..»[4] sözüyle Musa aleyhisselâm'ı bu hareketten menediyor. Eğer Musa aleyhisselâm yaptığı işte haklı ise bu işe engel olmakla Hazreti Hârun günah işlemiştir. Çünkü, bir doğru hareketin yerine getirilmesine engel olmaktadır. Şayet Hârun aleyhisselâm bu tepkide haklı ise sözkonusu hareketiyle Musa aleyhisselâm günah işlemiştir.

(1) Tâhâ sûresi, 67
(2) Tâhâ sûresi, 68
(3) A'râf sûresi, 150
(4) Tâhâ sûresi, 94

Cevap : Peygamberler hakkında küçük günahları câiz görenler olayı Hazreti Musa'ya yüklemişler ve böylece tartışma da son bulmuştur. Ancak bunun zıddı görüşte olanlar olayı iki şekilde yorumlamaktalar : a) Musa aleyhisselâm kavmine dönerken öfkeliydi. O yüzden kardeşinin başından tuttu ve kendine doğru çekti. Böylesi öfkeli hallerde kişinin tıpkı kendi kendine yaptığı gibi. Çünkü, öfke ile karışık düşünceli kimseler kimi zaman dudaklarını ısırır, parmaklarını sağa sola çevirir ve sakalını tutar. İşte, bu olayda Musa aleyhisselâm kardeşini kendi yerine koymuş oluyordu. Çünkü, o kendisinin ortağı idi. Dolayısiyle de bir kişinin öfkeli ve düşünceli halinde kendine yaptığını ona yapmış oluyordu. «..sakalımdan tutma..»[1] sözüne gelince, mümkündür ki, Hazreti Hârun bu hareketi İsrâiloğullarının yanlış değerlendireceğinden endişe etmiştir de o yüzden tepki göstermiştir. Yani İsrâiloğulları kötü düşünce ve sanıları ile Hazreti Musa'nın kendisini tanımadığını ve o yüzden sert davrandığını düşünebilirdi. Nitekim, olayı açıklamaya başlıyor ve bir yerde : «..şüphesiz ben; İsrâiloğulları arasına ayrılık koydun, sözüme bakmadın, demenden korktum..»[2] derken, başka bir yerde de : «..ey annemoğlu, bu kavim beni zayıf düşürmek istedi..»[3] diye ekliyor. b) Şüphesiz İsrâiloğulları Hazreti Musa hakkında son derecede kötü düşünüyorlardı. Öyle ki, Hârun aleyhisselâm bir

(1) Tâhâ sûresi, 94
(2) Tâhâ sûresi, 94
(3) A'râf sûresi, 150

süre ortadan kaybolunca Hazreti Musa'ya: sen onu öldürdün, diye çıkıştılar. Ardından Allah Hazreti Musa'ya otuz gece vâde tanıdı ve buna on gece daha kattı. Ayrıca, onun için levhalara herşeyle ilgili bilgiler yazdı. Sonunda kavmine dönen Hazreti Musa hiç te hoşuna gitmeyen bir tablo ile karşılaşmıştı. Bunun üzerine kardeşinin başından tutarak kendine yaklaştırdı, maksadı olup bitenleri olduğu gibi öğrenmekti. İşte, Hârun aleyhisselâm onların kalbine aslı olmayan şeylerin gelmesinden korkmuştu. Hazreti Musa hakkındaki bu endişesinden dolayı: «..sakalımdan tutma..»[1] diyordu. Böylece, toplumun hoş olmayan şeyleri düşünmesini önlemiş olacaktı.

(1) Tâhâ sûresi, 94

MUSA VE HIZIR ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETLERİ

Bu konu iki ana bölüme ayrılıyor:

A — Musa aleyhisselâm'la ilgili hususlar.

B — Hızır'la ilişkin hususlar.

Önce Hazreti Musa ile ilgili iddiaları ele alıyoruz. Bunlar sırasıyle şöyle:

1 — Musa aleyhisselâm: «doğrusu şaşılacak bir şey yaptın.»[1] ve: «..doğrusu pek kötü bir şey yaptın.»[2] sözleriyle aslında öyle olmayan bir işi bu şekilde nitelemektedir. Halbuki, kötü olmayan bir şey için kötü hükmü vermek hatadır. İşte bu hükmü ile Hazreti Musa hataya düşmüştür.

2 — Hazreti Musa çocuğu masûm olarak niteledi. Oysa hakikat öyle değildi.

3 — Yine Hazreti Musa'nın: «..unuttuğum için beni kınama..»[3] sözü. Oysa bize göre peygamberler için unutma diye birşey sözkonusu değildir.

Hızır'la ilgili iddiaları da şöylece sıralayabiliriz:

1 — Hızır'ın: «Gemi, denizde çalışan bir kaç yoksula âitti..»[4] sözü. Bir gemi büyük bir

(1) Kehif sûresi, 71
(2) Kehif sûresi, 74
(3) Kehif sûresi, 73
(4) Kehif sûresi, 79

servete eşittir. Böyleyken onun sahibini nasıl olur da yoksul olarak niteleyebilir?

2 — Yine Hızır'ın: «..arkalarında her sağlam gemiye zorla el koyan bir hükümdar vardı.»[1] sözü. Oysa bunlar arkalarındaki kişiden kurtulmuşlardı ve asıl korkuları da önlerindeki tehlikedendi.

3 — Ve yine Hızır'ın: «..çocuğun onları azdırmasından ve inkâra sürüklemesinden korkmuştuk.»[2] gerekçesi. Sırf bir korku gerekçesiyle bir çocuğun kanını nasıl mubah görüp dökebilir? Çünkü, salt korku bilgi ve yakîn ifade etmez.

Birinci iddiaya cevap verelim: Hazreti Musa'nın: «..şaşılacak bir şey..»[3] sözünü ele alalım. Eğer burada sözkonusu kelimeyi şaşılacak şey anlamına alırsak mesele yok. Aynı kelimenin bir de kötü şey anlamına geldiği söyleniyor. O takdirde hem o kelime, hem de bir başka âyette yer alan «..pek kötü.»[4] kelimesi için aynı cevap verilecek ve bu cevap aşağıdaki maddeler halinde olacaktır:

1 — Olayın dış yüzü kötüdür, çirkindir. Nedenini bilmeyen kimse gördüğünde asla kabûl etmez.

2 — Burada şart cümlesi kaldırılmış olabilir. O, âdeta şöyle demiştir: eğer onu zulmen öldürdünse çok kötü bir şey yaptın demektir.

(1) Kehif sûresi, 79
(2) Kehif sûresi, 80
(3) Kehif sûresi, 71
(4) Kehif sûresi, 74

3 — Âyette yer alan «..nukran»[1] sözü şaşılacak şey anlamına gelir. Çünkü onlar garip bulduklan ve sebebini anlamadıkları şey için nekrun ve munkerun kelimelerini kullanırlar.

İkinci iddiaya cevabımız: Hazreti Musa çocuğu masum olarak nitelerken bunu haber verme kabîlinden değil de bir istifham üslûbu ile ifade etmiştir. Hem üstelik söylediğini olayı dış yüzü ile değenlendirme ilkesine uyarak söylemiştir. Peygamber aleyhisselâm'ın: «Biz zâhire göre hükmederiz.»[2] hadîsi uyarınca da bu câizdir.

Üçüncü iddiaya cevap: Tebliğ ve şer'i şerîf ile ilgili hususlarda Hazreti Musa için unutma mümkün değildir, ancak başka hususlarda olabilir.

Dördüncü iddiaya cevap: Sözkonusu gemi bir gruba âitti. Bu grubun fertleri kendi başla-

---

(1) Kehif sûresi, 74

(2) Hadîs, bu lafzı ile bilinmemektedir. Meşhûr olan lafzı ile şöyledir: «Bana zâhire göre hükmetme emri verildi.» Ancak, Süyûtî el - Leâlî'de; hâdîs bu lafzı ile sâbit değildir, diyor. Herhalde bu hadîs sağlam hadîslerden bu mânâ ile rivayet edilmiştir. el - Sahâvî de el - Makâsıd el - Hasene adlı eserinde: usûlcüler ve fakîhler arasında meşhûrdur, diyor. Nevevî'nin Müslim Şerhinde: «Bana, ne insanların kalblerini açmam emredildi, ne de karınlarını yarmam.» hadîsi açıklanırken, bunun anlamı: Bana zâhire göre hükmetmem emredildi, şeklindedir. Ve Peygamber aleyhisselâm'ın dediği gibi sırları Allah bilir, hükmü de O'na âittir. Meşhûr hadîs kitaplarında bu hadîsin yeri yoktur, denilmiştir. Öte yandan el - Irâkî ve el - Mezî: Bu hadîsin aslı yoktur, kesin ifadesini kullanırlar.

rına ele alınırsa pekâlâ çok az varlıklı kişiler olabilir.

Beşinci iddiaya cevabımız da şöyledir: Arka anlamına gelen verâ' kelimesi ile hem arka hem de ön cihetleri ifade edilir. İşte, kelime burada ön anlamına kullanılmıştır. Tıpkı, «Arkalarında (yani, önlerinde) cehennem vardır...»[1] âyetinde kullanıldığı gibi.

Ve altıncı iddiaya cevabımız: Allah ona sözkonusu kişiyi öldürme emri vermiş ve bunu vahiy ile teblîğ etmiş olabilir. O da bu emre uyarak onu öldürmüştür.[2]

---

(1) Câsiye sûresi, 10

(2) Bütün bunların Allah'tan gelen vahyin sonucu olup - bittiği gerçeğini müellif nasıl olur da gözünden kaçırır, çok garip doğrusu! Hele, : «..ben bunları kendiliğimden yapmadım..» (Kehif/82) ilâhî kelâmındaki açık nassdan sonra. Pekî, bu noktadan sonra Hızır'ın yaptıkları ile ilgili Allah'tan vahiy alan bir peygamber olduğuna dair herhangi bir açıklama var mıdır? Ancak, bütün bu olanların bu şekilde cereyan etmesi Musa aleyhisselâm için bir dersti. O, Hızır'dan acele etmemeyi ve her konuda tedbirli olmayı öğreniyordu. Bunun sebebi de Sahîh el - Buhârî ve benzeri kaynaklarda yer aldığı üzere Musa aleyhisselâm'ın İsrâiloğullarına yaptığı bir konuşmadır. Bu konuşma sırasında Hazreti Musa'ya: insanların en bilgini kimdir? diye sorulmuştu. O da: Ben, cevabını verdi. İlmi Allah'a havale etmediği için bu tutumu yüzünden Cenab-ı Hak kendisini kınamış ve kulu Hızır'a katılmasını emretmiştir. İşte, sözkonusu kıssa böyle başlıyor ve bu şekilde cereyan ediyor.

DAVUD ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Davud aleyhisselâm hakkında iki şüphe ileri sürmekteler :

A — «..Sana davacıların haberi ulaştı mı?»[1] âyeti ile başlayan ve onu izleyen âyetler.

Bilinmesini isteriz ki, bu âyet Davud aleyhisselâm'ın büyük günah işlediğine kesinlikle delâlet etmez. Şöyle ki :

1 — Davud aleyhisselâm'ın Urya'nın karısına âşık olduğu, sonunda kocasını öldürerek bu kadınla evlendiği yolunda müfessirlerin kaydettiği hikaye, değil bir peygamber hakkında, en ahlaksız bir kral hakkında bile anlatılsa kabûl görmez. Böyleyken, bir peygambere nasıl yakıştırılabilir!

2 — Urya'nın kanına girmek karısı ile evlenmekten daha ağır bir günahtır. O halde nasıl olur da Cenab-ı Hak en büyük günahı bir yana bırakıp daha hafifini anmakla yetiniyor?

3 — Sûre baştan sona peygamberliği inkâr edenleri yeren âyetlerle doludur. Nasıl olur da bazı büyük peygamberleri hem de böylesine çirkin bir günahla zedeleyen bir öz taşıyabilir!

4 — Yüce Allah hikayenin başında Davud aleyhisselâm'ı övgüye değer güzel sıfatlarla an-

(1) Sâd sûresi, 21

maktadır. Müfessirlerin kaydettiği hususlar bu ilâhî beyanla doğrudan çelişmektedir. Bu çelişkiyi şöylece izah edebiliriz :

1 — Âyette Davud aleyhisselâm «..güçlü..»[1] olarak anılmaktadır. Şüphesiz bu din kuvvetidir. Çünkü, bunun dışındaki kuvvet kâfir krallarda da vardı ve ama hiçbiri bu yanları ile övgüyü hakketmemişlerdi. Övgüye layık olan yalnızca din kuvvetidir.

2 — Evet, Davud aleyhisselâm din kuvvetiyle nitelendirilmiştir, bu gerçek. Din kuvvetinin anlamı da kulluk vecîbelerini yerine getirmede aşırı titizlik, özen ve günahlardan kaçınmada da büyük dikkat ve ciddiyettir. Böylece Davud aleyhisselâm azim sahiplerinden oldu. Nitekim Cenab-ı Hak : «Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret...»[2] âyetiyle Muhammed aleyhisselâm'a azim sahibi peygamberlere uymasını emretmiştir. Davud aleyhisselâm da azim sahibi peygamberlerden olduğuna göre dolayısiyle Peygamberimiz aleyhisselâm'ın ona uyması emredilmiş oluyor. Bu dereceye hiçbir derece yetişemez.

3 — Hazreti Davud kuvvetle niteleniyor. Kötülük ve cinayetten kendini alıkoyamayan bir kişi için kuvvetten söz edilebilir mi?

4 — Cenab-ı Hak onu evvâb sıfatı ile anıyor. Bunun anlamı; kendini bütün bütüne Allah'ın zikrine vermektir, O'na tam anlamı ile dönmektir, demek. Bu durumdaki bir kişinin günahların en büyüğü üzerinde ısrarı imkânsızdır.

---

(1) Sâd sûresi, 17

(2) Ahkâf sûresi, 35

5 — Yüce Allah onun hakkında: «Doğrusu biz akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, kuşları da toplu halde onun buyruğu altına verdik..»[1] buyurmaktadır. Şimdi, bütün bunları ona Cenab-ı Hak cinayet ve zinaya vesile olarak kullanması için vermiştir diyebilirmisiniz?

Hatta avlanmanın her türlüsü ona haramdı, dolayısiyle kuşlar da ondan emindi, deniliyor. O takdirde kuşların bile emin oldugu bir kişiden bir müslüman nasıl olur da karısı hakkında emin bulunamaz?

6 — «Onun hükümranlığını kuvvetlendirdik..»[2] âyeti. Burada kasdedilen anlam onun mâlî, askerî yönden ve sırf dünyadaki hükümranlık gücü değildir. Çünkü, bu kâfir hükümdarlar için sözkonusu olabilecek bir durumdur. Dolayısiyle: «Onun hükümdarlığını kuvvetlendirdik..»[3] ilâhî kelâmı hem dini, hem de dünyayı kapsar.

7 — Yüce Allah: «..ona hikmet verdik..»[4] buyuruyor. Hikmet kelimesi ilim ve amel yönünden gerekli herşeyi içine alan bir kelimedir. Böyleyken, nasıl olur da Allah, en yakın arkadaşını evlilik ve âile harîmi gibi bir konuda en azgın şeytanın bile yapmaktan çekineceği bir iş üzerinde ısrar gösteren şahsa hikmet verdiğini söyleyebilir!

Artık açık seçik anlaşılıyor ki, Cenab-ı Hak onu bu güzel sıfatla andığına göre hakkında zik-

---

(1) Sâd sûresi, 18 - 19
(2) Sâd sûresi, 20
(3) Sâd sûresi, 20
(4) Sâd sûresi, 20

redilen kötü şeyler de kendiliğinden hükümsüz kalıyor, yani batıl oldukları ortaya çıkıyor. Dahası, bu ve benzeri güzel sıfatlar bir yana, Cenab-ı Hak onun hakkında: «Ey Davud, şüphesiz biz seni yeryüzünde halîfe kıldık...»[1] buyurmuştur. Bu, övgülerin en güzeli değilmidir? Buna rağmen sözkonusu çok çirkin hareketin varsayım üzerinde durulursa, bu, şuna benzer: Bir adam diğer biri hakkında konuşur: o, dinde derecesi büyük, Allah'a kullukta rütbesi yücedir. Ama adam öldürür, zina ve livâta yapar. Allah onu kendisi için halîfe seçmiştir, hükümlerinde isabet gücü vermiştir ve en büyük peygambere kendisine uymayı emretmiştir. Evet aklı başında biri nasıl böyle konuşamazsa, burada da durum aynıdır.

8 — «..şüphesiz biz seni yeryüzünde halîfe kıldık..»[2] diye başlayan kıssa tamam olduktan ve hüküm de sözkonusu vasıfların üzerine kurulduktan sonra hemen ardından bu vasıfların asıl hedef olan hükme sebep teşkil ettiği bildiriliyor. Oysa onların zikrettiği hususlara göre yeryüzü halîfeliğinin ona veriliş nedeni cinayet ve kötülüğe teşebbüsü olmak lazım gelir. Bu ise aklı başında birinin söyleyebileceği bir şey değildir.

9 — Cenab-ı Hak peygamberler hakkında: «Biz onları âhiret yurdunu düşünen, içten bağlı kimseler kıldık. Doğrusu onlar katımızda seçkin, iyi kimselerdendirler.»[3] İşte, bu ilâhî beyan

(1) Sâd sûresi, 26
(2) Sâd sûresi, 26
(3) Sâd sûresi, 46 - 47

da onların büyük günah ve kötülüklere teşebbüs edebilecekleri yolundaki görüşe zıt düşmektedir.

10 — Onların rivayetlerinde zikrettiklerine göre Davud aleyhisselâm ataları İbrahim, İshâk ve Yakub'un makamlarını temennî ederek: Rabbim, atalarım eksiksiz bir hayırla gittiler, der. Cenab-ı Hak da ona vahyederek: Onlar bu hayra ancak belâlara karşı sabır göstererek erdiler, buyurur. Sonunda o da ibtilâ ister Allah'tan. Ve Allah tekrar vahyederek: filan gün belâya maruz kalacaksın, tedbirli ol, uyarısında bulunur. Daha sonra malûm kıssada anlatılan olaylar vukû bulur. Böylece görülüyor ki, Cenab-ı Hakkın ona verdiği ibtila faziletini arttırma hikmetine dayanır, hikayelerinin evveli buna delalet ediyor. Bu durumda aşk ve cinayet gibi eylemler ona nasıl yakıştırılabilir?

11 — Davud aleyhisselâm'ın: «..şüphesiz ortakçıların çoğu birbirlerinin haklarına tecavüz ederler. İnanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır ki, onlar da ne kadar azdır!..»[1] sözü inananları sözkonusu tecavüzden istisna etmektedir. Eğer bunu yapan bizzat kendisi ise o takdirde kendi imanının olmadığına hüküm vermesi gerekirdi.

12 — «...katımızda onun yakınlığı ve güzel bir geleceği vardır.»[2] âyeti aşk ve cinayetle bağdaşmaz.

Bütün bu izahlarla Hak peygamber Davud aleyhisselâm'ın câhiller tarafından kendisine is-

(1) Sâd sûresi, 24
(2) Sâd sûresi, 25

nad edilen hususlardan berî ve münezzeh olduğu gerçeği ortaya çıkmış bulunuyor.

Pek çok muhaddis bu hikayeyi rivayet etmiştir, diyebilirsiniz.[1] Bu itirazınızı da şöyle ce-

---

(1) Bu asılsız iddialar sahiplerine âittir, hadîs erbabını bunlardan tenzih ederiz. Çünkü, sağlam hadîs kitapları sahiplerinden hiç kimse böylesi şeyleri zikretmediği gibi şu veya bu şekilde iltifat da etmemişlerdir. Dolayısiyle muhaddislerin bu tür iğrenç töhmetlere maruz bırakılması ilmî insafa sığmaz. Ancak yüreği kin ve düşmanlıkla dolu kişiler böylesi isnadlarda bulunabilirler. Hemen belirtelim ki, bu kıssa İsrâil uydurmasıdır ve işte müfessirler de İsrâiliyyattan alarak zikretmişlerdir bu kıssayı. Hâfız İbn Kesîr tefsirinde diyor ki : Müfessirler burada bir kıssa zikretmişlerdir, bu kıssanın çoğu İsrâil uydurmalarından oluşur. Uyulması gerekli ve sağlam kaynaktan gelme bir hadis konamamıştır ortaya. Sadece İbn Ebî Hâtem'den bir görüyoruz, ancak senedi sağlam değil. Çünkü bu hadîsi Hazreti Enes'ten rivayet eden Yezîd el - Rakkâşi'dir. Yezîd ki, salih kişilerden olmakla birlikte hadîs konusunda imamlarca çok zayıf kabûl edilir.

O halde sen ey müellif, ilim ehlinin sözüne bak. Onlar ki, rastgele konuşmazlar ve âhâd haberlere dayalı ilim üzerine görüş bina etmezler. Zaten böylesi haberler sadece zan ifade eder ve bir de bu tür saçma iddialara yarar.

Bir de şu var ki, müellif muhaddis kelimesiyle yenîler ya da uydurmalar anlamına gelen muhdesleri kasdetmiş olabilir.

İmam Ebû Muhammed bin Hazm, sözkonusu âyetleri zikrettikten sonra der ki : İşte, doğru, sağlam söz budur. Yahudilerin uydurduğu hurâfelere sarılan yalancı ve sahtekârların ileri sürdüğü hezeyanlara delalet eden bir şey bulunamaz bu sözde. Onlar kadın işlerine bakan meleklerdi sözü de Allah azze ve celle'ye iftiradır. O'nun buyurmadığını söylemek, Kur'anda olmayanı varmış gibi göstermek en büyük iftiradır. Bunu söyleyen kişi melekleri karalamakla kendi iğrençliğini ikrar etmiş oluyor. Nedir

vaplarız: Ortaya koyduğumuz bu parlak delilller onların iddialarını çürütünce sözkonusu fesadın artık kökünün kesilmesi gerekir. Ancak daha da ilginç olanı şu ki, bilindiği üzere haber'i vâhid sadece zan ifade eder ve böyle bir haberden de yalnızca amelî sahada istifade edilir. Sözkonusu mesele ise amelî saha ile ilgili olmadığından onların rivayeti böylece her bakımdan itibardan düşmüş oluyor.

Saîd Bin el-Museyyeb ve el-Hâris el-A'ver'in rivayetlerine göre Ali radıyallâhu anh şöyle diyor: Size kim, hikayecilerin rivayet ettiği şekilde Davud aleyhisselâm olayını anlatırsa, peygamberlere iftira cezası olan ikiyüzaltmış sopa vururum ona. Başka bir rivayet de şöyle: Biri bu haberi, yanında hak ehlinden biri ile oturmakta olan Ömer Bin Abdulazîz'in huzurunda anlattı. O zât, anlatan kişiyi yalanlayarak dedi ki: eğer kıssa Allah'ın kitabındaki gibiyse aksine iltifat etmemiz gerekmez. Şayet anlattığın gibiydi de sırf peygamberin lütuflandırmak için gizli tutmuşsa yine bunu açığa vurmamız gerekmez. Bunun üzerine Hazreti Ömer: Bu sözü duymam, benim için, güneşin üzerine doğduğu herşeyden daha sevimlidir, der.

---

olay? Cenab-ı Hak: «Sana davacıların haberi ulaştı mı?....» (Sâd/21) buyuruyor. İftiracı da diyor ki: onlar asla davacı değildi. Biri diğerinin hakkına da tecavüz etmemişti. Onlardan birinin doksandokuz dişi koyunu, diğerinin de tek dişi koyunu asla yoktu. Ve ne de ona; onu da bana ver, dedi. İşte, böyle. Batıl ehli kendilerini bu şekilde rezil edebiliyor. Böyle bir rezaletten Allah'a sığınırız. Sonra bütün bunlar hiçbir delille dayanmayan mücerred iddialardır.

Bu konu böylece izah ve ispat edildikten sonra artık bir başka konuya geçiyoruz. O da şu: Âyette, Davud aleyhisselâm'ın küçük günaha düştüğüne dâir bir delalet var mı? Bu konuda diyoruz ki: Hak mı?..» (Sâd/21) ilâhî kelâmı bir olayı haber veriyor. Şöyle ki: Bir grup Hazreti Davud'un sarayına tırmanır. Maksatları onu öldürmek ve âilesine kötülük etmektir. Sonunda onun ğâfil olduğunu sandıkları bir vakitte sarayına girerler. Onları bu halde gören Hazreti Davud korkuya kapıldı. Çünkü, gelenekler öyle gösterirdi ki, biri diğerinin evine izni olmadan girdi mi maksadı onu öldürmek, ya da âilesine kötülük etmek veya malını çalmaktır. Özellikle bu adam önemli biriyse. Davud aleyhisselâm'ı uyanık bulan bu sûikastçı grup birden tedbirli olmayı denediler. Kapıldıkları telâş sonucu aralarında asılsız bir dava konusu uydurdular. Geliş maksatlarının da bu olduğunu bildirdiler kendisine, «.. birbirinin hakkına tecavüz etmiş iki davacı..» (Sâd/22) dediler. Sonra da biri diğeri üzerinde hak iddia ediyor ve: «Bu kardeşimin doksandokuz dişi koyunu, ...«(Sâd/23) diyor. Davud aleyhisselâm da: «Andolsun ki, sana zulmetmiştir..» (Sâd/24) der. Daha sonra Cenab-ı Hak:... Davud, kendisini imtihan ettiğimizi sandı..» (Sâd/24) buyurur. Ancak o, görünen duruma göre hareket etmedi, güç ve saltanat sahibi olduğu halde onlardan intikam almadı. Aksine, canına kasdeden bu insanlar için Allah'tan mağfiret dileğinde bulundu. Nasıl mı? Cenab-ı Hak onun günah işlediğini, dolayısiyle de kendisi için mağfiret ta-

lebinde bulunduğunu söylemiyor. Mağfiret talebinde bulunan bir kimse ise bunu kendisi için isteyebileceği gibi kimi zaman başkası için ister. Yüce Allah melekleri anlatırken: «..inananlar için mağfiret talep ederler..»[1] buyurur. Yakub aleyhisselâm'ın evlatları da: «..ey babamız, bizim için mağfiret iste..»[2] der ve daha sonra Allah: «Böylece onu bağışlamıştık..»[3] buyurur. Bunun anlamı şudur: Davud'un hatırı için onları bağışladık ve affedilmeleri yolundaki şefaatını kabûl ettik. İşte, yüce Kitabın lafzına uygun izah tarzı bu söylediklerimizdir. Burada mecaza hiç hacet yoktur. Yani, iki davalı aslında iki melektir, dava iddiaları tamamen göstermeliktir, dişi koyun ise kadındır gibi mecâz aramak boşunadır. İşte, o nedenledir ki, Peygamberimiz aleyhisselâm'ın ona uyması yolunda aldığı emir: «peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret..»[4] emri yerini bulmuş oluyordu. Nitekim, Peygamberimiz aleyhisselâm Uhud günü azı dişleri kırıldığında bu edebi ispat etmiş ve: Allahım, kavmimi hidayet et, çünkü onlar bilmiyorlar, demiştir. Nihayet Hazreti Davud'un olanların hemen ardından kazandığı büyük makama, yani yeryüzünde Allah'ın halîfeliği makamına da bu izah tarzı uygundur.

Olayın diğer bir yönü de şöyle: Davud aleyhisselâm duvara tırmananların niyyetinin ken-

---

(1) Mü'min sûresi, 7
(2) Yusuf sûresi, 97
(3) Sâd sûresi, 25
(4) Ahkâf sûresi, 35

disini öldürmek olduğunu sanmıştı, ancak durumun böyle olmadığını görünce zannından dolayı pişmanlık duymuş ve bunun için mağfiret istemiş olabilir. Şöyle de düşünmek mümkündür: Onca olup bitenden sonra üstün gücüne rağmen onlardan intikam almayan ve derslerini vermeyen Davud aleyhisselâm mükemmel ahlâkının yanısıra bir parça gurura kapılmıştı. İşte, muğfiret istemesinin sebebi bu olabilir. Çünkü, gurur insanı mahveden felaketlerdendir. Bu görüş, âyette sürçmelere delalet eden bir şey yok diyenlere âittir. Bana göre de en uygun görüş budur.

Burada ikinci bir görüş daha var ki, o da sözkonusu âyetin küçük günahlara delalet ettiği yolundaki görüştür. Bu görüşte olanların öne sürdüğü iddialar şöyle:

1 — Davud aleyhisselâm biliyordu ki, Urya'nın karısı güzeldi. Karısı ile evlenme arzusunda olduğu için de Urya'nın öldürülüş haberini aldığında pek fazla üzülmedi. İşte o yüzden meleklerin gelişiyle kınandı.

2 — Davud aleyhisselâm zamanında bir gelenek vardı. Biri diğerinin karısını beğendi mi onunla evlenebilmesi için kocasından karısı üzerindeki hakkından vazgeçmesi ricasında bulunurdu. Bu uygulama kendi aralarında câizdi de. Bir gün Davud aleyhisselâm'ın gözü Urya'nın karısına isabet etmişti. Ve bu kadını sevmişti. Nihayet Urya'dan karısı üzerindeki hakkından vazgeçmesini istedi, o da bu teklifi geri çevirmekten utandığı için kabûl etti ve Davud aleyhisselâm bu kadınla evlendi. İşte, Süleyman

aleyhisselâm'ın annesi bu kadındır. Sonunda Davud aleyhisselâm şöyle dediler: Sen ki, kadri yüce bir insansın ve pek çok kadına sahipsin. Yalnızca bir kadına sahip olan bir kişiden bu karısı üzerindeki hakkından çekilmesini istememeliydin, bu yakışmazdı sana. Aksine, yapman gereken şey nefsine hâkim olmandı.

3 — Urya bu kadına dünürcü olmuştu, hemen ardından Davud aleyhisselâm da dünürcü oldu. Kadının âilesi onu seçmişti. İşte, onun günahı bu idi, yani çok hanıma sahip olmasına rağmen bir mü'minin dünürcülüğü üstüne dünürcü olmaktı.

4 — Davud aleyhisselâm ibadeti ile meşguldü. Bu sırada aralarındaki bir davanın çözümü için bir erkekle bir kadın geldi yanına. Davud aleyhisselâm iyice tanıyabilmek ve lehinde veya aleyhinde hüküm verebilme için kadına baktı. Normal ve mübah bir bakıştı bu. Ancak tabiî bir hava içinde nefsi kadına meyletmişti. Aralarındaki davayı çözüme bağladıktan sonra tekrar ibadetine döndü. Ne var ki, zihni ona takılmış ve bazı nâfilelerden geri kalmıştı. Ve o nedenle de kınandı.

5 — Onun küçük günaha düşmesinin nedeni, konuyu tam anlamadan, emin olmadan acele ile hüküm vermesidir. Halbuki yapması gereken şey, taraflardan birinden davayı dinledikten sonra hemen öbür tarafa dönüp onu da dinlemesi idi. Sormadan, dinlemeden aleyhine karar vermemeliydi.

Buna şöyle cevap veriliyor : Onların Davud aleyhisselâm'ın yanına normal olmayan bir va-

kitte girmeleri bir korku meydana getirmişti ve o korku Hazreti Davud'a davayı iyi kavrama ve taraflardan emin olma gereğini unutturdu. Bu görüşte olanlar sözkonusu davalaşma olayını bir misal olarak ele alıyorlar ve öyle değerlendiriyorlar. Dişi koyunlardan maksadın da kadınlar olduğunu ileri sürüyorlar. Zira aksi halde meleklerin yalana teşebbüs ettiğini kabûllenmek gerekirdi. Tabiî, bütün bunlar ortada hiçbir delil olmadan nassın zâhirinden sapmaktır.

Şöyle bir itiraz yöneltilebilir: Âyette herhangi bir şekilde kesinlikle günaha delalet eden bir taraf olmadığını kabûl etsek bile onun hüküm vermedeki acelesi, taraflardan birinin söylediklerini hemence onaylayarak bir diğerinin mazlûm duruma düşmesine sebebiyet vermesi câiz değildir.

Bu itiraza cevabımız: Kur'anda Hazreti Davud'un delile dayanmadan taraflardan birini doğruladığını gösteren bir şey yoktur. Çünkü, ilgili sözden kasdedilen anlam şu: eğer vaziyet anlattığın gibiyse sana zulmetmiş.

B — «Davud ve Süleyman da milletin koyunlarının yayıldığı bir ekin hakkında hüküm veriyorlarken biz onların hükmüne şahittik. Ve Süleyman'a bu meselenin hükmünü bildirmiştik..»[1] âyetlerine dayanarak; eğer Davud aleyhisselâm hükmünde isabetli olsaydı, Allah: «..bu meselenin hükmünü bildirmiştik..»[2] kelâmı ile Hazreti Süleyman'ı özel bir şekilde zikretmezdi.

(1) Enbiyâ sûresi, 78 - 79
(2) Enbiyâ sûresi, 79

Cevap : Süleyman aleyhisselâm'ın özel bir şekilde zikredilmesi, Davud aleyhisselâm'ın, zıddına bir durum içinde olduğuna delalet etmez. Ayrıca, ismen hitap şeklindeki delil muhakkıkların icmâını ifade etmez. Hem sonra bu özel zikretmede anlatılanların da dışında iki fayda vardır:

1 — Ortadaki mevcut veriler birbiriyle çakıştığından Davud aleyhisselâm duraksamıştı. Ancak, Süleyman aleyhisselâm böyle değildi.

2 — Davud aleyhisselâm olayı biliyordu. Ancak, fetva vermedi. Çünkü, oğlunu denemek istiyor, fetvayı onun vermesini, hükmünü ortaya koymasını arzu ediyordu. Hazreti Süleyman'ın âyette özel bir şekilde zikredilmesi, meselenin kendisine anlatıldığı hususunun belirtilmesi, babasını mutlu edilmesi ve derecesinin insanlar arasında yüceltilmesi hikmetine dayanır. Davud aleyhisselâm'ın adının zikredilmemesi ise halk arasında meseleleri bilmesiyle meşhûr oluşu sebebine dayanır. Hem çünkü, konunun câhili olduğu sanılmaması, yanlış hüküm verdiği düşünülmemesi için hemen ardından Yüce Allah: «Her birine hüküm ve ilim verdik…»[1] buyurmaktadır.

(1) Enbiya sûresi, 79

SÜLEYMAN ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Muhâlifler, Süleyman aleyhisselâm hakkında üç şüphe ileri sürmüşlerdir. Bunlar sırasiyle şöyle:

A — «Ona bir akşam üstü, çalımlı, cins koşu atları sunulmuştu.»[1] âyetini delil olarak ele alan muhâlifler: âyetin zâhiri göstermektedir ki, atları seyredişi onu Rabbinin zikrinden alıkoymuştur, hatta o yüzden namazı kaçırdığı bile rivayet edilir, demişlerdir.

Cevap: Bu şüpheyi gidermek için sözkonusu âyetin tefsirini zikretmek istiyoruz. Diyoruz ki: «..o ne güzel kuldu..»[2] ilâhî kelâmında övülen burada açıkca belirtilmemektedir. Bunun Süleyman aleyhisselâm olduğu söylendiği gibi, Davud aleyhisselâm olduğu da söylenmiştir. Ancak, ilkinin doğruluğu daha kuvvetlidir. Çünkü, anılanların en yakını odur. Öte yandan, âyette övülüş sebebi olarak da onun tamamiyle Allah'a yöneldiği ve tevbesiyle O'na döndüğü belirtilmektedir. Ya da zikir ve tesbihle dönüşü, Hakka bu şekilde yönelişi. «..ona sunulmuştu..»[3] Yani, Süleyman aleyhisselâm'a. Çünkü, zamire

(1) Sâd sûresi, 31
(2) Sâd sûresi, 30
(3) Sâd sûresi, 31

en yakın olan odur. Âyette geçen «sâfinât!» kelimesinin masdarı sufûn da durmak anlamına gelir. İbn Kuteybe diyor ki: atları durgunluk ve akıcılıkla nitelemesi övgüye değer bu iki vasfı onlarda toplamak, dururken de koşarken de onların böylesine bir güzelliğe sahip olduklarını belirtmek içindir. Yani onlar durdukları zaman durdukları yerde emin ve vakârlıdırlar, koştukları zaman da çok hızlı ve alımlı koşarlar.

«...ben hayır sevgisini Rabbimin zikrinden sevdim..»[1] sözünde üç ayrı cihet vardır:

1 — «ahbebtu» kelimesi «an» ile geçişli hale gelen bir mânâ fiildir. Buna göre: hayır sevgisini Rabbimin zikrinden getirdim, denilmektedir sanki.

2 — «ahbebtu» kelimesi devam ettim anlamına gelir. Yani, Rabbimin, Rabbimin kitabı yolu ile hayra devam ettim, demek. O kitap da ya Tevrât'dır, ya da başkası. Çünkü, at tutkusu bizim kitabımızda nasıl övülmüş ise onların kitabında da övülmüştür. Bu son yaklaşım öncekinden daha çok tercihe şayandır. Çünkü âyetin zâhirine en uygun olan budur.

3 — İnsan bazan; ben şunu seviyorum, ancak ben asıl onu sevmemeyi seviyorum, der. Tıpkı, kendisini rahatsız eden bir şeyi arzulayan hasta gibi. Bir de bir şeyi seven ve onu sevmeyi de seven kişi vardır ki, işte nihâî sevginin şekli budur. Buna göre; hayır sevgisini sevdim, sölzünün anlamı; şu atları sevmemi sevdim, demektir. İşte, âyet hakkındaki en güçlü yorum bu-

(1) Sâd sûresi, 32

dur. «..kaybolduğu zaman..»[1] daki ve «..onu geri getirin..»[2] deki zamir güneşe âit olabilir. Çünkü, ondan önce onunla ilgisi olan akşamüstü anlamına gelen el - Aşiyyu kelimesi geçmiştir. Aynı zamir atlara da âit olabilir ki, en uygun olanı da budur. Çünkü, açıkca zikredilen güneş kelimesi değil atları vurgulayan sâfinât lafzıdır. Ayrıca âyette zikrediliş itibariyle de en yakın olan odur. Bu noktada ise dört ihtimal çıkıyor karşımıza:

1 — Zamir es - Sâfinât lafzına âit olabilir. Atlar perde arkasında kaybolduğunda onları bana geri getirin, denmiş gibidir.

2 — Zamir güneşe âit olabilir. Buna göre: güneş perde arkasında kaybolduğunda onu geri getirin, denmiş olur. Rivayete göre, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun, o, namazı kaçırdığında Allah'tan güneşi geri getirmesini istemiştir. Tabiî, böyle bir olay çok uzak birşeydir. Çünkü, «..onu geri getirin..»[3] hitabı çoğunluğa yöneltilmiş bir hitaptır, peygamberler ise Yüce Allah'a buna benzer bir üslûpla hitap etmezler.

3 — Birincinin güneşe, ikincinin ise atlara âit olması. Çoğunluğun benimsediği izah da bu. Buna göre: güneş perdenin arkasında kaybolduğunda atları bana geri getirin, demek olur. Ancak, bu daha da uzak bir ihtimaldir. Çünkü, bunlar aynı yerde gelmiş zamirlerdir, delilsiz birbirinden ayrılmaları câiz olmaz.

---

(1) Sâd sûresi, 32
(2) Sâd sûresi, 33
(3) Sâd sûresi, 33

4 — Birincinin atlara, ikincinin de güneşe âit olması. Bu ise hiç kimsenin kabûl etmediği bir görüştür. «..ve bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.»[1] Çoğunluk bundan bacak ve boyunlarını kılıçla sıvazladığı, yani kestiği anlamını çıkarıyor. Ancak bu, çok uzak bir görüştür. Şunun için ki, eğer bacak ve boyunların sıvazlanması kesilmesi anlamına gelseydi, o takdirde biri; ben filancanın başını ve elini sıvazladım, dediğinde bundan o kişinin kestiği anlaşılırdı. Aynı şekilde: «..başlarınızı ve ayaklarınızı meşhediniz..»[2] âyetinden de kesme emrinin verildiği şeklinde bir anlam çıkarılırdı. Şayet; başını kılıçla meshetti, yani sıvazladı, denseydi, bundan boynunu vurduğu anlaşılırdı. Ne var ki, kılıç zikredilmediğine göre bundan kesinlikle vurma ve kesme anlamı çıkarılmaz. Öte yandan, boynunu kılıçla vurdu, sözü bile ancak mecâzî anlamda kesmeyi ifade eder. Böyleyken ve hele kılıç adı geçmezken?

Haşaviyye'nin iddiasına göre, Süleyman aleyhisselâm Şamlılarla savaştı ve bu arada bin at ele geçirdi. Ve bir gün, öğle namazını kıldıktan sonra kürsüsüne oturmuş onları izlerken bu yüzden ikindi namazını kaçırdı. Ya da kaçırdığı akşamüstü vaktine has bir zikirdi. Nihayet güneş batmıştı. İşte, «..perde arkasında kaybolduklar..»[3] ilâhî kelâmından murad budur. Sonra atları geri istedi. «..onları bana geri getirin..»[4]

(1) Sâd sûresi, 32
(2) Mâide sûresi, 6
(3) Sâd sûresi, 32
(4) Sâd sûresi, 33

sözünden murâd da budur. Daha sonra onları Allah'a yaklaşmak niyyetiyle kurban etti. «..ve bacaklarını ve boyunlarını sıvazlamaya başladı.»[1] sözünden kasdedilen anlam da işte budur.

Bilinmesini isteriz ki, âyette bu hikayeye delalet eden bir şey olmadığı gibi aksine sözkonusu hikayeye aykırı düşen tam beş cihet mevcuttur. Bunlar sırasiyle şöyle :

1 — Yüce Allah âyetin başlangıcında Süleyman aleyhisselâm'ı Davud aleyhisselâm'a lütuf olarak bağışladığını belirtmektedir[2] Bunun ardından, atları izlediği bir sırada hem namazı terkeden ve hem de aynı durumda, Allah'a dönen biri olarak Hazreti Süleyman'ın adından bahsetmesi olacak şey değildir. Çünkü, «iz» lafzı bunu gösteriyor. Ve aynı anda hem Allah'a dönen, yönelen hem de namazı terkeden biri olması mümkün değildir.

2 — «..hayır sevgisini Rabbimin zikrinden sevdim.»[3] sözünü; ben hayra Rabbimin zikrinden devam ettim, şeklinde tefsir etseydik, bu, onların muradına ters düşerdi. Eğer; ben hayır sevgisini Rabbimin zikrinden getirdim, diye tefsir edersek, mümkündür ki, bu, onların zikrettiğine uyar. Ancak, daha önce belirttiğimiz gibi ilki en doğru olanıdır.

3 — «..kayboldu..» lafzındaki zamirin güneşe âit olması anılmayanın tercihini, uzağın ya-

---

(1) Sâd sûresi, 33

(2) Özellikle «o ne iyi kul..» (Sâd/30) ilahî övgüsü onun dünya sevgisi yüzünden zikir ve ibadeti terketmeyeceğine dair en güçlü delildir.

(3) Sâd sûresi, 32

kına tercihini gerektirir ki, bu câiz değildir. Bunu kabûl edersek, o takdirde «..Onları geri getirin.»[1] sözündeki zamirin atlara âit olduğuna hükmetmek birbirine benzer zamirlerin yine birbirine zıt şeylere bölünmesi demek olur.

4 — «.sıvazlamaya başladı..»[2] âyetinde kesinlikle onların sözüne delalet yoktur.

5 — Bu sûre kâfirlerle münazara hakkında gelmiştir. Bu hikayelerden kasdedilen anlam da Peygamberimiz aleyhisselâm'a, yükümlülüklerin getirdiği zorluklara ve ibadet yorgunluklarına sabretmesiyle ilgili emirdir. İşte böyle bir anlama peygamberlerin namazı terkettikleri ve dünya sevgisine kapıldıkları yolunda bir ek beyan uygun düşmez Âyetin lafzına da uygun olan doğru değerlendirme şu ki, at besleme faaliyeti bizim dinimizde olduğu gibi onların dininde de teşvik edilmişti Sonra Süleyman aleyhisselâm bir gün oturmuş kendisine gösterilen atları izlemişti. Bunu dünya sevgisi için yapmadığını da açıklamıştı. Çünkü, Yüce Allah onun : «..ben hayır sevgisini Rabbimin zikrinden sevdim..»[3] sözünü ikrar etmiştir. Daha sonra atların sürülmesini emrederek gözünün göremeyeceği yere kadar götürülmesini istemiştir. Bu hareketten sonra da geri getirilmelerini buyurmuştur. Böylece geri getirilen atları «..sıvazlamaya başlamıştı..»[4] Onları onurlandırmak, değerlerini duyurmak için bacak ve boyunlarını okşuyordu.

---

(1) Sâd sûresi, 33
(2) Sâd sûresi, 33
(3) Sâd sûresi, 32
(4) Sâd sûresi, 33

Çünkü, atlar düşmana karşı savunmada, düşmanı kovmada en büyük desteklerdendi. Ya da bu hareketiyle siyasette, din ve dünyasını korumada, bu konularda hiçbir maslahatı gözünden kaçırmadığı hususunda gücünü göstermek istiyordu. Yahut da sebep, atların halini herkesten iyi bildiği, hastalık - sağlık durumlarını öğrenmek için onları kontrolden geçirdiği görüşüdür. Âyetin lafzına uygun düşen, âyetin öncesi ve sonrası ile uyuşan izah da budur. Bu yaklaşımla peygamberler yüceltilmiş olduğundan aksine bir yoruma karşı tercihi gerekir.

Bu hikaye üzerinde çoğunluğun tavrını nasıl belirliyeceğimiz sorulabilir. Hemen deriz ki: Allah'ın kitabını tefsir ederken söylenen söz ayrıdır, Allah'ın kitabı dışındaki bir hikaye hakkında söylenen söz ayrıdır. Şu anda bizim kasdettiğimiz husus da birincisidir. Daha önce de belirttiğimiz gibi âyette bu hikayeye delalet eden bir cihet kesinlikle yoktur. Aksine, dış anlamı itibariyle pek çok açıdan onunla çelişmektedir. O halde söylenecek tek söz kalıyor: Bu hikaye Allah'ın kitabından ayrı, onun dışında bir hikayedir.

Bütün bunlardan sonra konu hakkındaki görüşümüz sorulursa, cevabımız şu olur: Aklî ve naklî tüm parlak deliller peygamberlerin masûmiyetinin vücûbuna delalet ederken bize düşen elbette bu delillere uymaktır. Ve bu delillere uymak inkârcıların başından mı, yoksa yahudi uydurmalarından mı geldiğini bilmediği hikayelere uymaktan çok iyidir.

Şüphesiz, muvaffak kılan Allah'tır.

B — «And olsun ki, biz Süleymanı denedik, kürsüsünün üstüne bir ceset attık..»[1] âyetini bir şüphe delili olarak ileri sürüyorlar.

Cevap: «And olsun ki, biz Süleyman'ı denedik..»[2] Yani, onu imtihan ettik, demek. «..Kürsüsünün üstüne bir ceset attık»[3] ilâhî kelâmı üzerinde farklı görüşler ileri sürüldü. Muhakkıkların söyledikleri ise şu üç görüşten biridir:

1 — Peygamberimiz aleyhisselâm şöyle anlatıyor: Süleyman; bu gece yüz kadını dolaşacağım ve her biri Allah yolunda savaşacak erkek çocuk doğuracaktır, dedi. Ama inşâallah demedi. Ve dolaştı da. Ancak, tek bir kadın hâmile kaldı ve o da yarım çocuk doğurdu. Bu çocuğu getiren ebe onu tutup kürsüsü üzerinde önüne attı. Eğer inşâallah deseydi, elbette dediği gibi olacaktı[4]. İşte, başına gelen imtihanın sebebi inşâallah dememesidir.

2 — Allah onu şiddetli bir hastalıkla imtihan etti. Ölmeye yatmış hareketsiz bir ceset olmuştu. Tıpkı, tahta üzerindeki et ve ruhsuz ceset tabirlerinde olduğu gibi. Bu tabirler şiddetli zaafı ifade eder. Buna göre âyetin takdiri: cesedini kürsüsünün üstüne attık, şeklinde olur. Böylece ve kısaltma maksadı ile he zamiri burada çıkarılmış demektir.

3 — Süleyman aleyhisselâm'ın bir erkek çocuğu doğmuştu. Şeytanlar: Babası gibi o da iler-

---

(1) Sâd sûresi, 34
(2) Sâd sûresi, 34
(3) Sâd sûresi, 34
(4) Bu hadîsi Buhârî ve Müslim başka bir lafızla Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir.

de bizi azap edebilir, bundan korkuyoruz, diyerek onu öldürme yollarını aradılar. Bunun üzerine Süleyman aleyhisselâm bulutlara emretti ve böylece bulutlar onu yüklendi. Sonra rüzgâra emretti ve rüzgâr onu uzaklara götürdü. Hazreti Süleyman şeytanlardan korktuğu için bu çâreye başvurmuştu. Ne var ki, çocuk ölüvermişti. Şeytanlardan korkmasının sonucu bir ibtilâ olarak çocuğun ölüsü Hazreti Süleyman'ın kürsüsü üzerine bırakılmıştı.

Çoğunluğun Hâtem ve Âsaf hadîsi ile ilgili olarak Kassâs'tan alıp zikrettiği hikayeye gelince bu, batıl bir hikayedir, sıhhatini gösteren tek bir delil yoktur, o nedenle asla dikkate alınmaması gerekir.

C — Süleyman aleyhisselâm'ın: «..Rabbim, beni bağışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümranlık ver..»[1] sözüne dayanarak: Bu bir haseddir, bu hal bir peygambere nasıl yakışır? diyorlar.

Cevap: Bu husustaki cevabımız altı maddede toplanır:

1 — Her peygamberin mucizesi, dönemindeki insanların genel durumu ile uyumlu olmak zorundadır. Hazreti Süleyman'ın dönemindeki insanlar arasında mal mülk ve saltanat yarışı vardı. O nedenle Hazreti Süleyman bütün iktidar ve güçleri aşan ve kendisi için dönemin karakterine uygun bir mucize sayılabilecek üstün bir iktidar ve güç istedi.

2 — Hazreti Süleyman hastalanmıştı. Yeniden sağlığına kavuşunca anladı ki, dünya malı,

(1) Sâd sûresi, 35

mülk ve saltanatı veraset ve başka yollarla diğerlerine geçmektedir. İşte o yüzden Rabbinden ancak kendinde kalacak ve asla başkasına geçmeyecek bir mülk ve saltanat istedi. Bu da âhiret mülküydü.

3 — Şüphesiz riyâzât ve mücâhedelerin pek çok mertebesi vardır. Hak yolunda gidenlerin her biri bunlardan birinde özellikle karar kılar ve dalda ilerler. İşte, Süleyman aleyhisselâm'ın ihtisası da nefis, terbiye, murâkabe ve muhasebesi gibidir. Bilindiği gibi dünya tatlı bir yeşilliktir. İktidarı olduğu halde ondan yararlanma konusunda geri durmak, kaçınmak âcizlik halindekinden çok daha zordur. Hazreti Süleyman âdeta: Bana dünyadan en yüksek mertebeleri ver ki, onlardan sakınma hususunda zorlukların en büyüğüne katlanma durumunda kalayım, demiş oluyor.

4 — Bazıları der ki: Dünya lezzetlerinden sakınmak çok daha zordur. Çünkü, dünya lezzetleri peşindir, âhiret lezzetleri ise veresiye. Takdir edilir ki, veresiyenin peşine terçihi zordur. İşte, Hazreti Süleyman bu bâtıllara cevap vermiş oluyor. «..Rabbim, bana bir hükümranlık ver...»[1], tâ ki, Allah'a ibadet mutluluğu yanında onu nasıl küçümseyeceğimi görsünler, diyor.

5 — Allah'a ulaşmanın iki şekli vardır: Birincisi —ki, en mükemmeli odur—, daha işin başında Allah'ın onu kendi katına yükseltmesidir. Hiçbir yorgunluk yüklemeden ve sırf bir rahmet ve lütuf olarak. Bu, Yüce Allah'ın:

---

(1) Sâd sûresi, 35

«Kulunu bir gece yürüten...»[1] buyruğu üzere Peygamberimiz aleyhisselâm'ın yoludur.

İkincisi, «Tayin ettiğimiz vakitte Musa gelince...»[2] âyetinde belirtildiği üzere en yüce şeklinin Hazreti Musa için nasip olduğu yolda kulun yürüme çabası göstermesi. Süleyman aleyhisselâm ki, Hazreti Musa'nın şeriatı ve yolundadır, dolayısiyle dâima riyâzattadır. İnsan ise yaradılışı gereği tecrübe etmediği bir şeyden kalben kurtulamaz. İşte, Süleyman aleyhisselâm da nefsinden gelen bir istekle dünya saltanatına mütemâyil gibidir. O nedenle der ki: «..Rabbim, beni bağışla, bana bir hükümranlık ver..»[3], onu tadayım da kalbimde yeri kalmasın, kalbim onunla oyalanmasın, içimle dışımla kendimi senin ibadetine verebileyim.

6 — Allah'a gidenlerin farklı halleri olur. Bazan tevâzuu seçerler ki, bu, nefislerini hesaba katmadıkları zamandır. Bazan da kendilerinde büyüklük görürler. Bu da Hak'la birlikte olduklarını düşünemedikleri zamandır. İşte, Süleyman aleyhisselâm'ın tutumu da ikinci şıkka dâhil olabilir.

7 — Hazreti Süleyman bu istek hususunda Allah tarafından izinli idi. Bu, kelâmcıların cevabıdır. Bu takdire göre onun bu konuda kınanmasını gerektiren bir nokta yoktur.

---

(1) İsrâ sûresi, 1
(2) A'râf sûresi, 143
(3) Sâd sûresi, 35

YUNUS ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

«Zünnûn da öfkelenerek giderken kendisini sıkıntıya sokmayacağımızı sanmıştı. Fakat sonunda karanlıklar içinde; senden başka Tanrı yoktur, sen münezzehsin, doğrusu ben zâlimlerdendim.»[1] meâlindeki âyetten yola çıkan muhâlifler Yunus aleyhisselâm'a üç noktada takıldılar:

1 — Yunus aleyhisselâm öfkeli gitmiştir. Bu ise mahzurlu bir haldir. Görmez misiniz ki, Yüce Allah: «Rabbinin hükmüne sabret, balık sahibi gibi olma,»[2] buyuruyor. Bu da gösteriyor ki, Yunus aleyhisselâm'ın bu hareketi mahzurlu idi.

2 — «Kendisine güç yetiremeyeceğimizi sanmıştı.»[3] meâlindeki âyet gösteriyor ki, Yunus aleyhisselâm Yüce Allah'ın kudreti hakkında şüpheye düşmüştü.

3 — Onun sözünün hikayesi olan: «Ben zâlimlerdendim.»[4] âyet-i kerîmesi.

Cevap: Muhâliflerin takıldığı birinci noktayı ele alalım. Delil diye öne sürülen âyet onun sadece öfkeli gittiğini gösterir, bu öfkesinin Allah'a karşı olduğuna delalet eden her hangi bir cihet yoktur. Hem nasıl olur ki, Allah'a karşı kin öfke beslemek herhangi bir müslüman için

(1) Enbiya sûresi, 87
(2) Kalem sûresi, 48
(3) Enbiya sûresi, 87
(4) Enbiya sûresi, 87

bile düşünülemezken böyle bir tutum bir peygamber için nasıl tecvîz edilebilir! Onun öfkesi kavminden başkasına değildi demek en doğru tefsirdir. O halde bunun günah olduğunu nasıl söyleyebilirsiniz!» Balık sahibi olma»[1] âyetine gelince, bundan zayıf tabiatlı olduğu peygamberlik yükümlülüğünün kendisine ağır geldiği anlamı çıkarılamaz. Bu âyetle kasdedilen anlam şudur: O, Allah'ın kendisine verdiği sözkonusu mihnete karşı istenen ölçüde sabırlı olamadı. Eğer böyle bir sabrı gösterebilseydi şüphesiz daha üstün olacaktı. Böylece Yüce Allah peygamberimiz Muhammed aleyhisselâm'ın makam ve rütbesini en üstün kılmayı murad etti.

İkinci noktaya gelince: Allah'ın kudreti hakkında şüpheye düşmek hiç şüphesiz küfürdür. Ve hiç şüphesiz peygamberlere böyle bir sıfat yakıştırılamaz. Dolayısiyle âyet-i kerîmeden murad edilen anlam; durumu ona zorlaştırmayacağımızı... şeklindedir. Nitekim Yüce Allah buyuruyor: «Rızkı ancak kendisine yetecek kadar verilmiş olan kimse, Allah'ın kendisine verdiğinden versin.»[2] «Allah dilediği kimsenin rızkını ve bir ölçüye göre verir.»[3] Yani, genişletir ve daraltır. Başka bir âyet-i kerîmede ise: «Ama onu sınamak için rızkını daralttığı zaman»[4] buyurulur. Evet, daralttığı zaman...

Üçüncü iddialarına gelince; daha önce Adem aleyhisselâm ile ilgili bölümde verdiğimiz cevap burada da aynen geçerlidir.

---

(1) Nûn sûresi, 48
(2) Talâk sûresi, 7
(3) Ra'd sûresi, 26
(4) Fecr sûresi, 16

LÛT ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Lût aleyhisselâm'ın sözünün hikayesi olan: «İşte kızlarım; eğer yapacaksanız.»[1] âyetine delil diye sarılıp bundan kızlarını fuhuşa hedef gösterdiği iddiasını ileri sürdüler. Bu hareket ise şahsiyet düşüklüğüne delalet eden bir hezimetin ifadesidir, dediler.

Cevap: İmam Şâfiî Hazretlerinin; söz maksûdunun gayrına hamledilir ve maksûdunda fasledilir, sözü uyarınca Lût aleyhisselâm'ın asıl maksadı kadınları oğlanlara tercih olunca burada nikahı anmaya gerek duymadı. Ayrıca nikah şartı ondan nakledilen sözde zımnen mevcuttur da. Buna dâir iki delilimiz vardır:

1) «Onlar daha temizdir.»[2] demiştir. Zinâda temizlikten söz edilemeyeceği açıktır.

2) Bizzat kendisi zinâya davet etmiş olsaydı muhatabı olan kişiler; bunu nasıl yapabilirsin, zinâ ve livâta senin dininde haram değil midir? Birini bırakıp diğerine davet etmekle hangi faydayı sağlayacaksın, demezler miydi?

Şöyle bir itiraz da yöneltilebilir: Böyle olduğunu kabûl etsek bile müslüman bir kadın bir kâfirle nasıl evlendirilebilir? Böyle bir evlilik nasıl câiz görülebilir?

(1) Hıcr sûresi, 71
(2) Hûd sûresi, 78

Bu tiraza cevabımız:

1) Bu, dinlere göre değişen bir şeydir. Hatırlamak gerekir ki, Peygamberimiz aleyhisselâm kızı Zeyneb'i henüz kâfir olan Ebu'l-Âs ile evlendirmişti.[1]

2) Daha evvel zımnen ispat ettiğimiz gibi kocanın müslüman olması konusu da aynen öyledir.

3) Lût aleyhisselâm onların muvâfakatlarını isteyerek başlarına gelecek belaya zaman kazandırmak maksadını güdüyordu. Çünkü, meleklerden gelen elçiler Lût aleyhisselâm'a onların sabah vakti helâk olacakları haberini vermişti. İşte, ilgili âyet-i kerîme: «Böylece ona bunların, sonlarının kesilmiş olarak sabahlayacaklarını bildirdik.»[2]

4) İzâfette çok küçük bir sebep yeterlidir. Buna göre kızlardan murâd bütün bir ümmetin kızlarıdır. Lût aleyhisselâm'ın kızları kendine izâfe etmesinin sebebi bütün bir ümmetin babası durumunda olmasındandır.

---

(1) Hazreti Hadîce Ebu'l-Âs b. Rebî'in teyzesi olur. Ebu'l-Âs Bedir'de müşriklerle beraber esir düşmüştü. Medîne'ye gidebilmesi için Zeyneb'i terketmesi şartı ile Müslümanlar Ebu'l-Âs'ı serbest bıraktılar. O da yaptı bunu. Daha sonra Zeyneb'in Medîne'ye hicretinden bir yıl sonra Ebu'l-Âs da müslüman olarak Medîne'ye geldi. Bunun üzerine Peygamberimiz aleyhisselâm da ilk nikahını kızına iâde etti. Ebu'l-Âs Zeyneb ile Peygamberimiz aleyhisselâm'a peygamberliğin gelişinden önce evlenmişti.

(2) Hıcr sûresi, 66

ZEKERİYYA ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

«Ey Zekeriyya, sana Yahyâ isminde bir erkek çocuk müjdeliyoruz. Bu adı daha önce kimseye vermemiştik. (Zekeriyya) dedi : Rabbim, karım kısır, ben de son derece ihtiyarlamışken nasıl oğlum olabilir? (Cebrâil) : Bu böyledir. Çünkü, Rabbin; bu bana kolaydır, onu insanlar için bir mu'cize ve katımızdan da bir rahmet kılacağız, hem bu önceden kararlaştırılmış bir iştir, diyor, dedi.»[1] meâlindeki âyetlere dayanarak Zekeriyya aleyhisselâm'ın Allah'ın kudreti konusunda şüpheye düştüğü görüşünü ileri sürdüler.

Cevabımız : Eğer durum onların dediği gibi olsaydı Zekeriyya aleyhisselâm'ın akıl sahibi olmadığına hükmetmek gerekirdi. Allah'a karşı itiraz yöneltecek ve ona kudretini çok görecek... Bunu deliler yapar ancak. Kesin olan birşey varsa o da söylediklerinin tam zıddıdır. Yani gerçek şu ki, Hazreti Zekeriyya Rabbinden bir erkek çocuk istemiştir, ancak doğum yolu ile değil de kendi yüce katından bir lütuf olarak bunun gerçekleşmesini niyaz etmiştir. «Katından bir oğul bağışla.»[2] âyeti bunun açık ispatıdır. Âl-i İmrân

(1) Meryem sûresi, 7, 8, 21
(2) Meryem sûresi, 5

sûresinde de: «Bana katından temiz bir zürriyet bahşet.»[1] dediği hikaye edilir. Hazreti Meryem Allah tarafından kendisine rızık gönderildiğini söylediğinde işte o vakit Zekeriyya aleyhisselâm bu niyazda bulunmuştur. Melekler kendisine istediği gibi bir erkek evlat verileceğini müjdeleyince de bu işin nasıl gerçekleşeceğini sordu. Kendisi yaşlıydı, karısı kısırdı. Bu soruya Yüce Allah'ın cevabı şu oldu: «Bu böyledir, Allah dilediğini yapar.»[2]

(1) Âl-i İmrân sûresi, 38
(2) Âl-i İmrân sûresi, 40

İSA ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Hazreti İsa hakkında ileri sürdükleri şüpheler iki grupta toplanır:

A — «Allah; ey Meryem oğlu İsa, sen mi insanlara beni ve annemi Allah'tan başka iki tanrı olarak benimseyin, dedin, buyurmuştu.»[1] yola çıkarak şu iddialarda bulunmuşlardır:

1) İsa aleyhisselâm eğer bu sözü söylemişse problem açıktır. Şayet söylememişse ne diye soru edatı kullanıldı!

2) Nefis; cisim-vücut anlamındadır. O halde: «Ben senin nefsinde olanı bilmem.»[2] meâlindeki âyetin açık anlamı Allah için cisim ispatı gayretini vehmettirmektedir.

3) «fî» kelmesi zarf anlamında olup ancak cisimlerde kullanılır.

Cevabımız:

1) İsa aleyhisselâm böyle birşey söylememiştir. Soru edatının kullanılması belli bir fayda içindir ki, o da bu iddiadaki hıristyanları susturmaktır.

2) Nefis lüğâtta zât anlamındadır. O nedenle; bir şeyin nefsi o şeyin zâtıdır, denir.

---

(1) Mâide sûresi, 116

(2) Mâide sûresi, 116

3) Murâd edilen anlam sıfatın mevsûfa hulûlüdür.

B — «Eğer onlara azâp edersen, doğrusu onlar senin kullarındır, şayet onları affedersen, hiç şüphesiz azîz ve hakîm olan sensin.»[1] meâlindeki âyet-i kerîmedir.

Cevap : Bu sözden maksat herşeyin bütünüyle Allah'a havâle edilmesi ve itirazın terkedilerek : «Yaptığından sorumlu değildir.»[2] âyetinin ifade ettiği anlamı gerçekleştirmektir.

(1) Mâide sûresi, 118
(2) Enbiyâ sûresi, 23

EFENDİMİZ PEYGAMBERİMİZ MUHAMMED ALEYHİSSELÂM'IN MASÛMİYETİ

Muhâliflerin Efendimiz aleyhisselâm hakkında ileri sürdükleri şüpheleri şöylece sıralayabiliriz :

1 — «Seni sapmış bulup doğru yola hidayet etmedi mi?»[1] âyetini bir şüphe vesilesi olarak kullanmaktalar.

Buna cevabımız : Sapma kelimesi gitmek ve dönmek anlamına gelir. Buna göre dönülen şeyin varolması kesin bir zarûret iken burada zikredilmemektedir. Ayrıca, sözkonusu âyeti aşağıda göreceğimiz şekilde dört ayrı şekilde tefsir edebiliriz ki, bu da onların iddialarını çürütmeye yeter : 1) Seni peygamberlikten sapmış buldu ve ona eriştirdi, şeklinde. Nitekim : «Sen kitap nedir, iman nedir önceleri bilmezdin..»[2] âyeti de bu anlamı teyid etmektedir. 2) Seni kazançtan, kazanç yolundan sapmış buldu, şeklinde tefsir edebiliriz. 3) Seni çocukluk döneminde bazı tehlikelere sapmış buldu. 4) Seni kendinden sapılmış, yani senden sapmış ve seni gereği gibi tanıyamamış bir toplum içinde buldu seni. Sonra o toplumu seni tanıma mutlulu-

(1) Duhâ sûresi, 7

(2) Zühruf sûresi, 52

ğuna eriştirdi. Nitekim, içinde yaşadığı toplumca tanınmayan kişi için toplumunda sapmış denir.

2 — «Senden önce gönderdiğimiz hiçbir resûl ve nebî yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmamış olsun..»[1] âyetine dayanarak : Bu âyetin zâhiri göstermektedir ki, şeytan, peygamberlerin okuyuşuna şüpheye götürecek birşeyler katmaktadır, bunu câiz gördüğümüz takdirde ise güvenirlilik esası ortadan kalkmaktadır, diyorlar. Burada konu ile ilgili bir rivayeti kaydedelim. Şöyle ki : Getirdiği dine Mekkelilerin uzak durması Peygamberimiz aleyhisselâm'a zor gelmiş ve bundan müteessir olmuştu. Toplumu ile kendisinin arasını bulacak, bir yakınlaşma sağlayacak âyetlerin gelmesini arzulamıştı içinden. Tabiî bu, onların iman etmelerini çok istediği içindi. Bir gün kalabalık sayıda bir topluluğun bulunduğu Kureyş kulüplerinden birinde oturdu. Kimsenin kendisinden uzaklaşmaması için o gün Allah tarafından herhangi bir şeyin gelmemesini istiyordu. O böyle arzularken Yüce Allah : «Batmakta olan yıldıza and olsun ki...»[2] diye başlayan âyetleri indirdi. Bu âyetleri onlara okuyan Efendimiz aleyhisselâm : «Şimdi Lât, Uzzâ ve bundan başka üçüncüleri olan Menât'ı gördünüz mü?»[3] meâlindeki âyetlere geldiğinde şeytan O'nun dilinden ve arzusu doğrultusunda : «Bu yüce ğarânîk ki, şüphesiz şefaatleri

---

(1) Hac sûresi, 52
(2) Necm sûresi, 1
(3) Necm sûresi, 19 - 20

umulur.» cümlesini söyleyiverdi. Bunu duyan Kureyş çok sevindi. Peygamberimiz aleyhisselâm okuyuşunu sürdürerek sûrenin tamamını okuyup bitirmişti. Sûrenin sonunda kendisi secde etmiş. O'nunla birlikte bütün müslümanlar ve hatta orada bulunan bütün müşrikler de secdeye kapanmıştı. Velîd b. Muğîre ve Said b. Âs dışında mescidde bulunan mü'min - kâfir herkes secde etmişti. Sözü edilen bu iki kişi de secdeye varamayacak derecede yaşlı oldukları için yerden alıp alınlarına götürdükleri birer avuç kuma secde etmişlerdi. Kureyş, mescidi çok mutlu bir şekilde terketmişti. Duydukları onları çok çok sevindirmişti. Muhammed aleyhisselâm tanrılarımızı en güzel üslûpla andı, diyorlardı. O günün akşamı Cebrâil aleyhisselâm Peygamberimiz aleyhisselâm'a geldi ve: Ne yaptın sen? Sana Allah'tan getirmediğim bir şeyi insanlara okudun, sana söylemediğimi söyledin? dedi. Aleyhisselâm Efendimiz bu duruma çok üzülmüş ve Allah'tan pek çok korkmuştu. Sonunda Yüce Allah bu âyeti indirdi.[1]

---

(1) Hâfız İbn Kesîr Tefsîr'inde diyor ki: Pek çok müfessir burada ğarânîk hikayesini zikretmiştir. Ayrıca, Kureyş müşriklerinin müslüman olduklarını sanarak pek çok kişinin Habeşistan hicretinden geri döndüğünü kaydetmişlerdir. Ancak bütün bunlar mürsel yollarla rivayet edilmiştir. Ben bunların sahih bir yanını göremedim. Bu hikayede hakîkatın zedelenmesi sözkonusudur, öte yandan senedi de güvenilir imamların dışında biridir. Öyle ki, İbn İshâk'a sorulduğunda: Bu, zındıkların uydurmasıdır, demiştir. Kâdî Iyâd da şöyle der: Bu hadîsi sıhhat ehlinden hiç kimse rivayet etmediği gibi muttasıl senedle rivayet eden de yoktur. Bu ve benzeri hikayeleri sağlam veya çürük olduğuna bakmadan kitaplardan kapıp aşıran ga-

Cevap : Peygamberimiz aleyhisselâm'ın hiçbir şeyi değiştirmediğini gösteren beş ayrı cihet vardır : 1) «Eğer bize karşı ona bazı sözler katmış olsaydı biz onu kuvvetle yakalardık, sonra onun şahdamarını koparırdık.»[1] 2) «De ki : Onu kendiliğimden değiştiremem, ben ancak bana vahyolunana uyarım..»[2] 3) «Seni, sana vah-

---

rip olaylar tutkunu müfessir ve tarihçiler ortaya çıkarır sergiler.

Mâlikî imamı Ebû Bekir b. el - Arabî ise : Bu hikaye ile ilgili olarak rivayet edilenlerin tümü asılsızdır, der. Kâdî de şunları söyler : Sahîh'te yer alan rivayet şu ki, Peygamber aleyhisselâm Mekke'de Necm sûresini okumuş ve O'nunla birlikte müslümanlar, müşrikler, cinler ve insanlar secde etmişlerdir. Kâdî devam ederek diyor ki : Aleyhisselâm Efendimiz böyle bir rezaletten kesinlikle berîdir, masumdur. Bu husus ümmetin icmâı ve hüccetle sâbittir. Allah'ın dışındaki uydurma tanrıların övülmesi gibi hususlarda kendisine âyetlerin inmesini temennî etmesi ise olacak şey değildir, zira bu küfürdür. Ya da şeytanın kendisine egemen olması, olmayan birşeyi Kur'andanmış gibi göstermesi, bu derecede Kur'anı kuşkulu hâle getirmesi ve böylece Peygamberimiz aleyhisselâm'ın Cebrâil tarafından uyarılıncaya kadar olmayan bir şeyi Kur'andan sayıp inanması mümkün değildir. Bütün bunlar O'nun hakkında imkânsız şeylerdir. Veya Efendimiz aleyhisselâm kendinden Kur'ana birşeyler katacak... Kasıtlı veya yanlışlıkla.. Böyle birşey küfür olduğu gibi O da bütün bunlardan masumdur. O'nun dilinden ve kalbinden küfür cereyan edemez. Ne kasıtla ne de sehven. Meleğin kendisine getirdiği ile şeytanın telkin ettiğini de birbirine karıştırmaz. Şeytan hiçbir şekilde yol bulamaz O'na. Ve o hiçbir şekilde Allah'ın kendisine indirip göndermediğini ona mal edip söylemez. Ne kasıtla ne de sehven. O'nun bütün bu hususlardaki masûmiyeti icmâ ve delillerle sabittir.

(1) Hâkka sûresi 44 - 45 - 46

(2) Yunus sûresi, 15

yettiğimizden ayırıp başka birşeyi Bize karşı uydurman için uğraşırlar. O zaman seni dost edinirler. Sana sebat vermemiş olsaydık and olsun ki, az da onlara mevledecektin.»[1] 4) «Böylece biz onu senin kalbine yerleştirmek için..»[2] 5) «Sana Kur'anı, biz okutacağız ve asla unutmayacaksın.»[3] Bunları kaydettikten sonra şimdi ileri sürülen şüphenin cevabı ile ilgili ayrıntılara girebiliriz.

Temennî lüğatta iki anlama gelir: a) Kalbin arzulaması. b) Okumak. Âyet-i kerîmede buyurulur: «Onlardan bir kısmının okuyup yazmaları yoktur, Kitabı bilmezler, bildikleri sadece bir takım kuruntulardır.»[4] Yani kitabı ancak okuyan bilir. Çünkü, okuma yazması olmayan mushaftan Kur'anı bilemez. Hassan diyor ki:[5]

Allah'ın kitabını temenni etti (okudu) gecenin başında
Ve kavuştu herşeyin sahibine sonunda gecenin.

Okuyan bir azap âyetine geldiğinde azaptan korunmayı temennî eder. İşte o yüzden okumaya umniyye-beklenti adı verilmiştir, deniliyor. Öte yandan, okuyan, harfleri bir ölçüye vurduğu ve sırası ile okuduğu için, umniyye-temennî kelimesinin takdir kelimesinden geldiği de söylenmiştir. Yani, temennî takdir demektir. Buna

(1) İsrâ sûresi, 73-74
(2) Furkân sûresi, 32
(3) A'lâ sûresi, 6
(4) Bakara sûresi, 78
(5) Şâir Hassan bu şiiri Osman b. Affân haksız yere şehid edildiğinde ona mersiye olarak söylemiştir.

göre; Allah hayrı temennî etti dendiği zaman bundan Allah'ın o hayrı takdir ettiği anlamı çıkar.

Bu ayrıntılı izahlardan sonra şimdi şunları kaydedebiliriz : Bazı tefsirciler bu âyeti kalben temennîye yormuşlardır. Buna göre şu anlam çıkıyor : Peygamberimiz aleyhisselâm ne zaman bir şeyi kalben temennî etse şeytan hemen vesvese yolu ile ona batılı telkin ederek gereksiz şeylere yönlendirmeye çalışır. Ne var ki, Yüce Allah O'nun imdadına yetişir, şeytanın vesvesesine kapılmasını önleyerek doğruda kalmasını sağlar. Evet, böyle diyorlar ama bu zayıf bir yorumdur. Şayet böyle olsaydı Aleyhisselâm Efendimizin kalbine kâfirler için fitne düşüncesi gelmezdi. Hem bu tezi : «Allah şeytanın karıştırdığını, kalblerinde hastalık bulunan ve kalbleri kaskatı olan kimseleri sınamaya vesile eder.»[1] âyeti de çürütür. Böylece, temennî kelimesi ile kasdedilen anlamın okumak olduğu kesinlik kazanmış oluyor.

Bu konunun tevili cihetine gidenler daha sonra altı maddede toplanan farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Şöyle ki :

1 — Böyle bir sözü ne Aleyhisselâm Efendimiz söylemiştir, ne de şeytan. Aleyhisselâm Efendimiz Necm sûresini okumaya başladığında kâfirler okunan âyetleri karıştırmışlar ve o yüzden okunan bazı lafızları : «İşte bu yüce ğaranîk ki, hiç şüphesiz şefaatleri umulur.» şeklinde algılamışlardır. Kimi hallerde söylenen sözlerin söylendiğinden başka türlü anlaşıldığı gözönün-

(1) Hac sûresi, 53

de bulundurulursa böyle bir yanılma da mümkündür. Ancak bu görüşün üç sebepten ötürü yanlış olduğunu hemen vurgulamak isteriz: a) Böyle bir algılama ancak duyma, işitme yolu ile mümkündür, işin olağan şekli budur. Duyulmayanda, işitilmeyende böyle birşey vukû bulmaz. b) Şayet söylendiği gibi olsaydı böyle bir yanlış algılama orada bulunan herkese değil de ancak bir kısım dinleyiciye şâmil olurdu. Çünkü aynı anda büyük bir topluluğun asılsız bir hayâl üzerinde birleşmesi âdeten mümkün değildir. c) Eğer gerçekten böyle olsaydı bu olay şeytana izâfe edilmezdi.

2 — Aleyhisselâm Efendimiz bunu ya kasıtlı söylemiştir, ya da sehven. Buna göre kasıtlı söylemesi mümkün değildir. Çünkü, bu vahyi karıştırmak olur ve böyle bir olay da O'nun getirdiği herşeye güvenilmemesini gerektirir.

Bunu, inkâr anlamında bir istifham olarak mı söylediğini ileri sürüyorsunuz? Farzedelim ki öyle. Ama bu cümleyi hem de aynı vezinde olduğu halde Kur'an okuduğu bir sırada söylemiş olması sözkonusu cümlenin Kur'andan olduğu vehmini uyandırmaktadır. O takdirde de anılan mahzur ortaya çıkar.

Aleyhisselâm Efendimizin bunu sehven söylemesi de mümkün değildir. Eğer bu olayda sehvin vukûu mümkün görülürse öteki bütün hallerde de mümkün görülmesi gerekir ki, bu takdirde şer'i şerîfe duyulan güven ortadan kalkar. Öte yandan düşünmek gerekir ki, sözkonusu cümle sûrenin veznine, metod ve anlamına uygun görünmektedir. Sırf dalgınlık ve sehiv eseri olarak böyle bir cümlenin söylenivermesi

mümkün değildir. Hem şunu kesin bir şekilde biliyoruz ki, herhangi bir kaside söyleyen bir kimse o kasidenin veznine, metod ve anlamına uygun düşecek bir veya birkaç mısrâı sehven yani dalgınlık sonucu söyleyemez.

3 — Şeytanın Peygamberimiz aleyhisselâm'ı böyle bir cümleyi söylemeye icbâr etmesi mümkündür.

Hemen söyleyelim ki, bu görüş yanlıştır ve bu itirazımız üç sebebe dayanır: a) Eğer şeytanın buna gücü yetseydi kıyas yolu ile işi başarması gerekirdi. Ayrıca herhangi birimizin çoğu konuşmalarında da şeytanın icbarını kabul etmemiz gerekirdi. b) Peygamberimiz aleyhisselâm'ın bu cümleyi söylemek zorunda kaldığını kabul edersek, o takdirde her zaman böyle bir ihtimalin varolduğu düşünülerek vahye olan iman ortadan kalkardı. c) Kur'anda nakledilen şeytana âit şu söz: «..Sizi zorlayacak bir nüfûzum yoktu, sadece çağırdım, siz de geldiniz..»[1] ve: «Doğrusu şeytanın inananlar ve yalnız Rablerine güvenenler üzerinde bir nüfûzu yoktur.»[2], «..Senin kudretine and olsun ki, onlardan, sana içten bağlı olan kulların bir yana, hepsini azdıracağım, dedi.»[3] âyetleri de gösteriyor ki, şeytan onlara herhangi bir şekilde nüfûz edemeyeceğini itirafta bulunmaktadır.

4 — Bu söz şeytanın sözü de olabilir. Şöyle ki, okuyuş sırasında, Peygamberimiz tarafından ve duraklamalarda şeytan bu sözü söylemiştir.

---

(1) İbrahim sûresi, 22
(2) Nahl sûresi, 99
(3) Sad sûresi, 82

Böylece Peygamberden dinlenen âyetler arasına katmayı, dinleyenlerin böyle sanmasını başarmıştır. Bu, olmayacak bir şey değil. Çünkü, cinlerin ve şeytanların da konuştuğu hususunda ihtilaf yoktur. Dolayısiyle şeytan pekâlâ kendini hiç göstermeden sesini duyurabilir. Biri konuşurken onun konuşması sırasında sesini duyurabildiğine göre duyulan her iki sesin de gözle görülebilen şahsa mâledilmesi, dinleyenlerin böyle sanması mümkündür. Hem böyle bir yorum yapmadığı bir iş yüzünden Peygamberimizin peygamberliği konusunda akla menfî bir düşüncenin gelmesini önler.

Haklı olarak şöyle bir itiraz yöneltilebilir : Peygamber aleyhisselâm'ın konuşması sırasında şeytanın da konuşabileceğini ve kendisine âit sözleri dinleyenlere Peygamberin sözlerindenmiş gibi gösterecek kadar işi karışıklığa getirebileceğini câiz görürseniz o takdirde böyle bir ihtimal Peygamber aleyhisselâm'ın bütün sözleri için geçerli olacaktır. Sonuçta da şer'i şerîfin tüm prensibleri için şart olan güven ortadan kalkacaktır.

Bu itiraza cevabımız : Evet, bu ihtimal sözkonusudur. Ancak, vukûu halinde tıpkı bu olayda görüldüğü gibi Yüce Allah'ın hikmeti derhal aydınlığa kavuşturulur ve vâkî karışıklık giderilir.

5 — Bu sözler bazı kâfirler tarafından söylenmiştir. Peygamber aleyhisselâm sûreyi okurken bilinen âyetlere gelmiş ve tanrılarının adlarını anmıştı. Âdeti veçhile onları ayıplayacağından kaygılanan bazı kâfirler sözkonusu cüm-

leyi karışıklığa getirerek söylemişlerdir. Dolayısiyle böyle bir yanlış anlama olayı vukû bulmuştur. Çünkü, başından berî kâfirler Peygamberimiz aleyhisselâm okurken gürültü çıkarırlardı, yanıltmak ve gizli okumaya zorlamak için gürültülü bir şekilde konuşurlardı.

Bu olayın namaz esnasında vukû bulmuş olması da mümkündür. Çünkü onlar namaz halinde iken O'na yaklaşırlar, okuyuşunu duyarlar, huzurunu bozmak için gürültü koparırlardı. Olayla ilgili bir izah da şöyle : Peygamber aleyhisselâm Kureyş'e Kur'an okuduğu zaman âyet bölümlerinde dururdu. İşte bu duraklamalarda orada bulunan bazıları bu sözleri araya sıkıştırıverdi. Böylece dinleyenler o sözlerin Peygamberin okuyuşuna dahil olduğu zannına kapıldı. Sonra da Yüce Allah bunu şeytana izafe etti, çünkü bu şeytanın vesvesesi ile vukû bulmuştu. Ya da böylece Yüce Allah bu sözlerin âit olduğu kişiyi şeytan kabul etmişti.

6 — Ğarânîk kelimesi ile melekler kasdedilmiştir. Bu âyet meleklerin vasfı konusunda indirilmişti. Müşrikler bundan tanrılarının kasdedildiği anlamını çıkarınca Allah okunuşunu neshetmişti, yani ortadan kaldırmıştı[1].

---

(1) Kâdî Ebû Bekr b. el - Arabî Ahkâm el - Kur'an (c. 2, s. 168) adlı eserinde şunları söyler : Bu kitabın daha önceki bölümlerinde ve pek çok yerde Peygamberlerin (Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun) günahlardan masûm olduğunu beyan etmiş ve onlara nisbet edilen hususlar hakkında kesin hükmümüzü ortaya koymuştuk. Ve uymakla yükümlü olduğunuz öyle bir ilke koşmuştuk ki, önünüze buna asla bir itirazınız olamazdı. Bu ilke şudur :

İKİNCİ ŞÜPHE

«Allah'ın nimet verdiği ve senin de nimetlendirdiğin kimseye; eşini bırakma, Allah'tan sakın, diyor, Allah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun. İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu. Sonunda Zeyd eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik ki, evlatlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde onlarla evlenmek konusunda mü'minlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin. Allah'ın buyruğu yerine gelecektir.»[1] âyetinden yola çıkan muhâlifler daha sonra şu rivayeti dile getirmekteler: Peygamber aleyhisselâm Cahş kızı Zeyneb'i Zeyd ile evlendirdikten bir süre sonra Zeyneb'i görmüş ve ona kalben meyletmişti. Bir gün Zeyd kendisine gelmiş ve Zeyneb'i boşamak istediğini belirtmişti. Böyle bir boşanma olayından sonra kalben meylettiği Zeyneb'le evlenmeyi düşündüğü halde Peygamber aleyhisselâm bunu içinde gizlemiş ve bunun üzerine Allah: «Al-

---

Hiç kimse peygamberleri Allah'ın andığından fazlası ile anamaz!

Şüphesiz onlardan gelen haberlere, nakledilen hadîslere fazlalıklar eklenmiştir. Bu fazlalıkları ekleyenler iki kısımda toplanır: a) Onların yüce değerlerini anlayamayacak derecede ahmak olanlar. b) Onların değer ve vakarları hakkında görüş sahibi olamayan bid'atçılar. Bu ikinci şıkkı teşkil edenler mutlak ve tartışmasız sözlerin altına olmadık yalanları sokuştururlar, bunlar ne delile önem verir gözetirler, ne de sözkonusu yasaklara uyarlar.

Müellif sonunda: Bütün bu rivayetler düşük senedli haberlerden ibarettir, der.

(1) Ahzâb sûresi, 37

lah'ın açığa vuracağı şeyi içinde saklıyordun.»[1] âyeti ile O'na çekişmiştir.

Buna dört madde halinde cevap vereceğiz:

1 — Bu olayda Peygamber aleyhisselâm herhangi bir surette kusûr etmiş değildir. Allah herhangi bir konuda O'na çekişmiş de değildir. Böyle bir şey olmadığı gibi O'nun hatâ ve isyan ettiğine dair bir beyanda da bulunmamaktadır. Bunlara ek olarak ne Peygamberin böyle bir günahtan dolayı af dilediği ve ne de hatasını itiraf etmek gibi bir durum var ortada. Şayet böyle bir hata, sürçme meydana gelmiş olsaydı yukarıda andığımız hususlara benzer bir açıklama da ardından gelirdi. Diğer peygamberlerde olduğu gibi. Çünkü onlardan da herhangi bir hata - sürçme veya mendûbu terketme gibi davranış meydana gelse, hemen yukarıdaki hususlara benzer bir açıklama ile karşılaşılır.

2 — Kur'anda yer alan aynı kıssada; Allah'ın Peygamber için farz kıldığı bir hususta O'nun için bir güçlük olmadığı belirtilmektedir. Bu da kesin bir şekilde ispat etmektedir ki, O'ndan asla br hata vukû bulmamıştır.

3 — Yüce Allah'ın Peygamber aleyhisselâm'ı Zeyneb'le evlendirmesindeki hikmet, mü'minlerin doğruyu bulmada güçlük çekmemeleridir. Hazreti Âişe diyor ki: Resûlullâh aleyhisselâm vahiyden birşey gizleyecek olsaydı; «Allah'ın nimet verdiği (İslâm'la) ve senin de nimetlendirdiğin (âzad etmekle) kimseye; eşini bırakma, Allah'tan sakın, diyor, Allah'ın açığa

(1) Ahzâb sûresi, 37

vuracağı şeyi içinde saklıyordun...»[1] âyetini gizlerdi. Evet, böyle. Allah'ın Resûlü Zeyneb'le evlendiğinde: oğlunun karısı ile evlendi, dediler. Bunun üzerine Yüce Allah: «Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değildir...»[2] âyetini indirdi. Peygamber aleyhisselâm daha küçük yaşlarda Zeyd'i evlat edinmişti. O'nun elinde büyüyen Zeyd için sonunda Muhammed'in oğlu denmişti. Bunun üzerine Yüce Allah: «Evlatlıkları babalarına nisbet ediniz, bu, Allah katında en doğru olanıdır»...[3] âyetini gönderdi. Filan kişi filan kişinin âzadlı kölesi, filan kişi filan kişinin kardeşi gibi nisbet ve çağırmalar Allah katında en doğru olanıdır. Bu rivayetin arkasında evlatlık eşlerinin —tabiî, ilişki kesildikten sonra— hükümsüz kılındığı anlamı saklıdır. Ayrıca, Yüce Allah; bunu senin sevgin için yaptım, da demiyor.

4 — Kur'anda: «seni onunla evlendirdik.»[4] buyuruluyor: Bunda bir kötülük olsaydı bu durumda —hâşâ— Yüce Allah'ın eleştirilmesi gerekirdi.

Bu dört maddede toplanan cevabımız net ve kesin bir şekilde ispat etmektedir ki, bu olayda O'ndan asla bir kusûr, hata vukû bulmamıştır.

Şimdi geriye: «İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu..»[5] âye-

---

(1) Ahzâb sûresi, 37
(2) Ahzâb sûresi, 40
(3) Ahzâb sûresi, 5
(4) Ahzâb sûresi, 37
(5) Ahzâb sûresi, 37

ti geliyor. Muhakkıklar bu hususta dört ana noktayı gözler önüne seriyor:

1 — Câhiliye döneminde evlatlıkların boşanmış hanımları ile evlenmek haram sayılırdı. Yüce Allah bu geleneği ortadan kaldırmak isteyince Peygamber aleyhisselâm'a; Zeyd'in —ki, Zeyd O'nun evlatlığıdır— karısını boşayacağını ve dolayısiyle onunla evlenmesini vahyetmiştir. Gerçekten de Zeyd karısını boşamak isteyince Peygamberimiz aleyhisselâm böylece onunla evlenme durumunda kalacağını, bunun da münafıkların dedikodularına yol açacağını düşünerek Zeyd'e: «eşini bırakma. Allah'tan sakın..»[1] demiş ve böylece boşanma olayından Zeyneb'le evlenme yolundaki isteğini içinde saklı tutmuştu. İşte, bu te'vildir ki, «sonunda Zeyd eşiyle ilgisini kestiğinde onu seninle evlendirdik...»[2] âyetine matâbık düşmektedir. İşte böylece, O'nun Zeyneb'le evlenmesindeki asıl hikmet ortaya çıkmış oluyor: Bu husustaki daha önceki geleneğin yürürlükten kaldırılması.

2 — Zeyneb ki, Aleyhisselâm Efendimizin halasının kızıdır. Kocası Zeyd aralarındaki vâki geçimsizlikten dolayı onu boşamıştı. Allah'ın Resûlü bu haberi alınca halasının kızı olması hasebiyle ona sahip çıkmak istemiş ve böylece onunla evlenmiştir. Nitekim bizlerde böyle durumlarda yakınlarımızı bağrımıza basmak ve onların herhangi bir şekilde mağdur olmamalarını temin etmek isteriz. Ancak bu mülahaza münafıkların dedikodusundan çekinildiği için

---

(1) Ahzâb sûresi, 37
(2) Ahzâb sûresi, 37

açığa vurulmamıştı. İşte o yüzdendir ki, Yüce Allah O'na kalbi insanlara takıldığı için çekişmiş ve: «insanlardan çekiniyordun, oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu.»[1] buyurmuştur.[2]

3 — Zeyd evlendikten sonra gördü ki, Zeyneb güzel, iffetli, güçlü, akıllı ve hizmet bilen bir kadın. Zeyd kendi kendine Peygamberin de beraberliğine layık böyle bir kadını yine Peygamberin lehine boşamayı, bu mutluluğu O'na devretmekle Allah'ın yakınlığını kazanmayı diledi. Nitekim Peygamber aleyhisselâm'a gelerek durumu açıkca arzetti, zaten durum Peygamberimizce meçhûl değildi. Ne ki, Zeyd Peygamberimizin evlatlığı idi ve onun boşanmış hanımı

(1) Ahzâb sûresi, 37

(2) Yüce Allah bu âyetle Peygamberin Zeyneb'i bağrına basma isteğini hem kendine hem de bütün herkese karşı açıklamış, böylece peygamberlerin iç ve dış dünyalarının aynı olması gereğini duyurmuştur. Burada konu ile ilgili şöyle bir olayı da kaydedelim: Mekke'nin fethedildiği gündü. Hazreti Osman yanına Abdullah b. Sa'd b. Ebî Şerh'i alarak Resûlullâh'a geldi ve Abdullah'tan razı olmasını diledi. Oysa Resûlullah daha önce Abdullah'ın kanını mubah kılmış ve öldürülmesini emretmişti. Bu kez karşısında Hazreti Osman'ı görünce karşılık vermekten sıkıldı ve öldürme işinin bazı mü'minlerce yerine getirilmesi için uzun süre sustu. Fakat hiç kimse bu işi üstüne almadı. Çünkü, herkes Resûlullâh'tan özel emir bekliyordu. Peygamber aleyhisselâm ensâra yani Medîne yerlilerine hitaben: Kalkıp onun öldürecek biri yok mu içinizde? dedi. Ubâd b. Bişr: Ey Allah'ın Resûlü, gözlerim hep gözlerinizdedir, onu öldürmek için sizden bir işaret beklemekteyim, dedi. Resûlullâh aleyhisselâm buyurdular: Peygamberlerde göz ihaneti olmaz.

Allah en iyi bilendir.

ile evlenmesi câhiliye geleneğince haram demekti. Öte yandan biliyordu ki, müslümanlar henüz yeni idi ve böyle bir durumda ileri - geri konuşabilirlerdi O nedenle bu evlilikten kaçındı ve Zeyd'e : «..eşini bırakma...»[1] diye telkinde bulundu. Bu işe kalben istekli olduğu halde böyle söylüyordu. Tabiî, andığımız sebepler yüzünden. Bunun üzerine: «Allah'ın açığa vuracağı şeyi (rızânı) içinde saklıyordun, insanlardan çekiniyordun (evlatlığının boşanmış karısı ile evlendi demelerinden kaygılanıyordun), oysa Allah'tan (yani, içinde sakladığından başka türlü açıklamalarda bulunmasından) çekinmen daha uygundu.»[2]

4 — Zeyneb daha işin başında Peygamber aleyhisselâm'ın kendisiyle evlenmesini istiyordu. Ne var ki, Peygamber ona Zeyd için dünürcü olmuştu. Bu durum hem Zeyneb'in, hem de kardeşi ve annesinin zoruna gitmişti. Tâ ki, «Allah ve Peygamberi bir şeye hükmettiği zaman, inanan erkek ve kadına artık işlerinde başka yolu seçmek yaraşmaz...»[3] inmiş ve onlar da zorunlu olarak bu emre boyun eğmişlerdi. Ancak bu evlilik iyi gitmiyordu. Zeyneb kocasına yardımcı olmuyor ve ondan uzak durmaya çalışıyordu. Zeyd'i küçümsüyor ve hep Resûlullâh'ı düşünüyordu. Bu durumdan şikâyet eden Zeyd'e Aleyhisselâm Efendimiz: «..eşini bırakma..»[4] diye öğütte bulunuyor ve içindeki meyli saklı tu-

(1) Ahzâb sûresi, 37
(2) Ahzâb sûresi 37
(3) Ahzâb sûresi, 36
(4) Ahzâb sûresi, 37

tuyordu. Bunu Zeyd'e açıklamayı da uygun görmüyordu. Hem böyle bir açıklamada bulunsaydı, münafıklar; bu kadında gözü olduğu için söylüyor bunu diyeceklerdi.

Allah'ın elçileri hakkında muhâlifler ne derse desin, dile getirdiğimiz bütün bu hususlar onların masûmiyetini ifade eden ayrı izah şekilleridir ve hepsi de ihtimal dahilindedir.

Burada şöyle bir itiraz yöneltebilirsin : Diyelim ki, durum söylediğiniz gibi. Pekî, «İnsanlardan çekiniyordun, oysa Allah'tan çekinmen daha uygundu.»[1] âyeti sözkonusu gizlemenin kendisi hakkında câiz olmadığını göstermiyor mu?

Bu itiraza cevabımız şu olur: Sözkonusu gizlemenin sebebi, münafıkların çirkin dedikodularına maruz kalmama düşüncesidir. Şayet, gizlemeyip açığa vurmuş olsaydı ve sonuçta da münafıkların çirkin dedikodularına katlansaydı bu durum daha çok sevabı mûcip olurdu. O, gizlemeyi tercih etmekle sadece daha çok sevablı olanı terketmiştir. Bunda da günah diye birşey düşünülemez. O'nun Zeyneb'e âşık olduğu yolundaki söylentiler zayıf rivayetler cümlesinden olup hele Kur'anın kesinlikle delalet etmediği böyle şeylerden peygamberlerin yüce makamını tenzih etmek gerekir. Sahâbenin takdiri ile ilgili rivayetler ise iki türlüdür. Bir kısmı, Peygamberin Zeyneb'e âşık olduğunu, o yüzden Zeyneb'in Zeyd'e haram düştüğünü söyler. Bu, kesinlikle doğru değildir. Şayet böyle olsaydı O'nun Zeyd'e karısını bırakmaması yolundaki

(1) Ahzâb sûresi, 37

telkîni zinayı emretme anlamına gelirdi. Ayrıca onu eşi olarak nitelemesi de yalan, asılsız bir şekil alırdı Bu her iki durum da, değil peygamberlerin en üstünü için, herhangi bir müslüman için bile düşünülemez. İkinci şıkta yer alan rivayete göre bir kısmı da Zeyneb'in kocasına haram düştüğünü söylemiyor, ancak onu boşayarak, bu evlilikten Peygamber lehine çekilmesi gerektiğini dile getiriyor. Ve arkasından şu yorumu ileri sürüyorlar: Bu, koca için bir imtihandır. Allah'ın ve Resûlünün rızası için karısından vazgeçmesi yolundaki teklife ne derecede inanıp uyacağını ortaya koymuş olacaktır. Bunda ayrıca Peygamberimiz aleyhisselâm'ın da ibtilaya tabi tutulduğu, zira gününü koruması gerektiği ve bunun da nefse herşeyden çok ağır geldiği hususu yer almaktadır. Adeta O'na şöyle denildi: Eğer bakışını korumazsan mümkündür ki, bir şey görürsün ve içinde ona dair bir istek uyanır, çünkü şehvet insan gücünü aşan bir şeydir. Şayet böyle bir istek uyanırsa o takdirde kocanın karısını boşaması ve ondan çekilmesi gerekir. Sen de bu durumu açıklasan çirkin dedikodulara maruz kalırsın, açıklamasan bu kez vahye ihanet etmiş olursun.

İşte bütün bu sakıncalardan korunmak için Aleyhisselâm Efendimiz bakışlarını saklama konusunda çok titiz davranıyordu. Bu ise son derecede zor bir yükümlülüktür.

İşte, bu konuda söylenenler bunlardır.

ÜÇÜNCÜ ŞÜPHE

Muhâlifler, Kur'anda yer alan : «Yeryüzünde savaşırken, düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz. Geçici dünya malını istiyorsunuz, oysa Allah âhireti kazanmanızı ister. Allah azîzdir, hakîmdir. Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldıklarınızdan ötürü size büyük azap erişirdi.»[1] âyetlerine dayanarak, bundan üç türlü yorum çıkarmaktalar ve bunları delil olarak kullanmaktalar. Şöyle ki :

1 — «..hiçbir peygambere esir almak yaraşmaz..»[2] âyeti esir bırakmanın haramlığını gösterir.

2 — «..geçici dünya malını istiyorsunuz..»[3] âyeti de açık bir kınama ifadesidir.

3 — «Daha önceden Allah'tan verilmiş bir hüküm olmasaydı aldıklarınızdan ötürü size büyük azap erişirdi.»[4] âyeti.

Cevabımız : Peygamberlerin bu konudaki masûmiyetini, yakıştırılan gereksiz şeylerden uzak olduklarını gösteren cihetleri şöylece özetleyebiliriz :

1 — Burada karşımıza iki şık çıkıyor. Ya, esirler konusunda O'na bir vahiy gelmiştir. Ya da bu konuda herhangi bir vahiy gelmemiştir. Şayet vahiy gelmişse bu konuda ashâbı ile iştişare etmesi câiz olmaz. Çünkü, nassın bulun-

---

(1) Enfâl sûresi, 67 - 68
(2) Enfâl sûresi, 67
(3) Enfâl sûresi, 67
(4) Enfâl sûresi, 68

duğu ve vahyin geldiği bir konuda istişare ile uğraşmak doğru değildir. Şayet kesinlikle vahiy gelmemişse o takdirde kesinlikle O'nun için günah da sözkonusu değildir.

2 — Konu ile ilgili hüküm şayet hatalı olsaydı Yüce Allah onu ortadan kaldıran bir hükmü de peşinden verirdi, yani esirlerin öldürülmesini ve onlardan alınanların geri verilmesini emrederdi. Ayrıca diyoruz ki: Bu, böyle olmadığı gibi, âyet-i kerîmede: «Elde ettiğiniz ğanimetleri temiz ve helal olarak yiyin..»[1] buyuruluyor. Böylece anlıyoruz ki, bu hükümde kesinlikle hata sözkonusu değildir.

3 — Aleyhisselâm Efendimiz tevbe ve istiğfar cihetine gitmemiştir. Bu, geçmişteki uygulama bir günahın olmadığını gösterir. Daha önce de söylemiştik: Vâcibin terkinden dolayı bir kınama gelebileceği gibi, daha iyinin terkinden dolayı da bir kınama gelebilir. O sıradaki en iyi, en doğru olan düşmanın işini bitirmek, fidye almamaktı. Tabiî, bunun da sebebi tamahı önlemek ve kavgaya son vermekti. Eğer bu en iyi, en doğru cinsinden birşey olmasaydı, hiç şüphesiz Aleyhisselâm Efendimiz bunu ashâba havâle etmezdi. «..esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz..»[2] âyetinden çıkan mazeret de bu. «geçici dünya malını istiyorsunuz..»[3] âyeti ise çoğunluğa hitaptır. Bu hitap mal hevesine kapılan toplumadır[4] «Daha önceden Allah'tan verilmiş

(1) Enfâl sûresi, 69
(2) Enfâl sûresi, 67
(3) Enfâl sûresi, 67
(4) Bu da gösteriyor ki, esirler konusunda kınanan Peygam-

bir hüküm olmasaydı...»[1] âyetinin anlamı ise şudur: Ğanîmetlerin helal kılındığına dair önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı sözkonusu fidyeyi aldığınız için sizi kesin azaba uğratırdım. İşte, fidye konusunda kınanmalarının sebebi sadece tedbir açısındandır.

Mademki fidye almaları helal idi, pekî o zaman bu ciddî kınama neden? diyebilirsiniz.

Buna cevabım şu olur: Bu, savaşlarla ilgili bir durumdur Böyle konularda tedbir hataları olabilir ve bu hatalara düşenler de kınanabilir. Bunun için ille de günaha girmiş olması gerekmez.

DÖRDÜNCÜ ŞÜPHE

İddiaları şöyle: Birlikte çıkılacak bir cihad hareketine katılmamak için bir grub O'ndan izin istedi ve O da bu izni verdi. Hemen ardından: «Allah seni affetsin; niçin onlara izin verdin?»[2] âyetinin indiğini görüyoruz. Biliyoruz ki, af ancak işlenen bir günah için sözkonusudur. Dolayısıyle bu âyet O'nun günah işlediğini gösterir.

---

berimiz değil, başkalarıdır. Olay, bilinen bir olaydır. Yüce Allah'ın emri gereği Peygamber aleyhisselâm ashâbına emir veriyor ve: «..artık onların boyunlarını vurun, parmaklarını doğrayın..» (Enfâl/12) âyeti hükmünce düşmanlarının kökünü kazımayı buyuruyordu. Evet, bu emri ashâbına aynen vermiş, fakat onlar bundan gaflet etmişlerdir. Bedir günü müşriklerden bir grubu fidyeye heves ederek esir almışlardır. Cenab-ı Hak da onların bu hareketini onaylamadığını bildirerek asıl emrinin başka türlü olduğunu açıklıyor.

(1) Enfâl sûresi, 68

(2) Tevbe sûresi, 43

Cevabımız: Bir kere af kavramı; kınamadan, sorgulamadan vazgeçildiği anlamını ifade eder. «Niçin onlara izin verdin?» âyeti ise bir kınamadır, sorgulamadır. Buna göre şayet: «Allah seni affetsin..» ilahî sözünü dış anlamı ile alırsak bu kez iki ilahî hitap arasında ortaya bir çelişki —hâşâ— çıkacaktır. Buradan anlıyoruz ki kasdedilen anlam bu değil. Sözgelimi; ne diyorsun bu sözüme? gibi birşey bu. Bu hitap tarzı ile asıl kasdedilen şey bir çeşit karşılıklı hitap esprisidir. Nitekim ortada günah diye birşey yokken; Sen ha, Allah sana merhamet etsin ve affetsin seni, diyebilir. Ayrıca unutmamak gerekir, bu, savaş tedbiri türünden birşeydir. Öte yandan yukarda da belirtmiştik, bazan daha iyi olanı terkeden de kınanır, sorgulanır.

BEŞİNCİ ŞÜPHE

«Yükünü üzerinden almadık mı?»[1] âyeti O'nun hakkında açık bir günah duyurusudur, diyorlar.

Buna üç madde halinde cevap veriyoruz:

1 — Günah anlamındaki yük kelimesiyle ifade edilen günah peygamberlik öncesi döneme âittir.

2 — Sözkonusu edilen günah ya küçük günahtır, ya da en iyiyi terketme anlamınadır.

3 — Âyette geçen kelimenin aslında lüğat anlamı yüktür, ağırlıktır. Nitekim âyette de: «..savaş ağırlıklarını bırakıncaya kadar..»[2] bu-

(1) İnşirâh sûresi, 2
(2) Muhammed sûresi, 4

yurulmuş ve aynı kelime bu anlamda kullanılmıştır. Günahın yük olarak adlandırılmasına gelince, günah, sahibine, işleyencisine ağırlık yapar, yük olur da ondan. Buna göre günaha yük adı verilmesi mecaz oluyor. Bunu şöyle açalım: Aleyhisselâm Efendimiz kavminin şirkte ısrar etmesi üzerine derin bir hüzün içinde bulmuştu kendini. Ayrıca, hem kendi hem de ashâbı güçsüz durumda idiler. Ne zaman ki, Allah O'nun kelimesini, yani adını, davasını yüceltti, işte o vakit yükünü üstünden almış oldu. «Senin şânını yükseltmedik mi? Elbette güçlükle beraber muhakkak bir kolaylık vardır. Gerçekten güçlükle beraber bir kolaylık vardır.»[1] âyetleri bu yorumumuzu güçlendiriyor. Çünkü, güçlük belâ ve hüzünlere çok benzer, kolaylık da hüzünlerden kurtulmaya.

Bu sûre mekkîdir, dolayısiyle anılan manaya müsait değildir, denilebilir. Buna cevaben derim ki: Allah'ın va'di haktır. Bunu Mekke'de va'dedince O'nun kalbine güç vermiş ve böylece hüznü de bertaraf olmuştu.

ALTINCI ŞÜPHE

«Geçmiş ve gelecekteki günahlarını bağışlamak ve üzerindeki nimetini tamamlamak için...»[2] âyetine dayanan muhâlifler; bu bir mağfiret olayının açıklamasıdır, diyorlar.

Cevabımız: Sözkonusu mağfiret olayı peygamberlik öncesi dönem, ya da küçük günahlar

---

(1) İnşirâh sûresi, 4 - 5 - 6

(2) Fetih sûresi, 2

için vâkîdir. Bu iki şıkkı kabûl etmeyenler aşağıdaki te'villeri ileri sürmektedirler:

1 — Bu, ümmetinin geçmiş ve gelecekteki günahlarını.. anlamınadır, yani kasdedilen anlam budur. Çünkü, toplumu içinde önemli bir yere sahip olan bir kişinin emrindeki bazı kişiler iyi veya kötü davranışlarda bulunsalar o saygın kişiye: sen yaptın bunu, derler. O işi kesinkes yapmamış olsa bile böyle derler.

2 — İyilerin iyilikleri mukarreblerin (Allah'a çok yakın olanların) kötülükleridir, cümlesince en iyiyi terketmek bazan günah olarak nitelendirilir.

3 — Günah anlamına gelen zenb kelimesi masdar olup hem fâile hem de mef'ûle izafeti câizdir.[1] Buna göre kasdedilen anlam şu oluyor: senin hatırın ve bereketinle hakkında işledikleri ve işleyecekleri günahlarını bağışlamak için...

4 — Bu âyetin asıl vurgulamak istediği şey Aleyhisselâm Efendimizin derecesinin yüceliğidir. «Şayet günahın olsaydı muhakkak bağış-

---

(1) Bu te'vile göre mağfiretin anlamı: Peygamberin müşrik düşmanlarının O'nun hakkındaki planlarını, Mekke'ye girmesine ve mescid-i harâm'ı ziyaretine engel olarak girdikleri günahları ortadan kaldırmak, silmek ve yok etmek. Evet, bu te'vil ilâhî kelâmın dış anlamına uyuyor, böylece mağfiret olayı fethin gayesi ve bir çeşit izahı olacaktır. Şayet böyle değil de burada O'nun günahlarının affı kasdedilmiş olsaydı: «Biz sana muhakkak ve apaçık bir fetih sağladık. Senin geçmişteki ve gelecekteki günahlarını bağışlamak için..» (Fetih/1 - 2) âyetlerinden makûl bir anlam çıkaramazdık. Çünkü, mağfiret, yani af günahlar içindir, fetihle ilgisi olmadığı gibi hele fethin hiç mi hiç gayesi olamaz.

Doğruyu Allah bilir.

lardım» demiş oluyor ydeta. Kelâmın akışı götürdüğü takdirde kesin kaziyye şartlı kaziyyeye dönüştürülebilir.

5 — Şüphesiz Aleyhisselâm Efendimiz girişiminde bulunduğunu varsaydığı günahlar için de tevbe ederdi. Çünkü, O'nun günahta ısrarı icmâ ile mümkün görülmemiştir. Ayrıca, günahtan tevbe eden günahı olmayan gibidir. Hakikat bu olunca bize ve ötekilere bu âyeti te'vil etmek vacib olmuştur.

YEDİNCİ ŞÜPHE

«Kendisine kör bir kimse geldi diye yüzünü asıp sırt çevirdi.»[1] âyetinden yola çıkan muhâlifler, gözleri görmeyen İbn ummu-gulsûm'den yüz çevirdiği için Allah'ın O'nu azarladığını iddia etmekteler.

Cevabımız: Bir kere bu hitabın Peygamberimiz aleyhisselâm'a yönelik olduğunu kabûl etmeyiz. Müfessirlerin bu hitabın Resûle yönelik olduğu görüşünü taşıdıkları da söylenemez. Çünkü bu, âhâd[2] rivayetlerdendir. Dolayısiyle böyle bir rivayeti bu tür bir meselede kabûl edemeyiz. Öte yandan bu rivayet aşağıda zikredeceğimiz hususlarla da çelişmektedir. Şöyle ki:

1 — İddiaya göre Peygamberimiz asık yüzlülükle nitelendirilmekte. Oysa O, Kur'anda böyle bir sıfatla asla nitelendirilmediği gibi bırakın mü'minleri ve irşad isteyenleri düşmanlarına ve küfürde inat gösterenlere karşı bile böyle dav-

(1) Abese sûresi, 1 - 2
(2) Âhâd rivayet:

randığı yolunda herhangi bir haber mevcut değildir.

2 — Peygambere: «Arınmak istememesinden sana ne!»[1] denecek, öyle mi? Bu, olacak şey değildir. O zaman O'nun, kavminin imana gelmesi yolundaki aşırı isteğinden vazgeçmesi gerekirdi. Halbuki bu, O'nun gönderiliş sebebidir. Yani kavmini imana çağırmak ve onları uyarmak için gelmiştir.

Kaldı ki, sözkonusu hitabın Peygambere yönelik olduğunu kabûl etsek bile bu davranışın günah olduğunu kabûl etmeyiz. Bunu şöyle açalım: Yüce Allah Peygamberini güzel ahlâkla nitelemiştir. İşte, ilgili âyetler: «Hiç şüphesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin.»[2], «Eğer kaba ve katı kalbli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi...»[3], ve: «Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.»[4] Çok nadir bazı hallerde bu güzel niteliklerin zıddına bir davranışta bulunduklarında ise uyarılıyor ve böyle birşeyin kendilerinden beklenilmediği hatırlatılıyor. Tabiî, bu en iyinin terki hükmüne giriyor. Sözkonusu olayın gerçek nedeni ise ilgili rivayette şöyle anlatılır: Peygamber aleyhisselâm bazı Kureyş ileri gelenleri ile konuşuyor ve onları İslâma kazanmaya çalışıyordu. Bunlarla İslâm'ın güç kazanacağını düşünerek İslâm'a girmelerini çok istiyordu. O derecedeki: «Bu söz inanmayanların ardından üzülerek neredeyse kendi-

(1) Abese sûresi, 7
(2) Kalem sûresi, 4
(3) Âl-i İmrân sûresi, 159
(4) Enbiyâ' sûresi, 107

ni mahvedeceksin.»[1] âyeti indi hakkında. İşte tam o sırada âmâ geldi, ne olup bittiğini bilmiyordu. Peygamberin sözünü keserek bir mesele soruverdi kendisine. Bu müdâhale o andaki İslâm'a kazandırma çabasını mahvetmişti, söz kesilmiş ve konu kopmuştu. İşte bu durum Peygamber aleyhisselâm'a çok ağır gelmiş ve böylece âmâdan yüz çevirmişti. Ardından da Yüce Allah bu davranıştan O'nu menetmiş ve kendisine zengin - fakir, itibarlı - itibarsız kim gelirse gelsin hemen ilgilenmesini emretmiştir. Çünkü O'nun çağrısı insanlığın tümüne ve her kesiminedir. Kabûl etsin veya etmesin hiç kimseyi ayırmadan çağrısını duyuracaktır.

SEKİZİNCİ ŞÜPHE

«Sabah akşam Rablerinin rızâsını isteyerek O'na yalvaranları kovma...»[2] âyetini delil olarak kullanıyorlar ve; onları, yani mü'minleri kovmak büyük günahtır diyorlar.

Cevabımız : Ortada onları kovma olayı diye birşey yok. Ancak, böyle birşeyin yapılmaması için konmuş bir yasak sözkonusu. Nitekim : «..kovduğun takdirde zâlimlerden olursun.»[3] ilâhî kelâmı bunu göstermektedir. Şayet onları kovmuş olsaydı Cenab-ı Hak : onları kovdun, derdi. Bu yasaklamanın hikmeti de şu : Bir grub kâfir toplum istekte bulunarak Peygamberden fakirleri kovmasını taleb ettiler. Bunun

(1) Kehif sûresi, 6
(2) En'âm sûresi, 52
(3) En'âm sûresi, 52

üzerine Yüce Allah sözlerini kabûl etmemesi hususunda gerekçe olarak kullanması için Resûlü'ne bu âyeti gönderdi.

DOKUZUNCU ŞÜPHE

«Andolsun ki, Allah, sıkıntılı bir zamanda bir kısmının kalbleri kaymak üzere iken Peygambere uyan muhâcirlerle ensârın ve Peygamberin tevbelerini kabûl etti...»[1] âyetini öne sürüyorlar ve diyorlar ki : Eğer ortada bir tevbe olayı varsa, muhakkak sûrette ondan önce işlenmiş bir günah da vardır.

Bizim cevabımız da şöyle : Buradaki tevbe ya küçük günahla ilgilidir, ya da en iyiyi terkle.

ONUNCU ŞÜPHE

«...günahın için mağfiret talebinde bulun..»[2] âyeti ile «Şüphesiz ki ben bir gün ve gecede muhakkak sûrette yetmiş kere Allah'tan mağfiret talebinde bulunurum.» hadîsini ileri sürerek; bu âyet ve hadîste herşey açıktır, diyorlar.

Cevap : Bu tevbe ve mağfiret talebi küçük günahla, ya da en iyiyi terkle ilgilidir veya tevâzu ile. Hazreti Âdem'in : «Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik..»[3] sözü ile ilgili kısımda izah ettiğimiz gibi. Yahut da bu, takdirle ilgilidir. Yani; günah işlediğin zaman mağfiret ta-

(1) Tevbe sûresi, 117
(2) Mü'min sûresi, 55
(3) A'râf sûresi, 23

lebinde bulun, anlamında. «Ey inananlar, yürekten tevbe ederek Allah'a dönün ki..»[1] âyetinde olduğu gibi. Yoksa Allah onların hepsinin günahkâr olduğunu belirtmek istemiyor. Şunu belirtiyor ki, onlar tevbe esası üzerine gönderilmişlerdir, günah işlediklerinde şüphesiz tevbe edeceklerdir.

ONBİRİNCİ ŞÜPHE

«Ey peygamber, Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin haram ediyorsun..»[2] âyetinin dış anlamı açıkca bildirmektedir ki, O câiz olmayan bir şeyi yapmıştır. Muhâlifler böyle diyorlar.

Cevap: Talâk ve âzâd konularında olduğu gibi Allah'ın helal kıldığını haram hale getirmek günah değildir. Sözkonusu kınamaya gelince, bu, hanımların rızâsını kazanma gayesiyle yapıldığı içindir. Ya da O'ndan böyle şeyler istemekten onları menetmek içindir. Sözgelimi biri diğerine: filancanın emrini niçin kabûl ettin, senden aşağı derecedeki o kişiye neden uydun? Kölen olan o kişinin rızâsını neden tercih ettin? der. O halde bu, günahın sebebiyet verdiği bir kınama değil, aksine onurlandırmayı gaye alan bir tatlı sitemdir

(1) Tahrîm sûresi, 8
(2) Tahrîm sûresi, 1

ONİKİNCİ ŞÜPHE

«Ey Peygamber, Allahtan sakın..»[1] âyeti ile: «Ey Resûl, Rabbinden sana indirileni teblîğ et, eğer bunu yapmazsan O'nun mesajını duyurmamış olursun..»[2] âyeti gösteriyor ki, ortada bir yasağın çiğnenmesi ve bir vâcibin ihlâli olayı vardır. Eğer böyle bir olay sözkonusu olmasaydı emrin ve yasaklamanın yararı da olmazdı. İşte, muhâlifler böyle diyorlar.

Bu iddiaya cevabımız şudur: Emir ve yasaklama masûmiyet sebeplerinden biridir. Bunların bulunması ise masûmiyeti ihlal etmez.

ONÜÇÜNCÜ ŞÜPHE

«...eğer ortak koşarsan şüphesiz amelin boşa gider ve hüsrâna uğrayanlardan olursun.»[3] âyetinden yola çıkan muhâlifler; eğer böyle bir hataya düşmeseydi bu tür bir hitaba maruz kalmazdı, diyorlar.

Cevap: Buna dair söyleyeceklerimiz üç maddede toplanır:

1 — Âyetteki hitabın asıl muhatabı O'nun ümmetidir. İbn Abbâs radıyallâhu anhumâ'nın: «Kur'an sana indi, yardım et bana ve dinle ey komşular.» dediği rivayet edilir. Tıpkı bu örnekte görüldüğü gibi âyet-i kerîmede de: «Ey peygamber, kadınları boşadığınız zaman...»[4] ve:

(1) Ahzâb sûresi, 1
(2) Mâide sûresi, 67
(3) Zumer sûresi, 65
(4) Talâk sûresi, 1

«..onları boşayın..»[1] ilâhî kelâmı bu hitabın O'ndan başkasına yönelik olduğunu gösteriyor.

2 — Sözkonusu şirk Allah'tan başkasına iltifat anlamındaki gizli şirktir.

3 — Tıpkı: «Eğer yerle gökte Allah'tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de şüphesiz bozulurdu..»[2] âyetinde olduğu gibi olmamış bir olayı olmuş gibi göstererek ortaya çıkacak durumu açıklamaktır.

ONDÖRDÜNCÜ ŞÜPHE

«Sana biz okutacağız ve aslâ unutmayacaksın. Ancak Allah'ın dilediği bundan müstesnâdır.»[3] âyetinde sözü edilen istisnâ unutmanın câiz olduğunu göstermektedir. Böyle diyor muhâlifler.

Cevap: Buradaki unutma terk anlamınadır. «..bugünleriyle karşılaşacaklarını unuttukları gibi biz de onları bugün unutuyoruz..»[4] ve: «Allah; böyledir, âyetlerimiz sana gelmişti de sen onları unutmuştun, bugün de öylece unutulursun, der.»[5] âyetlerinde olduğu gibi. O halde: «Sana biz okutacağız ve aslâ unutmayacaksın.»[6] ilâhî kelâmının anlamı şöyledir: ondan hiçbir şeyi terketmeyeceksin, ancak Allah'ın dilediği müstesnâ. Burada istisnâ edilen de ya mendûb olandır, ya da neshe uğrayan.

---

(1) Talâk sûresi, 1
(2) Enbiyâ sûresi, 22
(3) A'lâ sûresi, 6 - 7
(4) A'râf sûresi, 51
(5) Tâhâ sûresi, 126
(6) A'lâ sûresi, 6

ONBEŞİNCİ ŞÜPHE

«Sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce indirdiğimiz kitabları okuyanlara sor. Andolsun ki sana Rabbinden Hak gelmiştir, sakın şüphelenenlerden olma.»[1] âyetini delil olarak ele alan muhâlifler: Peygamber aleyhisselâm kendisine Allah tarafından gönderilen vahiyde şüphe etmekteydi. Aksi halde niçin sormasını emretsindi, bu emrin ne yararı olurdu! diyorlar.

Cevap: Kaziyye şartıyye'de cevap şart üzerine kurulur. Eğer şartten başta yer alıyorsa bundan istifade edilmez. Yahudi ve hıristiyanlara başvurulması hususuna gelince, bunun iki sebebi vardır:

1 — Peygamber aleyhisselâm'ın sıfatı onların kitaplarında özendirilmiş, Tevrat ve İncil'de zikredilmişti. Bu gerçeği bir kısmı gizlese bile diğer bir kısmı açıklıyordu. İşte bu durum O'nun doğruluğunun en büyük delillerindendir. İşte, hakkındaki şüpheyi giderme ve bilgiyi güçlendirmede kendine büyük destek sağlamak için Allah O'na Yahudi ve hıristiyanlara başvurmayı ve semâvî kitapların yine kendi sıfat ve kişiliği ile ilgili tanıklığını öğrenmesini emretti.

2 — Peygamberliği hususundaki vesvesenin ortadan kalkması için diğer peygamberlerin peygamberliklerinin nasıl sabit olduğu konusunda yahudi ve hıristiyanların görüş ve bilgisine müracaat etmesini emir buyurdu Allah O'na.

Diğer bir cevab da ilâhî kelâmın aslı ile ilgili. Yani her ne kadar hitap Peygamber aley-

---

(1) Yunus sûresi, 94

hisselâm'a yönelik ise de pekâlâ asıl muhatap O olmayabilir.

ONALTINCI ŞÜPHE

«Seni, sana vahyettiğimizden ayırıp başka bir şeyi bize karşı uydurman için uğraşırlar. O zaman seni dost edinirler. Şayet sana sebat vermemiş olsaydık, andolsun ki, neredeyse az da olsa onlara meyledecektin.»[1] âyetlerini delil olarak kullanan muhâlifler; bunun anlamı ortada, yani Peygamber yalana yaklaşmış ve ona meyletmiştir, diyorlar.

Cevap : Olabilir, fakat bu akıl ve din cihetiyle değil de beşerî tabiat hasebiyledir.

SON BÖLÜM

Muhâlifler ayrıca tüm peygamberler için günah isbatına çalışmakta ve bu konuda şüpheler ileri sürmekteler :

1 — «Allah insanları zulümlerinden ötürü yakalayacak olsaydı...»[2] âyeti herkes için zulmün sabit olduğunu gerektiriyor, Peygamber aleyhisselâm da insanlardan biri olduğuna göre dolayısiyle O'nun için de zulüm gerçeklik kazanmış oluyor.

Cevap : Bu genelleme ile zulmün isbatı cihetine gidilirse, o takdirde : «...bilin ki, Allah'ın laneti zâlimleredir.»[3] ilâhî kelâmı bütün pey-

---

(1) İsrâ sûresi, 73 - 74

(2) Nahl sûresi, 61

(3) Hûd sûresi, 18

gamberler için lanetin geçerli olmasını gerekli kılar. Oysa peygamberlerin yüce makamları bundan münezzehtir. Şayet yukarıdaki genellemenin özel anlamda bir genelleme olduğu söylenirse, biz de aynı şeyin burada da sözkonusu olduğunu söyleriz.

2 — «Ğaybı bilen Allah, gıyabına kimseyi muttalî kılmaz. Ancak peygamberlerden, bildirmek istediği bunun dışındadır. Rablerinin mesajlarını ortaya koymak için her peygamberin önünden ve ardından gözcüler salar, onların yaptıklarını ilmiyle kuşatır ve herşeyi bir bir sayar.»[1] âyetleri göstermektedir ki, şayet peygamberler açısından vahye bir karışıklığın girmesi korkusu olmasaydı ne diye onlarla birlikte gözcüler gönderilecekti!

Cevap: Evet, peygamberlerle birlikte ve onların beraberinde melekler de gönderilir. Ama bu, peygamberlerin gerçeği değiştirecekleri korkusundan ötürü değildir. Aksine, peygamberlerin vahyi teblîği sırasında şeytan müdâhalesine engel olmak içindir. Nitekim, «Senden önce gönderdiğimiz hiç bir resûl ve nebî yoktur ki, bir şeyi arzuladığı zaman, şeytan onun arzusuna vesvese karıştırmamış olsun..»[2] âyetini izah ederken bu hususu dile getirmiştik.

3 — «Onlara şeytanın peşine taktığı ve kendisine verdiğimiz âyetlerden sıyrılarak azgınlardan olan kişinin olayını anlat.»[3] âyetinin pey-

---

(1) Cin sûresi, 26
(2) Hac sûresi, 52
(3) A'râf sûresi, 175

gamberlikten azledilen bir peygamber hakkında indiğini iddia etmekteler.

Cevap: Âyette, işaret edilen kişinin peygamber olduğuna delalet eden herhangi bir ip ucu yoktur. Bu konuda âhâd haberlere dayanmak ise câiz değildir.

Şüphesiz, doğruyu Allah bilir.

— SON —

Çırağan, 1 Aralık 1985

İLİM YAYINLARI

1 — Günümüz Meselelerine Fetvalar
Halil Günenç
1. Cilt
2 — Günümüz Meselelerine Fetvalar
Halil Günenç
2. Cilt
3 — Günümüz Meselelerine Fetvalar
Halil Günenç
3. Cilt
4 — Büyük Şafii İlmihali
Halil Günenç
1. ve 3. hamur
5 — Şafii Cep İlmihali
Halil Günenç
6 — Celaleyn'den Tefsir Notları (Bitti)
Halil Günenç, İbrahim Tüfekçi,
Nejat Akdeniz
7 — Mukayeseli Mezhepler Hukuku
M. Mahmud Seltut - M. Ali Sayis
8 — İslam
Dominique Sourdel
9 — Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu
Aliyyü'l - Kari
10 — Peygamberlerin Masûmiyeti
Fahreddun El - Razi
11 — Tartışmalar
Said Havva

YAKINDA ÇIKACAK KİTAPLARIMIZ

1 — Muasır Fetvalar
Yusuf El-Kardavi
2 — Kur'an İlimleri
Dr. Suphi Salih
3 — Resulûllahın Eşsiz Kişiliği
Abbas Mahmud Akkad

İÇİNDEKİLER